

**TÜRKİYE'DEKİ KATILIM VE MEVDUAT
BANKALARININ ETKİNLİKLERİNİN VERİ
ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Sinan DAĞ

Kütahya-2011

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE'DEKİ KATILIM VE MEVDUAT BANKALARININ
ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU

Hazırlayan
Sinan DAĞ

Kütahya-2011

Kabul ve Onay

Sinan Dağ'ın hazırladığı "Türkiye'deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

..../..../2011

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Ramazan Kılıç		
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Durman		

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2011

Sinan DAĞ

Özgeçmiş

1977 yılında Yozgat'ın Yenifakılı İlçesinde doğdu. İlk, Orta ve Lise eğitimini burada tamamladı. Mustafa Kemal Üniversitesi Antakya MYO Dış Ticaret bölümünden 1997 yılında, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme bölümünden 2005 yılında mezun oldu. 2008 yılında Preston University, Executive MBA programından mezun olan Dağ, aynı yıl başladığı Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Para Banka Yüksek Lisans Programında eğitimine devam etmektedir. Dağ, 1997 yılından itibaren çeşitli özel şirketlerde ithalat, ihracat ve satınalma bölümlerinde çalıştı. 2004 yılında bir katılım bankasında Operasyon Yetkilisi olarak başladığı bankacılık hayatına aynı bankada Ticari Satış Yönetmeni olarak devam etmektedir. Çok sayıda mesleki eğitim ve seminere katılmıştır. İngilizce bilmektedir, evli ve bir çocuk sahibidir.

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ KATILIM VE MEVDUAT BANKALARININ ETKİNLİKLERİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

DAĞ, Sinan

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Fatih ÇELEBİOĞLU
Şubat, 2011, 127 sayfa

Bankacılık sistemi, paranın muhafaza edilmesi için güvenli bir ortam sağlanması, tedavüldeki paranın toplanması ve ödenmesi gibi işlemleri gerçekleştirmek, çek ve akreditif muameleleri yapmak, müşteri adına menkul kıymet alım satımı yapmak, kefalet ve teminat mektubu vermek, kiralık kasa hizmeti vermek, seyahat çeki ve kredi kartı gibi konularda danışmanlık yapmak, iş adamlarına banka referans mektubu vermek ve çeşitli faturaların tahsilini yapmak üzere faaliyet göstermektedir. Diğer yandan Dünya'da ve Türkiye'de bankacılık sektörü faizli sistem üzerine inşa edilmiştir. Faiz, İslam dinine göre haram (yasak) kılındığı için Dünya'da ve Türkiye'de Müslüman olan ve dini hassasiyetleri gözetilenler faizli bankacılık sisteminden uzak kalmaktadır. Bu yüzden de bu tasarruf sahiplerinin ekonomiye aktarılması için dünyada ve ülkemizde faizsiz bankacılık kurumları yani Katılım Bankaları faaliyet göstermektedir. Görüldüğü üzere bankacılık sektörü, finansal sistemin en önemli aktörlerinden biridir. Bankacılık sektörünün etkinliği, ekonomik ve sosyal bakımdan önemlidir. Bu yüzden çalışmada 2006- 2009 yılları arasında, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları ile özel sermayeli mevduat bankalarının etkinliği, ölçüğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı VZA ve Malmquist toplam faktör verimlilik endeksi ile karşılaştırılmıştır. Bankaların etkinliğinin araştırılmasıyla 3 girdi (Mevduat / Toplanan Fonlar, Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri ve Personel Giderleri) ve 3 çıktı (Krediler, Plazman Toplamı / Kullandırılan Fonlar, Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri ve Net Ücret Gelirleri) değişkeni kullanılmıştır. Analiz sonucunda katılım bankaları ile özel sermayeli mevduat bankalarının etkinlikleri detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Etkinsiz olan bankaların etkin olabilmeleri için politika önerilerinde bulunulmuştur. Ayrıca bu çalışmada, katılım bankalarının özel sermayeli mevduat bankalarına göre etkinlik anlamında daha başarılı bir performans gösterdiği tespit edilmiştir.

Katılım bankalarının, ekonomiye en çokta reel sektöre fon yaratan önemli bir kaynak olmaları, aynı zamanda bireylerin dini hassasiyetlerini göz önünde alarak ülke üretiminin ve refahının artırılmasına katkı sağlamaları nedeniyle bankacılık sistemindeki payları arttırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Katılım Bankaları, Özel Sermayeli Mevduat Bankaları, Etkinlik, Verimlilik Veri Zarflama Analizi, Malmquist

ABSTRACT

A COMPARISON OF THE EFFICACY BETWEEN PARTICIPATORY AND DEPOSITORY BANKING WITH METHOD OF THE DATA ENVELOPING ANALYSIS IN TURKEY

DAG, Sinan

M.A. Thesis, Department of Economy Administration

Supervisor : Asst. Prof. Fatih ÇELEBİOĞLU

February, 2011, 127 pages

The banking system is to perform actions such as in providing to safe environment for the money to maintain a, collecting the money in circulation and payment of the check and the letter of credit transactions, to make buying and selling securities on behalf of customers, to give surety and bond, to give safe-deposit service, travelers checks and credit advising on issues such as card, bank letters of reference to companies and business people and operates in a variety of bills to make education

On the other hand the banking sector system is built upon the interest rates either in the world or in Turkey. The Muslims and those who have sensitivity of religion, keep themselves away from banking system with interest due to Islam forbidding interest. That is the reason why banking system with no interest, means that, participatory banking system performs all over the world and Turkey to transmit their saving into the economy. As shown that the banking system is one of the most significant actors of the financial system. From this perspective the efficacy of the banking system is very important in the aspect of social and economy. Therefore, it is studied to make a comparison of efficacy between participatory and private capital Money deposit bank with the assumption of and in accordance with the scale changing income and with focus of input VZA and Malquist total factor efficiency index. With the research of three input varieties (deposits/collected funds, interests output/ benefit share outputs) and three outputs (credits, total placeman/used funds, interests income/benefits share income and net salary incomes) were used. At the result of the analysis the efficacy of the participatory banks and deposits banks were shown in detailed manner. There were policy advisories for inefficient banks to be effective. Apart from this, in this study, it was stated that participatory banks were more successful performance efficacy than private capital deposits banks in the aspects of varieties studied in this thesis.

The share of the Participatory banking should be increased in the banking system due to they bring vertical dimensions with their alternative products, due to they create significant funds mostly for real sector, due to they contribute to economy, production and increase of the welfare of the country with taking into consideration of individuals' religious sensitivity.

Key words: Banking, Participatory Banks, Private Capital Deposits Banks, Efficiency, Efficacy, Data Enveloped Analysis, Malmquist

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİ VE FAİZSİZ BANKACILIK

1.1. BANKACILIK KAVRAMI VE MEVDUAT BANKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	4
1.1.1. Bankacılık Sektörünün Dünyada Gelişimi	5
1.1.2. Bankacılık Sektörünün Türkiye’deki Gelişimi	6
1.1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	6
1.1.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem.....	7
1.1.2.3. 1980 Sonrası Dönem.....	9
1.2. FAİZSİZ BANKACILIK KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	17
1.2.1. Faiz ve Kâr Kavramları	18
1.2.1.1. Dünya’da Faizsiz Bankacılık	19
1.2.1.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık	20
1.2.2. Katılım Bankalarının Faaliyet Yöntemleri	21
1.2.2.1. Fon Toplama Yöntemleri	21
1.2.2.1.1. Özel Cari Hesaplar	21
1.2.2.1.2. Kâr/Zarar Katılım Hesapları	22
1.2.2.1.3. Yatırım Hesapları	23
1.2.2.1.4. Tasarruf Hesapları	23
1.2.2.1.5. Kıymetli Maden Depo Hesapları	24

1.2.2.2. Fon Kullandırma Yöntemleri	24
1.2.2.2.1. Murabaha.....	24
1.2.2.2.2. Muşaraka	26
1.2.2.2.3. Müşaraka Mutanakısa	27
1.2.2.2.4. Mudaraba.....	27
1.2.2.2.5. İcara (Leasing)	28
1.2.2.2.6. İcara ve İktina.....	29
1.2.2.2.7. Selem Satışı.....	29
1.2.2.2.8. Müzaraa, Musakat ve Mugâse.....	29
1.2.2.2.9. İstisna	30
1.2.2.2.10. Joala	30
1.2.2.2.11. Karz-ı Hasen.....	30
1.2.2.2.12. Puan Sistemi.....	30
1.2.2.2.13. Teverruk / Tavarruk	31
1.2.2.2.14. Komadite	31
1.2.2.3. Diğer Faizsiz Bankacılık Enstrümanları	32
1.2.2.3.1. Tekafül	32
1.2.2.3.2. Kıymetli Madenlere Dayalı İşlemler.....	33
1.2.2.3.3. Sukuk	34
1.2.2.3.4. Uluslararası Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri	35
1.2.2.3.5. Vadeli Döviz İşlemleri – Forward.....	36
1.3. KATILIM BANKALARI İLE MEVDUAT BANKALARININ	
KARŞILAŞTIRILMASI	36

İKİNCİ BÖLÜM

ETKİNLİK, VERİMLİLİK VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

2.1. ETKİNLİK VE VERİMLİLİK KAVRAMI	42
2.1.1. Literatürde Etkinlik.....	42
2.1.1.1. Parametrik Yöntem	42
2.1.1.1.1. Stokastik Frontier	42
2.1.1.1.2. Serbest Dağılım Yaklaşımı	43
2.1.1.1.3. Kalın Sınır Yaklaşımı.....	43

2.1.1.2. Parametrik Olmayan Yöntem.....	43
2.1.1.2.1. Veri Zarflama Yöntemi	44
2.1.1.2.2. Serbest Atılabilir Zarf Yaklaşımı	44
2.1.2. Literatürde Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar	44
2.1.2.1. Üretim Yaklaşımı	45
2.1.2.2. Aracılık Yaklaşımı	45
2.1.2.3. Kârlılık Yaklaşımı	46
2.2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ (VZA)	46
2.2.1. VZA'nın Tanımı	46
2.2.2. Veri Zarflama Analizinin Gösterim Yöntemleri.....	46
2.2.2.1. Grafikselsel Gösterim	46
2.2.2.2. Matematiksel Programlama	48
2.2.3. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği	52
2.2.4. Veri Zarflama Analizi Yaklaşımları	55
2.2.4.1. Girdi Odaklı Yaklaşım	55
2.2.4.2. Çıktı Odaklı Yaklaşım	56
2.2.5. Veri Zarflama Analizinin Uygulanması	58
2.2.5.1. Karar Verme Birimlerinin Seçilmesi	58
2.2.5.2. Girdi ve Çıktı Kümelerinin Belirlenmesi.....	58
2.2.5.3. VZA ile Görelî Etkinlik Ölçümü.....	58
2.2.5.3.1. Güvenilir Verilerin Elde Edilebilmesi	58
2.2.5.3.2. Görelî Etkinlik Ölçümü.....	59
2.2.5.3.3. Etkinlik Değerleri – Etkinlik Sınırı	59
2.2.5.3.4. Referans Grupları	59
2.2.5.3.5. Potansiyel İyileştirme.....	60
2.2.6. Veri Zarflama Analizinin Değerlendirilmesi.....	60
2.2.6.1. Güçlü Yönleri.....	60
2.2.6.2. Zayıf Yönleri.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKALARI İLE ÖZEL SERMAYELİ BANKALARIN VZA İLE ETKİNLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI: 2006 – 2009 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. AMAÇ	63
3.2. VERİ METOD	64
3.2.1. Karar Verme Birimlerinin Seçilmesi	64
3.2.2. Girdi ve Çıktı Kümelerinin Belirlenmesi	66
3.3. ANALİZ VE BULGULAR.....	72
3.3.1. Katılım Bankalarının VZA ile Göreceli Etkinlik Analizi.....	72
3.3.2. Katılım Bankalarının Malmquist Toplam Verimlilik İndeksi ile Etkinliklerinin Ölçümü.....	76
3.3.3. Katılım Bankalarının Özel Bankalarla Etkinlik Karşılaştırılması	82
3.3.4. Katılım Bankalarının Özel Sermayeli Bankaların Malmquist Toplam Verimlilik İndeksi İle Etkinliklerinin Karşılaştırılması	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	91
EKLER.....	96
KAYNAKÇA	101
DİZİN	110

TABLolar LİSTESİ**Sayfa**

Tablo 1.1 : Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırması.....	37
Tablo 3.1: Karar Verme Birimleri ve Kısaltmaları	65
Tablo 3.2: Bankacılık Sektöründe VZA ile Yapılan Etkinlik Analizleri ve Girdi – Çıktı Değişkenleri	66
Tablo 3.3: Girdi – Çıktı Değişkenleri ve Kısaltmaları	70
Tablo 3.4: Katılım Bankalarının Yıllar İtibariyle Ölçeğe Göre Değişken Getiri Varsayımı Altında Girdi Odaklı VZA Sonuçları	73
Tablo 3.5 : Katılım Bankalarının Malmquist VZA Etkinlik Gelişim Sonuçları	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Veri Zarflama Analizinin Grafıksel Yapısı	47
Şekil 2.2 : MTFP Endeksi	53
Şekil 2.3: Teknik ve Tahsis Edici Etkinlik	56
Şekil 2.4: Ölçeğe Göre Azalan Getiri	57
Şekil 2.5: Ölçeğe Göre Sabit Getiri	57

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1.1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Sayıları.....	11
Grafik 1.2: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Şube Sayıları.....	12
Grafik 1.3: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Çalışan Sayıları.....	13
Grafik 1.4: Mevduat ve Katılım Bankalarında Banka Başına Şube Sayısı	14
Grafik 1.5: Mevduat ve Katılım Bankalarında Şube Başına Çalışan Sayısı	15
Grafik 1.6: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları - Toplam Aktifler.....	16
Grafik 3.1: Katılım Bankalarının Ölçeğe Göre Sabit Getiri Etkinliği	74
Grafik 3.2: Katılım Bankalarının Ölçeğe Göre Değişken Getiri Etkinliği	75
Grafik 3.3: Katılım Bankalarının Ölçek Etkinliği.....	76
Grafik 3.4: Malmquist Analiz Sonucu Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri	78
Grafik 3.5: Malmquist Analiz Sonucu Teknolojik Etkinlik Değişim Yüzdeleri.....	79
Grafik 3.6: Malmquist Analiz Sonucu Saf Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri	80
Grafik 3.7: Malmquist Analiz Sonucu Ölçek Etkinliği Değişim Yüzdeleri.....	81
Grafik 3.8: Malmquist Toplam Faktör Etkinliği.....	81
Grafik 3.9: Banka Gruplarının Ölçeğe Göre Sabit Getiri Etkinliği.....	83
Grafik 3.10: Banka Gruplarının Ölçeğe Göre Değişken Getiri Etkinliği.....	84
Grafik 3.11: Banka Gruplarının Ölçek Etkinliği.....	85
Grafik 3.12: Malmquist Analiz Sonucu Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri.....	86
Grafik 3.13: Malmquist Analiz Sonucu Teknolojik Etkinlik Değişim Yüzdeleri	87
Grafik 3.14: Malmquist Analiz Sonucu Saf Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri	88
Grafik 3.15: Malmquist Analiz Sonucu Ölçek Etkinliği Değişim Yüzdeleri	89
Grafik 3.16: Malmquist Toplam Faktör Etkinliği.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

BCC	Banker, Charnes ve Cooper Modeli
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BLS	Bureau of Labour Statistics (İşgücü İstatistik Bürosu)
CCR	Charnes, Cooper ve Rhodes Modeli
CRS	Ölçeğe Göre Sabit Getiri
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
KTM	Katılım Bankaları
LIBOR	London Interbank Offered Rate (Londra Bankalararası Borçlanma Faizi)
MTFP	Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Etkinliği
KVB	Karar Verme Birimleri
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OZ	Özel Sermayeli Bankalar
PTE	Pür Teknik Etkinlik
SE	Ölçek Etkinliği
SEP	Saudi Export Program (Suud İhracat Programı)
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TE	Teknik Etkinlik
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
VZA	Veri Zarflama Analizi
TTE	Toplam Teknik Etkinlik
VRS	Ölçeğe Göre Değişken Getiri
VZAP	Data Envelopment Analysis Program (VZA Bilgisayar Programı)

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bankacılık sektörü, 1980’li yılların başından itibaren benimsenen liberal politikalarla birlikte çok önemli yapısal değişikliklere uğramıştır. Selektif kredi politikalarının kaldırılması, mevduat ve kredi faizlerinin serbest olması, kredi kartlarının kullanımı ve döviz transferlerinin serbest bırakılması gibi politikalar bankaların önemini artmasını sağlamıştır. Böylece bankacılık sektörü mali sistemin dolayısıyla da ekonominin en dinamik ve aktif sektörü olmuştur. 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararname ile “Özel Finans Kurum”ları kurulmaya başlanmış ve böylece faiz hassasiyetine sahip ekonomik birimlerin tasarruflarını değerlendirebilecekleri, kredi ve diğer bankacılık ürünleri kullanarak ekonomik işleyişe daha fazla katılabilecekleri kapsamlı bir bankacılık sisteminin alt yapısı oluşturulmuştur.

Finansal sistemin en önemli parçası bankacılık sektörüdür. Katılım bankaları da bankacılık sektörünün önemli öğelerinden biri haline gelmişlerdir. Finansal kurumların başlıca görevi, bireylerin tasarruflarını toplamak ve bu tasarrufları ekonomiye yansıtmaktır. Tasarrufların ekonomiye aktarılması, sadece ekonomiyi canlandırmakla kalmayıp bireylerin refahını da arttırmaktadır. Bankacılık sektörünün etkinliği sektörü oluşturan bankaların etkinliğine bağlıdır. Sektör içerisinde payı ve önemi giderek artan katılım bankalarının rakipleri olan özel mevduat bankaları ile karşılaştırıldıklarında ne derece etkin oldukları, sektörün etkinlik seviyelerine ulaşım ulaşımadıkları ile ilgili sorular bu çalışmada cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışmanın amacı; Bankacılık sisteminin yapısı ve Türkiye’deki katılım ve mevduat bankaları hakkında bilgiler vermek ve bu bankaların; ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist yöntemi ile etkinliklerini ölçmek, elde edilen bulgularla her iki banka grubunun etkinliklerini karşılaştırarak yorumlamaktır. VZA yöntemi, belediyeler, hastaneler, mahkemeler, okullar, sigorta şirketleri, bireysel emeklilik firmaları ve bankalar gibi çeşitli kuruluşların verimlilik ve etkinlik düzeylerini ölçmek için yoğun olarak tercih edilen bir analiz yöntemidir.

Türkiye’deki katılım ve mevduat bankalarının veri zarflama analizi ile etkinlik karşılaştırmalarının yapıldığı bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın

birinci bölümünde bankacılık kavramı ve tarihi gelişimi, Türkiye ve dünyada bankacılık sistemi ve faizsiz bankacılık ile ilgili bilgiler verilecektir.

İkinci bölümde; etkinlik, verimlilik ve parametrik olmayan bir etkinlik ölçüm yöntemi olan VZA'nın tanımı, matematiksel gösterimi, model türleri ve uygulama alanları hakkında bilgiler verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, 2006 – 2009 yıllarında, aralıksız olarak faaliyet gösteren, katılım ve mevduat bankalarının göreceli etkinlikleri, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında, VZA ve Malmquist yöntemi ile ölçülecektir.

Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının etkinliğinin ölçülmesi ve katılım bankalarının etkinliği ile özel sermayeli mevduat bankalarının etkinliğinin karşılaştırılmasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM
BANKACILIK SİSTEMİ VE FAİZSİZ BANKACILIK

1.1. BANKACILIK KAVRAMI VE MEVDUAT BANKALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

4389 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 2. maddesinde 'Banka' tanımı; "Bankacılık Kanunu'na göre, banka adı altında Türkiye'de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye'deki şubeleri" şeklinde yapılmıştır.

5411 sayılı bankacılık Kanunu 3. Maddesinde (tanımlar ve kısaltmalar bölümünde) ise; "Banka; mevduat bankaları ve katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarını,

Mevduat bankası; bu kanuna göre kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini,

Katılım bankası; bu kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini ifade eder" biçiminde tanımlama yapılmıştır (www.bddk.org.tr,2010).

Banka kavramının literatürde birçok tanımı olmasına rağmen genel anlamda şöyle bir tanım yapılabilir; "Banka, kuruluş ve faaliyete geçmek için resmi izne tâbi, hisse senetlerinin tamamı ada yazılı ve kendi ödenmiş sermayesi en az (30) milyon Türk Lirası olan anonim şirket şeklinde kurulan, bir yandan kendi veya müşterilerinin tasarruf mevduatı olarak biriktirdikleri paraları toplayarak, bunları faiz karşılığında diğer müşterilerine ödünç vererek yatırıma katkıda bulunan, diğer yandan yurt içi ve yurtdışı ödeme işlemlerini kolaylaştıran, Bankalar Kanunu'na tâbi bir ticari işletmedir" (Kaplan, 2007: 2).

Bankaların faaliyetleri ise genel olarak; "paranın muhafaza edebileceği güvenli bir ortam sağlamak, tedavüldeki paranın toplanması ve ödenmesi gibi işlemleri gerçekleştirmek, çek ve akreditif muameleleri yapmak, müşteri adına menkul kıymet alım satımı yapmak, kefalet ve teminat mektubu vermek, kiralık kasa hizmeti vermek, seyahat çeki ve kredi kartı gibi konularda danışmanlık yapmak, iş adamlarına banka referans mektubu vermek ve çeşitli faturaların tahsilini yapmak" şeklinde sıralanabilir (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 196).

Bankaların en önemli görevi; tasarrufu olan kişi ve kuruluşlardan mevduat olarak topladıkları fonları, kredi olarak fon ihtiyacı bulunan ekonomik birimlere aktarma yani aracılık görevidir. Bankaların bu görevi yerine getirebilmek için asgari mali şartları sağlamaları yetmez aynı zamanda toplumda güvenilir kuruluş imajını da sağlamak zorundadırlar. Aksi halde fon fazlası ya da fon açığı bulunan ekonomik birimlerin söz konusu bankaya yönelimi sağlanamaz.

Bankalar paranın transferini sağlarlar ve oluşturdukları sistemle kaynaklara akıcılık kazandırır. Kişi ve kurumların maddi varlıklarını daha etkin kullanabilmeleri için alternatifler üreten bankalar aynı zamanda ekonomik değere sahip bilgi, yorum ve önerilerin geniş bir kitleye yayılmasını da sağlarlar. Bankacılık sistemi sayesinde toplanan kısa vadeli ve küçük tutarlardan oluşan fonlar, uzun vadeli ve büyük tutarlı yatırımlara dönüştürülebildiği gibi toplanan kaynaklar istenen sektör, bölge veya ekonomik birimlere aktararak kaynakların etkin dağılımı ve yönlendirilmesi de sağlanabilmektedir.

Bankaların ekonomik sisteme bir diğer katkısı da; kaydi para oluşturma özellikleridir. Kaydi para; efektif kullanmaksızın tedavül eden satın alma gücünü ifade eder. Hesaptan hesaba nakil yapmak, keşide etmek ve takas usulünden faydalanmak suretiyle gerçekleştirilen ödemelerin satın alma gücü kaydi paradır. Bankacılık sistemi izlediği kredilendirme politikaları ile ekonomide gelir ve servet dağılımını etkileyebilir, uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleri sayesinde ticaretin gelişimini sağlayabilir. Gelişmiş bankacılık sistemi daha gelişmiş bir para politikası ve ekonomiyi de beraberinde getirir.

1.1.1. Bankacılık Sektörünün Dünyada Gelişimi

Banka sözcüğü İtalyanca “banco” kelimesinden gelmektedir. Banco sözcüğü İtalyancada sıra, masa yada tezgah anlamına gelmektedir. Dünyada ilk bankerler olarak kabul edilen Lombardiyalı Yahudiler, bankacılık işlemlerini pazarlara koydukları masa üzerinde yapmışlardır. Lombardiyalı Yahudilerin bazıları taahhütlerini yerine getiremeyerek iflas ettiklerinde halk tarafından masaları (banco) kırılmaktaydı (Parasız, 2000: 5). Senet ve emtia avansı kredisi işlemlerinin günümüzde bile “Lombard İşlemi” olarak anılması buna dayanmaktadır.

Bankacılık sisteminin geçmişi ticaret kadar eskiye dayanmaktadır. Tarihçiler bankacılık sisteminin ilk ortaya çıkışının 6 bin yıl öncesine dayandığını düşünmektedirler. Sümerlerin Oruk sitesi dolaylarında gelişen ilk uygarlıklardan birinde M.Ö. 3.500 yılında kurulan mabet, bilinen ilk bankadır (Öçal, 1998: 12).

1407 yılında Cenova’da kurulan “Genova Bankası” (Casa di San Giorgio) kurumsallaşmış ilk banka örneği olarak literatürde yer almaktadır. “Ailelerin Bankacılığı kurumsallaştırması “Banka”yı ortaya çıkarmıştır. Ancak, ortaçağda kurulan bankaların bazıları aile bankası kökeninden gelmişse de, bazıları devlet bankası veya benzeri niteliktedir. Kurum bankaya örnek olarak Casa di San Giorgio (Cenova 1407), "Banco della Piazz di Rialto (Venedik 1587)", "Banco Giro (Venedik 1617)" vs. gösterilebilir. Daha sonra Amsterdam, Paris ve Hamburg başta olmak üzere çeşitli kentlerde bankalar açıldı. 18.yüzyıla ulaşıldığında bankalar bütün Avrupa’ya yayılmıştır” (www.cu.edu.tr, 2010).

Merkez bankası ve emisyon bankası görevi gören bankaların tarihçesi incelendiğinde; “17.yy’da Avrupa’da kurulan ilk banka İsviçre’nin Stockholm şehrinde “Stockholm Bankası” adıyla kurulmuştur. 1694 yılında İngiltere’de “Bank of England” isimli emisyon bankası, 1695 yılında İskoçya Bankası, 1716 yılında Fransa’da “La-Bonque General”, 1765 yılında Almanya’da “Prusya Kraliyet Bankası” kurulmuştur” (Erk, 1994:7).

1.1.2. Bankacılık Sektörünün Türkiye’deki Gelişimi

Bankacılık sektörünün Türkiye’deki gelişimi Cumhuriyet öncesi dönem, Cumhuriyet sonrası dönem ve 1980 sonrası dönem olarak 3 başlık halinde incelenecektir.

1.1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Türkiye’de Bankacılık sektörünün ilk örnekleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti’nde modern anlamda bir ticaret ve mevduat bankası olarak ilk kurulan banka; Bank-ı Osmanî’dir. 1856 yılında İngiliz sermayesi ile kurulan bankaya 1863 yılında Fransız sermayesinin de katılmasından

sonra (Imperial Ottoman Bank) Bank-ı Şahane adını almış ve banknot çıkarma ayrıcalığına sahip olmuştur. Böylece bu banka Türkiye’de emisyon bankası olarak kurulan ilk banka olmuştur (Zorakoğlu, 1970:253).

Osmanlı devletinde, 1847 – 1910 yılları arasında 13 tane yabancı sermayeli banka faaliyete başlamıştır. Bu bankalardan 11 tanesinin hizmet süresi ya tasfiye olmalarından yada başka bankalarla birleşmelerinden ötürü kısa olmuştur (Çivi, 1985: 95). XIX.yy Osmanlı devletinde gelişmeye başlayan bankacılık sektöründe üç önemli dönem vardır. Bunlar (Öçal: 1973: 13);

- Yabancı sermayeli bankaların kurulduğu ve geliştiği dönem. Yani yabancı bankalar dönemi,
- Merkezi Avrupa’da olan yabancı bankaların ülkemizde şube açtığı dönem,
- Yabancı bankalara tepki olarak ulusal bankaların kurulduğu dönem

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülkemizde kurulan bankaları tarih sırasına göre şöyle sıralayabiliriz (www.cu.edu.tr, 2010);

- 1847 ⇒ İstanbul Bankası “Banque de Constantinople”
- 1856 ⇒ Bank-ı Osmanî “Ottoman Bank”
- 1860 ⇒ Türkiye Bankası
- 1865 ⇒ Şirket-i Umumiye-i Osmaniye “Societe General de l’Empire Ottomane”
- 1863 ⇒ Ziraat Bankası
- 1866 ⇒ Emniyet Sandığı
- 1914 ⇒ Adapazarı İslam Ticaret Bankası
- 1914 ⇒ Milli Aydın Bankası
- 1919 ⇒ Adapazarı Emniyet Bankası

1.1.2.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet sonrasında ulusal sanayi ve bankacılık sektörünün geliştirilmesi çabaları artmış, en önemli adımlar ise İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar ve bu

kararlara bağlı olarak yapılan çalışmalarla atılmıştır.

İzmir İktisat Kongresi (1923), bankacılık sektöründe önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur. Kongrede ekonomik kalkınmanın bankacılık sektörünün gelişmesine paralel olacağı görüşü ağırlık kazanmış ve özel sektörün imkânlarının da yetersiz olmasından dolayı devlet bankalarının kurulması kararı alınmıştır. Böylece ulusal bankacılık sisteminin varlığı Türk ekonomisinin yabancı sermayesinin baskısı altında kalmayacağı belirtilmiştir (Ökçün, 1007: 123).

İzmir İktisat Kongresi'nin ardından ülkemizde kurulan bankalar, Cumhuriyet sonrası dönemin ilk bankalarıdır. Kuruluş tarihine göre bu bankaları şöyle sıralayabiliriz (www.cu.edu.tr, 2010);

- 1924 ⇒ Türkiye İş Bankası
- 1924 ⇒ Akhisar Tütüncüler Bankası (Tütünbank=Yaşarbank)
- 1927 ⇒ Türkiye Emlak Kredi Bankası (Emlakbank)
- 1927 ⇒ Denizli İktisat Bankası
- 1927 ⇒ Kocaeli Halk Bankası (Türk Ekonomi Bankası=TEB)
- 1927 ⇒ Eskişehir Bankası
- 1928 ⇒ Türkiye İmar Bankası
- 1929 ⇒ Lüleburgaz Birlik Bankası
- 1930 ⇒ T.C. Merkez Bankası

1939 – 1960 dönemi özel bankaların ağırlıklı olduğu dönemdir. Öyle ki ikinci dünya savaşı sonrası özel sermayeli bankalar yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan ekonomik canlanma ile birlikte Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Akbank, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası gibi bankalar başta olmak üzere 30 yeni banka kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde banka şube sayısı da artmış ve ülkede bankacılık yaygınlaşmıştır (Günel, 2001: 28). 1960 – 1980 döneminde çok şubeli ve holding bankacılığının geliştiği dönem olmuştur (Akgüç, 1998: 131).

1.1.2.3. 1980 Sonrası Dönem

1980 sonrası dönem bankacılık serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte bankacılık sektörünün uluslararası finans sistemi ile bütünleşme yolunda hızla geliştiği dönemdir. Bu dönem hem yabancı bankaların Türkiye'deki bankalarla ortaklık kurma veya Türkiye'de şube açma faaliyetlerinin hem de ulusal bankaların yurtdışında şube açma faaliyetlerinin ilk olarak yaşandığı dönemdir.

1980 – 1990 döneminde 24 Ocak 1980 kararlarının da etkisiyle finansal serbestleşme ve dışa açılma süreci yaşanmıştır. Bu aşamada 1 Temmuz 1980 tarihinde kredi ve mevduat faizlerinin serbest bırakılmasıyla bankerlik sistemi doğarak gelişmiş ve 1982 bankerler krizinin yaşanmasına neden olmuştur. 1983 yılında mevduat faiz oranlarının yeniden kontrol altına alınmış ancak 1987 yılında tekrar serbest bırakılmıştır. Ancak 1989 yılında faize üst sınır getirilmiştir. Özetle bu dönemde dış ticaret artmış, İMKB kurulmuş, Merkez Bankası aracılığı ile TL ve döviz piyasaları kurulmuş ve açık piyasa işlemleri başlamıştır. Bankalar menkul kıymet işlemleri ve fon yönetimi ile döviz işlemlerine önem vermişlerdir. Bankalar bu gelişmelerle birlikte otomasyon yatırımları yapmış ve bu bağlamda bilgisayar, ATM ağı, fon yönetimi birimleri ile birlikte yeni ürünler ve hizmetler sunmaya başlamışlardır (Akgüç, 1998:135).

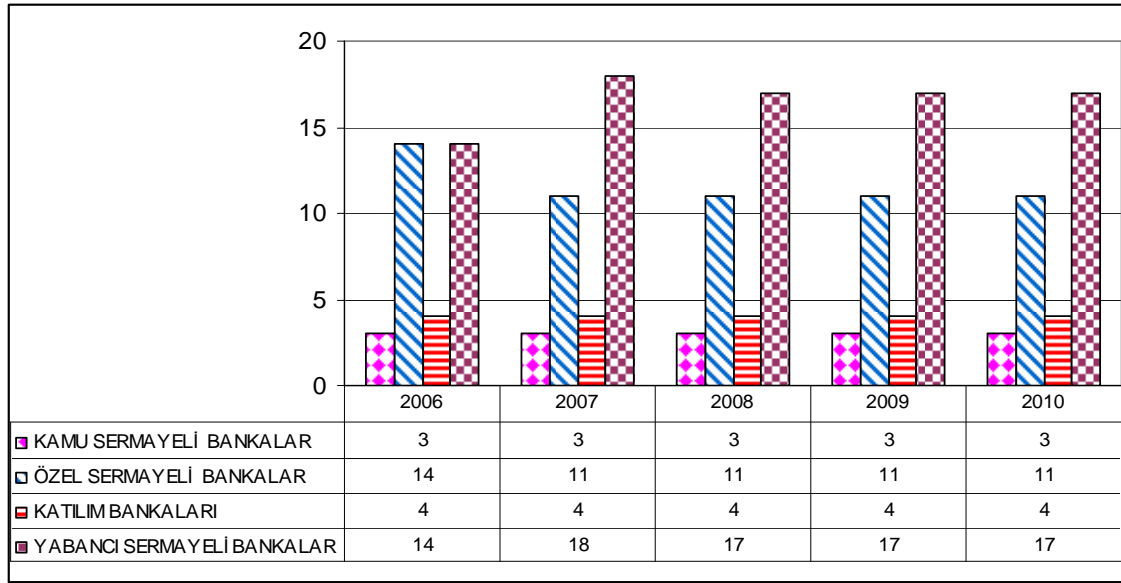
1990 – 2000 yıllarına ait dönemde bankacılık yapısı iyice farklılaşmıştır. Yani teknolojik yatırımlar artmış, para ve sermaye piyasaları kurumsallaşmıştır. Tüm bu yapısal gelişmelerle birlikte Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar Ağustos 1989 da yürürlüğe girmiş ve böylece kambiyo rejiminde yaşanan liberalizasyon süreci bankaların döviz işlemlerine yönelmeleri ve yurt dışından kaynak bulmalarına olanak sağlamıştır. Ancak bu gelişme kamu açıklarının giderek büyümesine ve böylece yüksek faizli Hazine Bonoları ve Devlet Tahvilleri bankaların kolay yollu para kazanmalarına yol açmıştır (Günel, 2001: 29).

Türk bankacılık sektörü için 1990'lı yıllar yüksek dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bankalar yoğunluklu olarak kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmış ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile çalışmışlardır. Bu aşırı risk alma eğilimi, Türk Lirasının büyük oranda değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir. Kriz, diğer yapısal sorunlar ile birleşerek

oldukça şiddetli etkiler doğurmuş ve 1994-1999 döneminde 11 bankaya el konulmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, bankacılığa ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanmasında, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, Merkez Bankası da bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) idare ve temsilinden sorumludur. 1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki bu parçalı yapının ortadan kaldırması ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırılmıştır. Buradaki temel amaç, düzenleme ve denetimin etkinliğinin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile Haziran 1999'da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) kurulmasına karar verilmiş ve BDDK Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır (www.bddk.org.tr, 2010).

2000 sonrası dönemde ise Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonucunda güçlü ekonomiye geçiş programının ana amacı doğrultusunda kamu kesimi borçlanma dinamiğinin kırılması için gerekli olan şartlar, bankacılık kesimine yeniden işlerlik kazandırmaya yönelik olarak yapılan çalışmalar ön plana çıkmıştır (Günel, 2001:32).

Grafik 1.1'de Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının yıllar itibariyle sayıları verilmektedir.

Grafik 1.1: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Sayıları

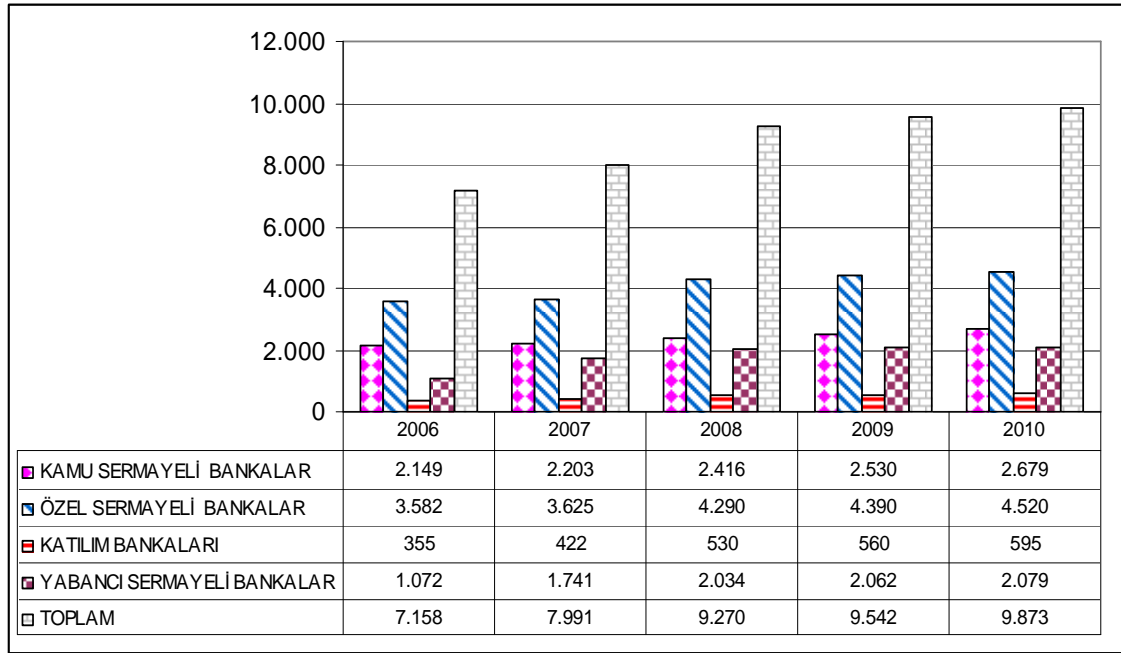
Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3.çeyrek değeridir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB'nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistiki Verilerinden ve TKBB'den derlenmiştir.

Türk Mevduat Bankacılığı Sektöründe banka sayısı açısından 2006 – 2010 yılları aralığında ciddi bir değişim olmamıştır. Kamu bankaları dahil mevduat bankalarının sayısı 2006 yılında 31 iken 2007 yılında 32'ye yükselmiş ancak bu sayı 2008 yılında tekrar 31'e inerken sonraki yıllarda da bu sayıda bir değişim olmamıştır. Katılım bankalarının ise 2006 yılından beri sayıları aynı kalmış ve 4 adet katılım bankası faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Türk bankacılık sektöründe 2010 yılı Kasım ayı itibariyle; 3 kamu bankası, 4 katılım bankası, 11 özel sermayeli banka, 17 yabancı sermayeli banka, 13 kalkınma ve yatırım bankası ve TMSF bünyesinde bulunan 1 adet mevduat bankası ile toplam banka sayısı 49'dur (Taştekil, vd. 2010:16).

Grafik 1.2'de Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının yıllar itibariyle şube sayıları verilmektedir.

Grafik 1.2: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Şube Sayıları

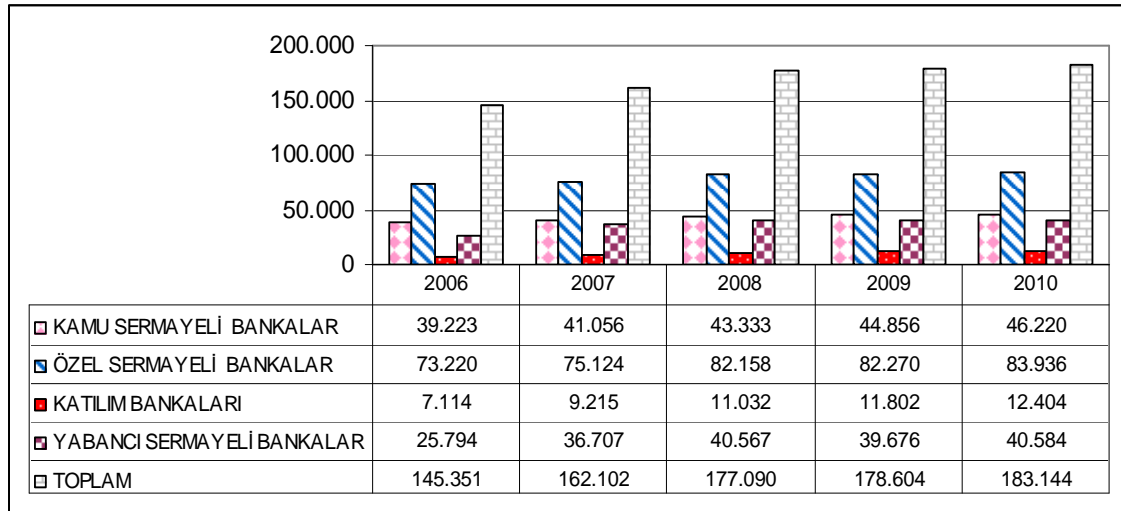
Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3.çeyrek değeridir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB'nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistiki Verilerinden ve TKBB'den derlenmiştir.

2006 – 2010 döneminde Türk mevduat bankacılığında faaliyet gösteren bankaların şube sayısında istikrarlı bir büyüme olduğu gözlemlenmektedir. 2010 yılı 3. çeyrek verileri ele alındığında; 2009 yılına oranla kamu bankalarının şube sayılarının artışı yaklaşık %5,8, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayılarındaki artış %2,9, yabancı sermayeli bankaların şube artış oranı %0,8, katılım bankalarının şube sayılarındaki artış oranı ise %6,2 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının 2006 yılına oranla şube artış oranı ise %67,6 olmuştur.

Türk bankacılık sektöründe 2010 yılı Kasım ayı itibariyle; kamu bankalarının 2.751, katılım bankalarının 605, özel sermayeli bankaların 4,108, yabancı sermayeli bankaların 2,537, kalkınma ve yatırım bankalarının 40 ve TMSF bünyesinde bulunan 1 adet mevduat bankasına ait 1 şube ile toplam şube sayısı 10,042'dir (Taştekil, vd. 2010:16).

Grafik 1.3'de Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankalarda ve katılım bankalarında yıllar itibariyle çalışan sayısı gösterilmektedir.

Grafik 1.3: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankalarının Çalışan Sayıları

Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3. çeyrek değeridir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB'nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistiki Verilerinden ve TKBB'den derlenmiştir.

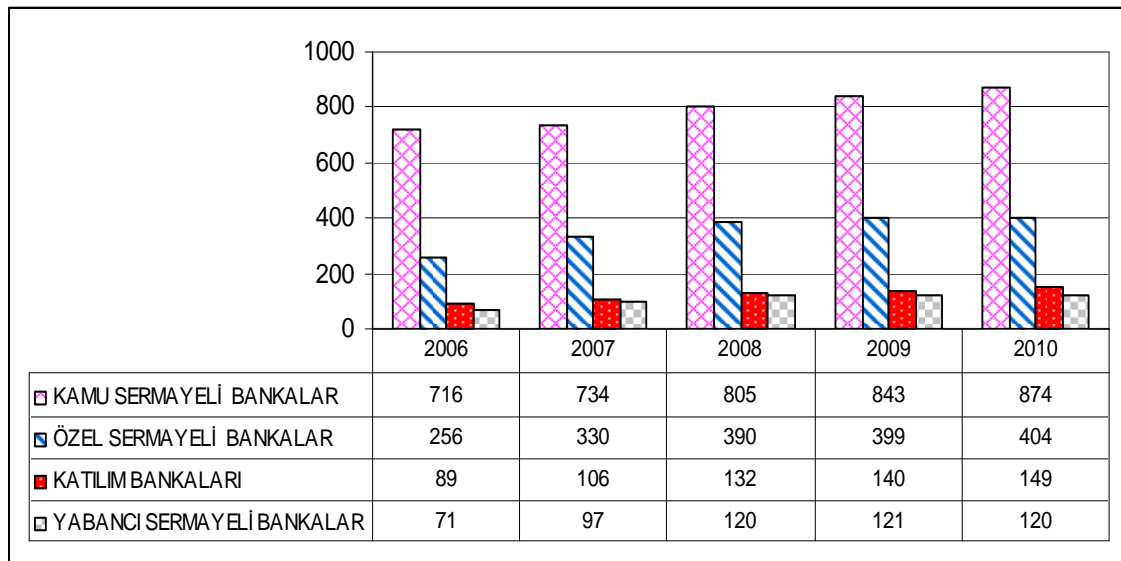
Türk mevduat bankacılığında faaliyet gösteren kamu sermayeli ve özel sermayeli bankalar ile katılım bankalarının çalışan sayılarının 2010 yılı 3. çeyrek verileri itibariyle 183,144'e ulaştığı görülmektedir. Yabancı sermayeli bankalar dışında tüm bankalarda personel sayısının yıllara sari arttığı ancak yabancı sermayeli bankaların 2007 ve 2008 yıllarında çalışan sayısının artmasına rağmen 2009 yılında çalışan sayısının 40.567'den 39.676'ya düştüğü, 2010/3 dönemi verilerine göre tekrar 40.584'e çıkan çalışan sayısının 2008 rakamını geçtiği görülmektedir. Bu durum, Global Mali Krizden yabancı sermayeli bankaların 2009 yılında diğer bankalara nazaran daha fazla olumsuz etkilendiği ve buna bağlı olarak personel sayılarını azalttıkları, fakat izleyen dönemde krizin ilk ortaya çıktığı 2008 yılı son çeyreği ve devam ettiği 2009 yılına nazaran normalleştikleri ve personel sayılarını arttırdıkları şeklinde açıklanabilir. Bankaların kriz dönemlerinde küçülme yoluna gitmeleri rutin stratejik tepki haline gelmiş ancak yaşanan son krizde 2001 yılından sonra BDDK tarafından alınan disiplin önlemleri ve Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarın etkisi ile ülkemizde yabancı sermayeli bankalar dışında önemli bir işten çıkarma sorunu yaşanmamıştır. Türkiye'de kurulu yabancı sermayeli bankalar merkezlerinde yaşanan sorunlara (kapanma,

birleşme, kamulaşma) bağlı olarak küçülme tepkisi vermişler fakat takip eden süreçte ülkemiz ekonomik koşullarına paralel olarak bu stratejiden vazgeçmişlerdir.

Türk bankacılık sektöründe 2010 yılı Kasım ayı itibariyle; kamu bankalarının çalışan sayısı 47,362, katılım bankalarının 12,560, özel sermayeli bankaların 83,388, yabancı sermayeli bankaların 41,524, kalkınma ve yatırım bankalarının 5,379 ve TMSF bünyesinde bulunan 1 adet mevduat bankasında 255 çalışan ile sektörde toplam çalışan sayısı 190,468'e ulaşmıştır (Taştekil, vd. 2010:16).

BLS (Bureau of Labour Statistics) verilerine göre, kriz sonrası özellikle finans sektöründe işten çıkartmaların etkisi ile ABD'de tüm finans sektöründe işsiz sayısı 2009 yılında 665,000 kişiye ulaşmış, bu sayı 2010 yılında 568,000 kişi düzeyine gerilemiştir (www.bls.gov, 2010).

Grafik 1.4: Mevduat ve Katılım Bankalarında Banka Başına Şube Sayısı

Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3.çeyrek değeridir.

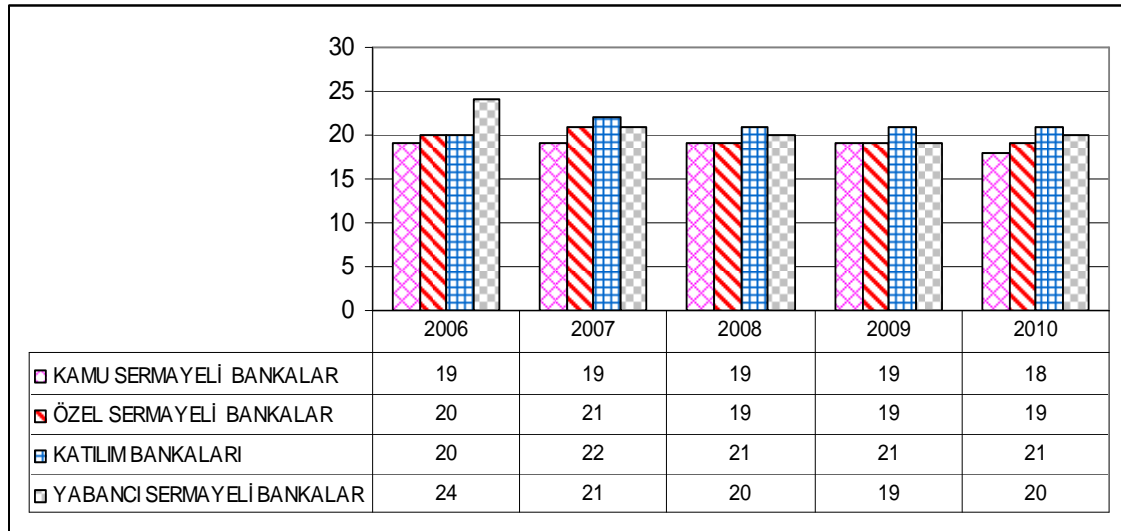
Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB'nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistiki Verilerinden ve TKBB'den derlenmiştir.

Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli, özel sermayeli ve kamu sermayeli bankalar ile katılım bankalarının banka başına düşen şube sayısı grafikte verilmiştir. 2006 – 2010 yıllarına ait dönemde banka başına düşen şube

sayısında kamu sermayeli bankaların önemli bir üstünlüğü sahip oldukları göze çarpmaktadır. Öyle ki kamu sermayeli bankaların şube sayısı 716 – 874 bandında yer alırken katılım bankalarının 89-149, özel sermayeli bankaların 256 – 404, yabancı sermayeli mevduat bankalarının ise 71 – 120 bandında yer aldığı görülmektedir. Türk mevduat bankacılığı sisteminde şube sayısı bazında kamu sermayeli bankalar özel mevduat bankalarına kıyasla büyük paya sahiptirler. Kamu bankalarına yüklenen misyon gereği ülke çapında yaygınlık ve hizmet götürme görevi bulunduğundan kamu bankalarının şube sayılarındaki bu fark yadsınamaz bir durumdur.

Grafik 1.5'te Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının şube başına düşen çalışan sayıları verilmektedir.

Grafik 1.5: Mevduat ve Katılım Bankalarında Şube Başına Çalışan Sayısı

Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3.çeyrek değeridir.

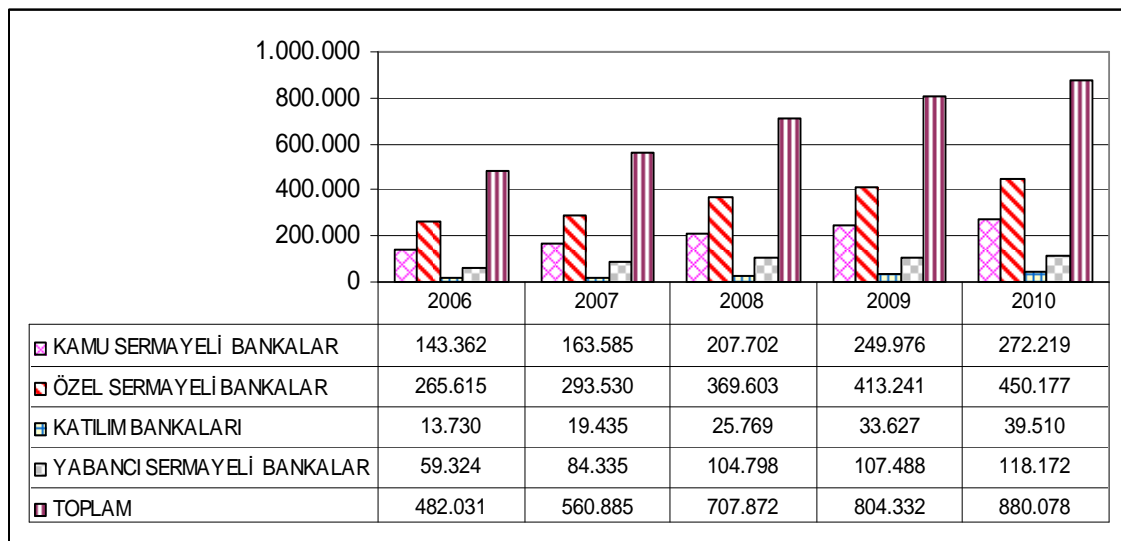
Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB'nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistik Verilerinden ve TKBB'den derlenmiştir.

Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının şube başına düşen personel sayılarının incelemeye konu 2006 – 2010 döneminde hemen hemen aynı olduğu gözlemlenmektedir. Öyle ki söz konusu 5 yılda şube başına düşen çalışan sayısı 18 ile 24 arasında değişmiştir. Bu rakamlar Türk mevduat bankacılığında faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının şubelerinde

ortalama 20 personel çalıştırdığı anlamına gelmemektedir. Esasında sektörde faaliyet gösteren bankaların şubelerinde çalışan sayısı ortalama 14-18 arasında olup, aradaki fark bankaların genel müdürlükleri, bölge müdürlükleri ve diğer destek birimlerinde çalışan personel sayılarından kaynaklanmaktadır.

Grafik 1.6’da Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının yıllar itibariyle toplam aktif büyüklüğü verilmektedir.

Grafik 1.6: Mevduat Bankaları ve Katılım Bankaları - Toplam Aktifler (Milyon TL)

Not: 2010 yılına ait veriler 2010 3.çeyrek değeridir.

Kaynak: Araştırmacı tarafından TBB’nin 2006-2009 yılı Bankalarımız Kitabından, TBB İstatistiki Verilerinden ve TKBB’den derlenmiştir.

2006 – 2010 yıllarına ait dönemde Türk mevduat bankacılığı sektöründe faaliyet gösteren bankaların ve katılım bankalarının toplam aktifleri yıllara sari artmıştır. Grafik dikkatli incelendiğinde toplam aktiflerin 2006 yılından 2010 Eylül ayına kadar ki dönemde yaklaşık olarak iki kat arttığı görülmektedir. Ayrıca toplam aktifler bakımından en az paya katılım bankaları sahipken en büyük paya özel sermayeli mevduat bankaları sahiptir. Kamu bankaları ise çalışan ve şube sayısı bakımından daha büyük olmalarına karşın aktif toplamında özel sermayeli bankalardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. 2010 yılı aktif toplamı araştırma konu ilk dönem olan 2006 yılına orantılandığında artış yüzdelerinin şu şekilde gerçekleştiği görülmektedir; kamu

sermayeli mevduat bankalarında %89,8, özel sermayeli mevduat bankalarında %69,4, yabancı sermayeli mevduat bankalarında %99,1, katılım bankalarında ise %187,7'dir. Katılım bankalarının oransal aktif büyüme trendi rakiplerinin yaklaşık 2 katı olmuştur. Burada aktif büyümenin rakamsal değerinin yanı sıra içeriği de önemlidir.

Yabancı sermayeli bankaların Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeleri tercih sebebi; riski küçük ve yaygın, kârlılık oranı yüksek olan bireysel kredilerden ve küçük işletme segmentlerindeki pazardan pay almaktır. Söz konusu bankaların büyük montanlı ve kurumsal müşteri segmentine hitab eden kredilere fazlaca yönelmedikleri buna karşın kredi kartı ve bireysel krediler (araç, konut, tüketici kredileri, kredi kartları vb.) alanında oldukça rekabetçi oldukları görülmektedir. Bu durum aktif toplamlarının rakiplerine kıyasla daha düşük kalmasına sebep olurken kârlılık düzeylerinin rekabetçi seviyelerde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Katılım bankalarının aktifleri ise ağırlıklı olarak reel sektörü finanse eden kredilerden oluşmaktadır. Bu kredilerin nitelik olarak risk düzeyi yüksek, kârlılıkları ise görece daha düşüktür.

1.2. FAİZSİZ BANKACILIK KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Faizsiz bankacılık kavramı, inançları nedeniyle faiz alıp vermekten sakınan ekonomik bireylerin tasarruflarını ekonomiye kazandırma ve sözkonusu ekonomik bireylerin harcama ve yatırımları için kredi kaynağı kullanabilmelerini sağlamak amacıyla oluşturulan alternatif bankacılık yapısını ifade etmektedir. Faizsiz bankacılık sistemi, fon toplama ve fon dağıtma yöntemleri bakımından diğer bankalardan ayrılır.

Katılım Bankacılığı; fon toplama ve kullandırma işlemlerinde "faiz" aracını kullanmayan, onun yerine fon toplama işleminde kar ve zarara katılma modelini, fon kullanma işleminde de müşteriye doğrudan nakit verme yerine mal ve hizmet tedariki, kiralanması, kar/zarar ortaklığı yatırımı modellerini uygulayan bir bankacılık türüdür (www.tkbb.org.tr, 2010).

Faizsiz bankacılık yani "Katılım Bankacılığı", tasarruf sahiplerinden toplanan fonların faizsiz finansman prensiplerine bağlı kalarak ticaret ve sanayide değerlendirilmesi sonucunda oluşan kâr yada zararın tasarruf sahipleri ile paylaşıldığı

bankacılık sistemidir. Mali sektörde faaliyet göstererek reel ekonomiyi fonlayan katılım bankaları, ticaret ve sanayi işletmelerinin hammadde, gayrimenkul, makine ve teçhizatın alınması için fon sağlamaktadır (Kaçmaz, 2009: 2).

1.2.1. Faiz ve Kâr Kavramları

Faiz kavramı genellikle; üretim faktörlerinden sermayenin elde ettiği getiri veya paranın kullanım bedeli olarak tanımlanmaktadır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre faiz; işletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema anlamına gelir. Türk Hukuk Lügatine göre ise faiz; alacaklının borçlusundan istemeye hakkı olduğu bir ivazdır. Ekonomi bakımından faiz; ödenecek olan paranın geliri, hukuki bakımdan ise alacağın medeni semeresidir. Her medeni semere gibi bu da mukaveleden veya kanun hükmünden doğar. Bunun özelliği zamanla doğan ve çoğalan bir alacak olmasıdır. Faiz esas alacağına bağlı olan ferî bir haktır. Anapara olmadıkça faiz de olmaz. Faizin çeşitleri, temerrüt faizi, kanuni faiz ve mukaveleye bağlı faizdir (www.alomaliye.com/saban_kucuk, 2010).

Faiz terim olarak “paranın getirisi” anlamına gelmektedir. Faiz, tefeciler tarafından tarih boyunca ve halen kullandıkları kolay para kazanma yöntemidir. Faizciliğin ortaya çıkışı ile ilgili bazı anlatılara göre; Bâbil’de gelirleri devlete verilen vergilerden, yapılan bağışlardan ve özel mülklerinin kiralanmasından kaynaklanan tapınaklar vardı. Bu tapınaklar halkın ekonomik sıkıntı çektiği dönemlerde parasal yardım yapmakta ve borç vermekteydiler. İlk zamanlarda bu borç için faiz alınmamaktaydı. İlerleyen dönemlerde iktisadi hayatın da gelişmesiyle tapınaklar verdiği paralar karşılığında faiz istemeye başladılar. Tapınaklar bir taraftan emanet mal alırken diğer taraftan bu malları faiz karşılığında borç veren kurumlar haline gelmişti. Faizcilikten kaynaklanan bazı sosyal sorunlar ortaya çıkmış ve M.Ö. 20. yüzyılda Babil Kralı Hammurabi faiz oranlarını sınırlamış ve tefeciliği engellemek amacıyla borç alıp verme işlerine çeşitli düzenlemeler getirmiştir (Aktepe, 2010: 46).

Kâr, bir malın alış fiyatı ile satış fiyatı arasındaki olumlu farktır. Faizsiz bankacılık için kâr elde etmek tek ve asli amaç olmasa da, bu bankaların yaşayacağı şartlar içerisinde iktisadi hayatlarını sürdürebilmeleri ve başarılı bir yapıya sahip olabilmeleri için faizsiz bankacılık prensipleri dâhilinde kâr elde edebilirler (Gümüş,

1997: 39).

1.2.1.1. Dünya’da Faizsiz Bankacılık

İslam dini faizi yasaklamış ve bu yasak Kuran’ı Kerimde farklı ayetlerde tekrarlanmıştır. Ayrıca İslam peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.) çeşitli hadislerinde faiz yasağını hatırlatarak, uzak durulmasını tavsiye etmiştir.

Bakara Suresi 275. Ayette faize dair bu yasak şöyle belirtilmiştir; “Ribâ (faiz) yiyenler şeytan çarpmıştan başka bir halde (kabirlerinden) kalkmazlar. Böyle olması da onların: ‘alım-satım da ancak ribâ (faiz) gibidir’ demelerindedir. Hâlbuki Allah, alış verişi helâl, ribâyı (faizi) haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse geçmişi ona ve işi (hakkındaki hüküm) de Allah’a aittir. Kim de tekrar (faize) dönerse onlar o ateşin ehlidirler ki orada onlar (bir daha çıkmamak üzere) ebedî kalıcıdırlar” (www.kuranmeali.org, 2010).

“Buhârî’den aktarılan bir hadiste; Hz. Muhammed (S.A.V.) sahabelerine “Şu yedi helâk edici şeyden sakınınız.” buyurdu. “Nedir onlar ya Rasulallah?” sorusu üzerine şöyle buyurmuştur: “Allah'a ortak koşmak, büyü yapmak, haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş günü geri dönüp kaçmak, bir şeyden habersiz, masum, inanmış kadınlara zina suçu atmak” (http://web.firat.edu.tr, 2011).

Faiz sadece İslam’da değil diğer semavi dinlerde de yasaklanmıştır. “Faizin tarihi çok gerilere gitmektedir. Yapılan ciddi araştırmalardan Eflatun’un Yasalaft adlı kitabında faizi kötülediği, Romalıların ilk dönemlerinde faizi yasakladıkları, sonraları faiz oranını başıboş bırakmayıp yasaya bağladıkları görülmektedir. Tevrat'ın mevcut nüshalarında da faizin yasaklandığını açıklayan bir takım yarı kapalı belgeler vardır; “Eğer kavmine, yanında olan bir fakire ödünç para verirken, ona murabahacı olmayacaksın; onun üzerine faiz koymayacaksın.

Başka bir nüshasında; “Garibe haksızlık etmeyeceksin ve ona gadretmeyeceksin; çünkü siz Mısır diyarında gariptiniz. Hiçbir dul kadını ve öksüzü incitmeyeceksin! Eğer kavmine, yanında olan bir yoksula ödünç para verirken, ona karşı

tefeci gibi olmayacaksın, onun üzerine faiz koymayacaksın.” denilmektedir. Ayrıca daha ayrıntılı olarak Tevrat / Levililer: 25/35-37 belgelerle, Tesniye: 23/19-20 belgelerde faiz yasağına yer verilmiştir. İsa Peygamberin hiçbir çıkar gözetmeksizin havarilerine hayır işlemlerini emretmesi, faizi benimsemediğine bir delil olarak gösterilebilir. Ayrıca Barnaba İncilinde bunun yasak olduğuna dair bazı belgelere rastlanmaktadır” (www.darulkitap.com, 2011).

Katılım bankacılığı, Müslüman ülkelerde, insanların dini inançlarından dolayı faiz esasına dayanan bankaları ile çalışmak istemedikleri için ortaya çıkmıştır. Ayrıca petrol fiyatlarının hızlı artışı nedeniyle Körfez ülkelerinde biriken ve birkaç trilyon doları bulan Petro-Dolar’ların batılı bankalara yatırılması yerine bu bölgelerde kurulacak İslami yani faizsiz bankalara yatırılması fikri yaygınlaşmıştır. Diğer bir neden ise Müslüman ülkelerde faiz sorunundan dolayı yastık altında tutulan ve ekonomiye aktarılmayan tasarrufların ekonomiye kazandırma çabaları da katılım bankalarının doğmasında etkili olmuştur (Yılmaz, 2010: 9).

İlk faizsiz banka kurma girişimleri 1940’ların ortasında Malezya’da ortaya çıkmıştır. Başarısız olan bu girişimin ardından 1950’li yıllarda Pakistan’da da İslami bankacılık denemesi başarısız olmuştur. Hint İslam cemiyeti 1969’da faizsiz borç veren bir sistem kurmuştur. Bu sistemin büyüklüğü 1981 yılına kadar 500.000 \$’a ulaşmış ve 300.000 kişi bu servisten yararlanmıştı. 1983 yılında Bank Islam Malaysia Berhad Malezya’da kurulmuştur (Darçın, 2007: 9).

Dünya’nın önde gelen bankalarından Citibank, Societte General, HSBC gibi bankalar kendi bünyelerinde faizsiz bankacılık birimleri kurarak faaliyet yapmaktadırlar. Körfez ülkelerinde HSBC ve Citibank isimleri altında hizmet vermektedirler. HSBC’nin Manama şubesi dünyanın önde gelen faizsiz bankaları arasındadır. Katılım bankacılığında Kuveyt, Mısır ve Malezya en büyük paya sahip olan ülkelerdir (Yılmaz, 2010: 10).

1.2.1.2. Türkiye’de Faizsiz Bankacılık

Türkiye’de faizsiz bankacılığın ilk adımları 1975’te atılmıştır. 11.11.1975 tarihinde Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. Banka, özellikle yurt dışında çalışan işçilerin tasarruflarını, ekonomik bir güç haline getirerek kârlılık ve

verimlilik temelinde değerlendirmesini ve sanayi kesiminin fonlanması gayesiyle kurulmuştur. Banka, 1975 – 1977 yılları arasında faizsiz çalışmasına rağmen 1978 yılında yönetim kurulu kararıyla faizli sisteme geçmiştir. 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın (İKB) kurucu üyesi olan Türkiye, 1984 yılında sermaye payını artırarak bu bankanın önemli ortaklarından birisi olmuş ve yönetim kurulunda daimi temsilci bulundurma hakkına sahip olmuştur (Özgür, 2007: 52).

1980 yılından sonra serbest ekonomiyi özümseyen ve dışa açık bir politika güden Türkiye, Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye yatırım ve yatırımcıları çekebilmek için çeşitli çalışmalar yapmıştır. 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile "Özel Finans Kurumları"nın kurulmasının önünü açmıştır (Günel, 1984: 40).

1.2.2. Katılım Bankalarının Faaliyet Yöntemleri

Katılım bankalarının faaliyet yöntemleri; fon toplama yöntemleri, fon kullandırma yöntemleri ve diğer faizsiz bankacılık ürünleri başlığı altında sırasıyla incelenecektir.

1.2.2.1. Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları fon toplama işlevini genellikle; özel cari (vadesiz) hesaplar, kâr/zarar katılım hesapları, yatırım hesapları, tasarruf hesapları ve kıymetli maden depo hesapları olmak üzere beş hesap türü altında gerçekleştirmektedir.

1.2.2.1.1. Özel Cari Hesaplar

Cari hesaplar diğer adıyla vadesiz hesaplar, hesap sahibine herhangi bir getiri sağlamamaktadır. Bu hesapların bakiyesi bankanın faaliyetleri sonucu elde ettiği kâr ve zarardan etkilenmediği gibi istendiği anda kısmen yada tamamen de çekilebilmektedir. Bu tür hesaplar kişi yada kurumların günlük nakit akımlarını yönetmek, paralarını korumak, çek karnesi kullanmak, diğer bankacılık hizmetlerinden karşılıksız yada cüzi bir bedelle karşılamak gibi ihtiyaçlar gözetilerek açılan hesaplardır (Tunç, 2010: 164).

Özel cari hesaplardan, otomatik ödeme talimatı verme, kredi kartı ödeme, çek senet ödeme, kredi kartı ödeme, fatura, aidat, vergi, harç gibi çeşitli ödeme işlemleri ve EFT ve havale gibi para transfer işlemleri yapılabilmektedir.

1.2.2.1.2. Kâr/Zarar Katılım Hesapları

Kâr ve zarara katılma hesapları, tasarrufların katılım bankasının gelir getirme amaçlı faaliyetleri sonucu oluşacak kâr veya bu faaliyetler sonucu oluşabilecek zararın önceden belirlenen oranda vade sonunda paylaşımı esasına dayanan, tasarrufların yatırım yada ticari faaliyetlere aktarılması suretiyle uygulanan bir yöntemdir. Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullanılarak sonucunda oluşacak kâr ve zarara katılma hakkı veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve hatta anaparanın aynen geri ödenmesini de garanti etmeyen hesap türüdür. Tasarruf sahibinin sermaye, katılım bankasının ise profesyonel emek kattığı bu işbirliği bir mudaraba biçimidir.

Faizsiz bankacılığın gereği olarak bu tür hesap sahiplerine getiri garantisi verilmemesi ve oluşabilecek zarara da katılma ilkesi üzerine kurulmuş olmakla birlikte, katılma hesapları da kanunla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında aynen diğer bankalarda olduğu gibi sigorta kapsamı altına alınmıştır.

“Türkiye’de faaliyet gösteren bir kredi kuruluşunun yurt içi şubelerinde gerçek kişiler adına açılmış olan ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan Türk Lirası, döviz ve kıymetli maden cinsinden;

- Tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamının,
- Katılma hesapları birim hesap değerleri ve özel cari hesapların, 50 bin TL’ye (ellibin TL) kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır” (www.tmsf.org.tr, 2011).

Katılma hesapları, TL olabildiği gibi yabancı para cinsinden (USD, EURO vb.) de olabilmekte ayrıca 1 ay, 3 ay, 6 ay ve 1 yıl vadeli veya kırk vadeli (45 gün, 75 gün gibi) olarak açılabilir.

1.2.2.1.3. Yatırım Hesapları

Katılım bankalarında mevduatın vadesine ve tutarına bağlı olarak hesap grupları oluşturulmaktadır. Bu hesap gruplarına farklı adlar verilebilmektedir (platin hesap, turkuaz hesap vb.) Söz konusu gruplandırmanın yanı sıra 1 yıldan kısa vadeli hesaplar katılım hesabı, 1 yıldan uzun vadeli hesaplar ise yatırım hesapları olarak ayrılabilir. Bir hesabın yatırım hesabı olması için 1 yıl vadeli (371 gün) olarak açılması gerekmektedir. Uzun vadeli yatırımlar için katılma hesaplarına nispeten daha yüksek getirili bir alternatif olanağı sunan yatırım hesaplarının kâr payı ödemeleri yıl içinde dönemsel olarak veya dönem sonunda gerçekleşmektedir. 1 Ay, 3 Ay, 6 Ay, ve dönem sonu kâr payı ödeme seçenekleri sunan bu hesaplar için gerekli olan minimum tutar tüm bankalar için farklılık göstermekle birlikte; 100.000 USD, 100.000 EUR, 150.000 TL gibi alt limit şartları bulunmaktadır. Vade tarihinde tahakkuk eden kâr, mevduat sahibi ile banka arasında daha önceden belirlenen oranlarla (%90 hesap sahibi ve %10 banka veya %85 hesap sahibi %15 banka gibi) paylaşılmaktadır. Kâr Payı ödemeleri mevduat sahibinin isteğine göre cari hesabına aktarılmakta veya yatırım hesabı üzerine eklenmektedir.

1.2.2.1.4. Tasarruf Hesapları

Tasarruf hesapları, küçük tasarruf sahiplerinin tercih ettiği hesap türüdür. Bu hesaplarda kârlar; yıllık ortalama bakiye, yatırılan fonların istikrarı ve bankaca girilen mali operasyonlardan elde edilen kâr payları baz alınarak hesaplanmaktadır. Tasarruf hesabı sahiplerine getirileri yıllık olarak temettü şeklinde ödenirken daha öncesinde bireye elde edeceği getiri konusunda bilgi verilmemektedir (Berberoğlu, 2004: 20).

Tasarruf hesapları istenildiğinde hesaba para yatırma ve vade bozulmaksızın hesaptan para çekebilme özellikleri taşımaktadır. Genellikle 1 yıl vadeli açılan tasarruf hesabından para çekilmesi halinde kâr payı ortalama bakiye üzerinden hesaplanmaktadır. Bu hesapların açılışı için alt limitler oldukça düşük tutulmakta (100 TL, 100 USD veya 100 EURO gibi) bu sayede harçlık düzeyindeki küçük tasarrufların dahi bankacılık sistemine aktarılması hedeflenmektedir.

1.2.2.1.5. Kıymetli Maden Depo Hesapları

Altın, gümüş, platin gibi kıymetli madenlerin gram düzeyinde kolaylıkla satın alınması ve istendiğinde kolaylıkla satılmasını sağlayan hesap türüdür. Kıymetli maden depo hesapları işçilik maliyeti, taşıma ve saklama riski olmadan kıymetli madenlere yatırım yapılabilmesini sağlamaktadır. Hesap sahibine döviz alım satım işlemlerine benzer biçimde anında alım satım yapabilme ve kazançlarından vergi ödememe avantajları sağlamaktadır. Sahip olunan kıymetli madenin miktarı hesap cüzdanında gram karşılığı olarak gösterilmektedir.

1.2.2.2. Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarının; Murabaha, Muşaraka, Mutanakısa, Mudaraba, İcara (Leasing), İcara ve İktina, Selem Satışı, Müzaraa ve Musakat, İstisna, Joala, Karz-Hasen, Puan Sistemi başlıcaları olmak üzere farklı fon kullandırma yöntemleri bulunmaktadır.

1.2.2.2.1. Murabaha

Sermaye sahibinin satın aldığı malı, üzerine belli bir kâr payı ekleyerek müşterisine vadeli olarak satmasıdır. Ticaretle uğraşan kişi veya kurumlar malı satın almak için katılım bankasından finansman desteği istediklerinde, katılım bankası finansmanı nakit olarak sağlamayıp müşterinin yazılı talebi üzerine malı satın alır ve üzerinde anlaşılan kâr payını ekleyerek bu kişiye satar. Bu işlem malın fiziki olarak mevcut olması, katılım bankasının mevcut olan bu malı satın aldıktan sonra alıcıya satması şarttır. Vadeli olarak satılan malın bedelinin tahsili bir defada yada taksitler halinde olmaktadır (Kaçmaz, 2009: 4).

Özellikle ülkemizde katılım bankalarının en yaygın fon kullandırma yöntemi budur. Murabaha işleminin genel olarak uygulama safhaları şöyle açıklanabilir;

- Müşterinin katılım bankasına kredi başvurusu yapması ve banka tarafından kredi tahsis sürecinin uygun tahsis birimince (bireysel, işletme bankacılığı veya kurumsal kredi tahsis birimi) yürütülmesi. (Bu süreç tüm bankalarda genel olarak benzer aşama, kural ve kontrollere sahiptir)

- Kredi limiti bulunan müşterinin katılım bankasına satın alacağı ürünle ilgili talebini iletmesi. Bu talebe bağlı olarak bir ödeme planında anlaşma sağlanması. (Bu ödeme planı işlemin vadesine bağlı olarak anaparaya ilave bir kâr payını da içerecektir)
- Bankanın müşterisi ile anlaştığı ürünü satın almak üzere satıcıya sipariş vermesi, satıcıya “malı aldım”, müşteriye ise “malı sattım” demesi. (Banka bizzat sipariş verebileceği gibi, sipariş ve mal teslimi hususunda müşterisini vekil de tayin edebilir. Vekâlet bankanın sipariş vermeye yetkili birimince verilebilmekte, işleme özgü olabileceği gibi genel vekâlet de verilebilmektedir.)
- Siparişi alan satıcının, malı alıcı deposu veya alıcının belirteceği yere sevk ederek, fatura ve sevk evraklarını düzenlemesi. İlgili evrakların bankaya ulaştırılmasına (fax, e-mail veya asıl olarak) müteakip ödemenin satıcı hesabına transfer edilmesi ve işlemin kesinleştirilmesi.

Murabaha işlemi genel hatları ile yukarıda anlatıldığı gibi gerçekleştirilmekle birlikte işlemin niteliğine bağlı olarak operasyonel süreçler farklılık gösterebilmektedir. Örneğin malın alındığı satıcı, kamu kuruluşu veya az sayıda satıcı arasında yer alıyorsa (Petkim, Çaykur gibi) satışa bağlı tutar hesaplarına intikal etmeden malı sevk etmeyeceğinden, banka siparişin ardından ödemeyi yaparak sevk evrakları ve faturaları daha sonra alarak işlemi sonuçlandırmaktadır.

Malın çok sayıda satıcıdan bir zaman dilimi içerisinde küçük bakiyelerle satın alındığı durumlarda, müşterinin ve bankanın vekil tayin ettiği bir şahıs hesabına kredi tutarı aktarılmakta ve satınalmalar bu hesaptaki bakiyeden gerçekleştirilerek işlem sonunda evraklar bankaya ibraz edilmektedir. Bu tür işlemler genellikle tarımsal ürünlerin toptancı ya da sanayici tarafından, müstahsillerden (üreticilerden) belirli sezonlarda satın alındığı durumlarda kullanılmaktadır.

Müşteri; kredi limiti bulunan ve bu limite uygun teminatını da sağladığı katılım bankasının çeklerini keşide ederek bu çekler karşılığında mal alabilir ve bu çekleri keşide/ödeme gününde bankasına ödetmek suretiyle fon sağlayabilir. Ancak diğer murabaha işlemlerinde olduğu gibi malları sevk ettirmeden önce bankasına başvurusunu yapmalı ve satıcıya siparişin verilmesini sağlamalıdır. Çekleri bu başvurunun ve sipariş sürecinin ardından keşide etmeli ve satıcıya teslim etmelidir.

İşlemin süreci nasıl olursa olsun katılım bankalarının dikkat ettikleri en önemli hususlar;

- Alışverişin İslami şartlara uygun olması (ticarete konu malın kullanılması dinen caiz olan bir mal olması, malın özelliklerinin belli olması varsa kusurlarının açıklanmış olması, satılan malın hazır bulunması, malın cins ve bedelinin belli olması, malın teslim alınması vb).
- İşlemin gerçek bir ticari işlem olması, fiktif olmaması,
- Banka veya vekili tarafından sipariş verilmeden malın alıcıya sevk edilmemiş olması. Bankanın ticaret fiilen sonuçlanmadan önce işleme dahil olması.

Tüm bu hassasiyetlerin sebebi; işlemlerin faizsiz bankacılık esaslarına uygun olarak gerçekleştirilmesinin sağlanmasıdır. Aksi halde katılım bankalarının kuruluş amacına aykırı olarak gerçekleştirilecek işlemler sadece sermayedarların değil faizsiz getiri amacıyla bankaya fon sağlayan mevduat sahiplerinin de suiistimali ve sorumluluklarının üstlenilmesi anlamına gelmektedir.

1.2.2.2.2. Muşaraka

Muşaraka, (iştirak etme) bir işletmenin sermayesine katılarak ona ortak olma anlamına gelmektedir. Esas itibariyle hem sermaye hem de ortaklık üzerine kurulmaktadır. Muşarakanın mudarabadan farkı: mudarabada etkin olmayan bir sermaye sahibi ile emeğini, tecrübesini ortaya koyan bir girişimci varken muşarakada hem sermaye sahibi hem de etkin bir girişimci vardır. Bunun yanında, mudarabada mali zararın sermayedara ait olmasına karşılık muşarakada zarar paylaşılmaktadır. Muşarakada faaliyet alanı ile ilgili herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Vekalet üzerine kurulduğu için süreli yada süresiz olabilmektedir. Ortaklıkta kefalet söz konusu olmadığı için gayrimüslimlerle de kurulabilmektedir ve temel unsuru sermaye ve kâr'dır. Bununla beraber şirkete konan sermayenin eşit olması söz konusu da değildir. İslami açıdan sakınca oluşmaması için kâr oranı, sermaye oranından bağımsız olarak taraflar arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenmektedir. Muşarakada yeteneğine göre bazı ortaklara daha fazla kar payı da verilebilmektedir. Sonuçta ise zararlar konan sermayelere göre paylaştırılmaktadır (Kaçmaz, 2009: 5).

1.2.2.2.3. Müşaraka Mutanakısa

Müşaraka mutanakısa yönteminde ilk başta müşaraka şeklinde oluşturulan ortaklık, belli bir dönem boyunca aynen müşaraka hükümleri ile sürmektedir. Bu dönem sonunda müşteri, ortaklık konusu projeye yada mülkiyetini ele geçirmek isterse, belli taksitlerle bankanın payını satın almaktadır. Ortaklıkta hissesi gittikçe azalan katılım bankasının gelirdeki payı da orantılı olarak düşmektedir. Nihayetinde ortaklığa neden olan proje, bütünüyle müşterinin mülkiyetine geçmekte ve bu şekilde katılım bankası görevini yerine getirmiş olmaktadır (Küçükkocaoğlu, 2005: 10).

1.2.2.2.4. Mudaraba

Mudaraba, bir tarafın sermaye ile, diğer tarafın ise emek ile katıldığı; işi finanse edenin “Rabb’el-mal”, işçi veya girişimci konumundaki tarafın da “Mudarib” olarak adlandırıldığı bir ticari sözleşme türüdür. Mudaraba sözleşmesinde kâr, taraflara karşılıklı rıza esasına göre belirlenen oranlar üzerinden dağıtılırken zararı sermaye koyan taraf çekmekte, buna karşılık mudarib, zarar durumunda sarfettiği emeğe karşılık hiçbir ücret/bedel alamamaktadır. Katılım bankalarının bir finansman tekniği olarak mudaraba, sermayenin tamamının katılım bankası tarafından temin edilmekte ve işin ifa edilmesi karşı tarafça idare edildiği bir mukavele şeklidir. Kâr önceden belirlenmiş oranlara göre paylaşılır. Mudarib tarafın sözleşmede belirtilen şartları ihlal ve/veya ihmal etmesi halleri hariç, zarar katılım bankasınınca karşılanmaktadır. Nihai olarak bu zarar katılım hesabı sahiplerine yüklenilmektedir (Darçın, 2007: 28).

Mudaraba anlaşmasına vurgu yapan bir “söz ile icap” ve buna karşılık bir “kabul” bulunması halinde mudaraba anlaşması kurulabilmektedir. Mudaraba için literatürde çeşitli şartlar sıralanmakla birlikte, genellikle aşağıda belirtilenler asgari şartlar olarak sayılmaktadır;

- Mudaraba anlaşmasına vurgu yapan bir “söz ile icap” ve buna karşılık bir “kabul” bulunması,
- Sermaye sahibinin vekil tayin etmeye, emek sahibinin vekalet ehliyeti bulunması. İki taraftan birinde akli noksanlık, bunaklık, temyiz gücünün bulunmaması hallerinde mudaraba akdi sahîh olmaz,

- Sermaye bilinmeden kâr tespit edilemeyeceğinden mudaraba sermayesinin miktar, cins ve niteliği bilinmelidir,
- Sermaye sahibi ile emeğini ortaya koyan kişiler kâra ortak olmalıdır,
- Tarafların kâr payından hangi oranda yararlanacağı (oransal payları) önceden belli olmalı, elde edilecek kârın taraflar arasında önceden belirlenmiş bu oranda paylaşılması gerekmektedir,
- Sermaye emeğini koyan tarafça yönetilmelidir, zarar oluşması halinde bu zarar sermayeyi koyana aittir. Mudaribin zarar halinde tek kaybı emeği olacaktır,
- Sermayedar işin ifasını sadece denetleme yetkisine sahiptir, işi mudariple birlikte yürütemez.

1.2.2.2.5. İcara (Leasing)

İcara, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen ve üreticiden kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan bir malın mülkiyetinin kiralayanda, kullanımının ise kiracıda olduğu bir akit şeklidir (Aktepe, 2010: 100). Sözleşmede kiranın bedeli ve süresi belirtilmelidir. Kiralanan malın mülkiyeti malın sahibi katılım bankasıdır. Kiralayan müşteri maldan faydalanmakta ve buna karşılık bir kira bedeli ödemektedir. Kiralama süresi malın türüne göre 5-15 yıl arasında değişmektedir. Menkul ve gayrimenkul finansmanında kullanılabilen kiralama yöntemi, günümüz ekonomilerinde daha çok modern teknolojiye daha kolay yollarla sahip olabilmek için kullanılmaktadır. Örneğin faizsiz banka bir gayrimenkulü yada bir tezgahı müşterisine kiraya verebilir (Küçükkocaoğlu, 2005: 12).

Konvansiyonel bankalar kiralama yetkisine sahip değildir. Leasing işlemi yapabilmek için banka bünyesinde bir leasing şirketi kurarlar ve bu şirket aracılığıyla leasing hizmeti verirler. Oysa katılım bankaları rakiplerinin aksine bizzat leasing işlemi yapma yetkisine sahiptirler. Uygulamada leasing vadeleri ağırlıklı olarak 2-5 yıl arasında gerçekleşmekte ve kira süreci sonunda mal sembolik bir tutarla kiralayana devredilmektedir.

1.2.2.2.6. İcara ve İktina

İcara ve iktina, katılım bankası makine yada herhangi bir teçhizat, gayrimenkul gibi bir malı belirli bir dönem için kiraya verebilmesidir. Kiralayan bu dönem içinde kira ile birlikte malın mülkiyetini elde ettirecek bedeli taksitler halinde ödemektedir. Kira süresi sonunda malın mülkiyeti kiralayana geçmektedir. Bu yöntemle katılım bankası riski en az düzeye indirerek yeterli bir kar elde edebilmektedir (Takan, 2002: 14).

1.2.2.2.7. Selem Satışı

Selem, finansman ihtiyacı olan kişinin ileride teslim etmek üzere peşin bedelle bir miktar mislî mal satmasıdır. Bu yöntemde faizsiz yoldan finansman açığını kapatmak isteyenlerin kullandığı bir yöntemdir. Bu yöntem Hz. Muhammed'in (S.A.V) Medîne'ye hicretinden önce de uygulanan bir yöntem olmasına rağmen Resûlullah (S.A.V.) tarafından bazı şartlarla onaylanmıştır. Bu şartlar şöyledir (Aktepe, 2010: 60);

- Selem akdinin yapılması
- Belirli ölçüde
- Belirli tartıda
- Belirli zamana kadar olmasıdır.

1.2.2.2.8. Müzaraa, Musakat ve Mugâse

Müzaraa, bir kimsenin başkasına ait toprakları işleyerek, bu işten elde edilen ürünlerin bir bölümüne sahip olunmasını sağlayan mukaveledir. Bu ortaklığa müdâhale veya muhâbere adı verilir. Müsâkât ise meyve veren ağaçların meyvelerinin paylaşılması üzerine ağaç sahibi ile emekçi arasında kurulan ortaklık şeklindedir. Müsâkât halk arasında bağ bahçe ortaklığı olarak bilinmektedir. Meyve ağaçlarının bakım, sulama, ilaçlama, budama gibi işlemlerini yapan kişi ile ağaçlarının sahibi arasında yapılan sözleşme uyarınca belli oranda hasılat paylaşılmaktadır. Meyve vermeyen çam, kavak gibi ağaçların dikimi, bakımı ve yetiştirilmesi üzerine boş arazi sahibi ile kurulan ortaklık türüne de mugâse denir (Tunç, 2010: 134).

1.2.2.2.9. İstisna

Sipariş üzerine üretilen malların bedelinin işin ilerleyişine bağlı olarak peyderpey ödendiği bir sözleşme şeklidir. İnşaat halindeki konutlar için, yapım sürecinin belli aşamalarında müteahhide ödeme yapılan bir anlaşma buna örnek olarak verilebilir. İstisna satışında malın türü, miktarı, üretiminde kullanılacak materyalin özellikleri, teslim tarihi ve yeri açıkça belirtilmelidir. Paranın peşin ödenmesi gerekmemektedir ve istisna sözleşmesini selemden ayıran da bu noktadır (Darçın, 2007: 33).

1.2.2.2.10. Joala

Kavram olarak istisnaya benzetmekle birlikte istisna'da satıcı fiziki bir malı temin ederken, joala'da satıcı fiziki bir mal yerine bir hizmet sunmaktadır. Joala'nın diğer bütün yönleri istisna ile aynıdır. Joala işleminde satıcı gelecekte sunacağı bir hizmetin fiyatını şimdiden belirlemektedir. Birçok durumda bir işlemin istisna mı yoksa joalamı olduğunu belirlemek oldukça zordur (Özgür, 2007: 66).

1.2.2.2.11. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen yani faizsiz borç, para yada ihtiyaç duyulan mal gereksinimini karşılamak için insanoğlunun bulduğu faizsiz yöntemlerin en yaygınıdır. Parayı yada misli (standart) bir mal faiz şartı koşmaksızın borç (karz-ı hasen) vermektir. Müslümanların birbirlerine yardım etmeleri bu yöntemle teşvik edilmiştir. Bir kimseye standart /misli bir malı ya da parayı borç olarak verip ihtiyacını karşılamasına yardımcı olmak ve bir müddet sonra fazlalık şartı koşmaksızın sadece verilen miktarı geri almak bir nevi yardımlaşma şeklidir (Aktepe, 2007: 54).

1.2.2.2.12. Puan Sistemi

Katılım bankacılığı sistemine uygun yeni bir teknik olarak puan sistemi son zamanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde banka müşterisi (mudi), bankaya yatırdığı tutar ve vade için aynı oranda faizsiz kredi alma imkânına kavuşmaktadır.

Örneğin 1.000 \$ 5 yıl bankaya faizsiz yatıran bir mudi, 1 yıl için 5.000 \$'lık bir krediyi faizsiz olarak edinme imkânına sahip olmaktadır (Özgür, 2007: 67).

1.2.2.2.13. Teverruk / Tavarruk

Teverruk'un diğer bir adı uluslararası murabahadır. Güncel ihtiyaçların ortaya çıkardığı bir alım – satım şeklidir. Katılım bankalarının kısa vadeli likiditelerini değerlendirme ihtiyacı ve klasik fon kullandırma modellerine uyan müşteri taleplerinin karşılanması amacıyla iki farklı nedenden dolayı teverruk yöntemi kullanılır (Tunç, 2010: 157-158).

Tavarruk (teverruk), katılım bankalarının kısa vadeli likiditelerini değerlendirme amaçlı işlemleri dışında, müşterilerin katılım bankasından ödemesini daha sonra yapma sözüyle (tavarruk sözleşmesine bağlı olarak) emtia satın alıp, sonrasında bu emtiayı banka aracılığıyla ilgili piyasada satarak nakit sağlaması olarak da uygulanmaktadır. Bu işlemlerin önemli bir kısmı uluslararası ticari mal piyasasında özellikle de Londra Maden Borsa'sında (LME) yapılmaktadır. Katılım bankalarınca mevcut ödeme planına göre ödemelerini yapamayan, ödemelerini aksatan müşterilerin talebi üzerine; kredili müşterilerine kolaylık sağlamak amacıyla tavarruk ürünü kullandırılarak mevcut borç kapatılmakta ve müşteri tavarruk için önceden belirlenen vadelerde ödemelerini yapabilmektedir. Müşteri murabaha ve diğer kredilerde olduğu gibi banka ile birlikte belirlenen kredi planına onay vermek suretiyle tavarruk işlemi yaptırmakta ve bu işlemin getirdiği maliyetlere de katlanmaktadır.

1.2.2.2.14. Komadite

Komadite, herhangi bir kalite çeşitliliği olmayan emtiaların, uluslararası piyasalarda büyük oranlarda ve anlık olarak alınıp – satılma şeklidir. Komadite en çok altın, tarım, petrol ürünlerinde tercih edilmektedir. Ancak alınıp satılan bütün bu ürünleri alıcı ve satıcı görmeden yapıldığı gibi belli bir fiyat ve vadeden mukaveleler yapılır ve para transferleri gerçekleştirilir. Katılım bankaları ise komadite işlemine kısa vadeli likidite dengesizliklerini düzenlemek maksadıyla kullanırlar. Özellikle likidite fazlalığı olan katılım bankalarının çokça tercih ettiği bir yöntemdir. Bu yöntemde,

faizsiz bankaların yatırdıkları kısa süreli fonlar ile, paranın yatırıldığı banka komodite işlemleri gerçekleştirir ve bu ticari işlemlerden elde ettiği kârı faizsiz banka ile paylaşılır (Tunç, 2010: 160).

1.2.2.3. Diğer Faizsiz Bankacılık Enstrümanları

Katılım bankaları müşterilerine yukarıda belirtilen ürünler dışında bankacılık hizmetleri de sunmaktadır. Bu hizmetlerden bir kısmı bu başlık altında incelenecektir.

1.2.2.3.1. Tekafül

Ülkemizde tekafül, katılım bankalarının bizzat uyguladıkları bir ürün değildir. Uygulamada katılım bankası tekafül sigorta şirketine kurucu ortak sıfatıyla katılmakta ve daha sonra şubeleri aracılığıyla bu şirketin poliçelerini satmaktadır.

Moody's in yaptığı araştırmaya göre, bugün dünyada yaklaşık 2 milyar sterlin ciro gerçekleştiren 250'den fazla tekafül sigorta şirketi mevcuttur, bu cironun 2015 yılına kadar 10 milyar sterline ulaşması beklenmektedir. Tekafül, katılımcılar arasında yardımlaşma ve dayanışmaya dayanan bir yardım sandığı teminatına benzemektedir. Akdi denge ve eşitlik ilkesine dayanan tekafül, önce kâr ve zararın sigorta şirketleriyle sigortalılar arasında paylaşımını varsayıyor. Böylece muhasebe gelirlerinin bir bölümü sigorta şirketine ödenen ücretten mahsup suretiyle sigortalılara geri ödenmiş oluyor (www.saglik-sigortasi.com, 2010).

Tekafül bir nevi sigorta şeklidir. Mevcut tekafül modelleri (başlıcaları mudaraba ve wakala olmak üzere) kârın sigorta şirketi ile sigortalılar arasında dağılım şekline göre değişmektedir. Mudaraba örneğinde, teknik kârlar şirketle sigortalılar arasında paylaşılmakta bu model özellikle Asya'da, bilhassa Malezya'da uygulanmaktadır. Daha çok Körfez ülkelerinde ve Orta Doğu'da uygulanan Wakala modelinde, tüm teknik kârlar sigortalılara geri ödenirken yatırım araçlarının da İslami kurallara uygun olması gerekmektedir. Müslüman bir sigorta şirketinin, faaliyetleri ahlâk dışı (alkol, silah, kumar, tütün veya hatta pornografi ticareti) kabul edilen şirketlere yatırım yapmaması gerekmektedir. Bunun dışında, plasmanlar ancak sonuçta bunlardan kaynaklanan gelirlerin para faizi ile özdeşleşmemesi kaydıyla kabul edilebilir

(helal) olmaktadır. İslami esaslara uygunluk zorunluluğu, aynı zamanda bazı risklerin sigortalanıp sigortalanmayacağı konusunu gündeme getirmektedir. Fıkhi olarak tekafülün temel kuralları şunlardır (www.saglik-sigortasi.com, 2010);

- Faiz haramdır,
- Belirsizlik yasaktır ve “asset backing” ilkesine uyulması gerekmektedir. (finansmanın somut, gözle görülür, elle tutulur bir varlığa dayandırılması gerekir)
- Spekülasyon yasaktır, (“gharar” ve “maysir” yoktur, yani şans, talih, piyango oyunları yasaktır)
- Gayrimeşru ve ahlak dışı sektörlerle yatırım yasaktır,
- Kâr ve zararın paylaşılması ilkesine uyulması gereklidir.

Türkiye’de ilk tekafül sigorta şirketi Neova Sigorta A.Ş. unvanıyla 2010 yılında bir katılım bankasının ortaklığı ile faaliyete geçmiştir. Söz konusu şirketin ortaklık yapısı aşağıdaki gibidir;

- Turkapital Holding B.S.C.C. 53,00 %,
- First Takaful Insurance Company K.S.C. 35,00 %
- Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. 7,00 %
- Al-Muthanna Investment Company (K.S.C.C.) 5,00 %
- Autoland Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş. 0,0003 %

1.2.2.3.2. Kıymetli Madenlere Dayalı İşlemler

Özellikle istikrarsızlığın hâkim olduğu dönemlerde yatırımcıların altın başta olmak üzere kıymetli madenlere yöneliminin arttığı bilinen bir gerçektir. Ülkemizdeki bazı katılım bankalarının 2008 yılından itibaren İstanbul Altın Borsası’na üye olarak, müşterilerinin kıymetli maden işlemlerinin daha kolay ve avantajlı bir biçimde yürütmelerini sağlayacak enstrümanlar geliştirdikleri görülmektedir. Geçen süre içerisinde birçok dönemde kıymetli maden işlem hacmi bakımından konvansiyonel bankaları geride bırakmayı başaran katılım bankaları bu alanda pazarın etkin oyuncularını

haline gelmişlerdir.

Katılım bankaları müşterilerinin mevcut banka hesaplarına istenen kıymetli madeni (altın, gümüş, platin) belirtir bir ek hesap tanımlamakta ve aynen döviz alım satım işlemlerinde olduğu gibi alım satım ve farklı döviz kurlarına arbitraj olanağı sağlamaktadır. İlgili kıymetli madenin borsa fiyatına endeksli alım satım fiyatlarını belirterek müşterinin TL veya USD hesabından kıymetli maden alması veya kıymetli madenin USD veya TL'ye anlık çevirmesi sağlanmakta alım ve satım arasında 0,5-0,7 gibi marjlarla (örn; Altın/TL Alış 69,85, Satış 70,50) işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Müşteri dilerse altını farklı gramlarda (1, 5, 10, 50, 100, 1000 gr) fiziki olarak da teslim alabilmektedir. Bu işlem kolaylığı sayesinde; klasik altın satıcılarından (sarraf vb.) fiziki altın alımında yaşanan işçilik kaynaklı değer kayıpları, saklama ve taşıma riski vb. riskler ortadan kalkmakta yatırımcı kolaylıkla işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Anlık alım satım olanağı ve düşük tutarlı işlemler (örneğin 0,01 gram dahi alınıp satılabilir) yapabilme avantajının yanı sıra bu tür işlemler için ilave bir komisyon alınmıyor olması ürünü daha da cazip kılmaktadır.

Kıymetli maden alım satımına yönelik işlemler dışında altına endeksli borsa yatırım fonu da (GOLDP- B Tipi Altın Borsa Yatırım Fonu) 2010 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası tarafından borsada işlem görmeye başlayan yeni ürünlerden biridir. %100 altına endeksli olan bu ürün yıl içerisinde bazı dönemlerde yatırımcısına en fazla kazandıran hisse senetleri arasında yer almıştır. Diğer katılım bankalarının da 2010 yılından itibaren kıymetli maden işlemleri yapmaya başladıkları ve hacimlerini giderek arttırdıkları görülmektedir. Kıymetli madenlerle ilgili yatırım ürünlerinde öncülüğünü sürdüren Katılım Bankaları, bu alanda ürün çeşitliliklerini ve pazar paylarını arttırmaya devam etmektedirler. Katılım bankaları rakiplerinin aksine müşterilerince satın alınan altın miktarınca rezerv altın tutmakta böylelikle olmayan malın ticaretinin yapılamayacağı ilkesine uygun hareket etmektedirler.

1.2.2.3.3. Sukuk

Sukuk, varlık senedi veya menkul kıymetleştirilmiş varlık şeklinde tanımlanır. Diğer senetlerden farklı olarak belli bir varlığa endeksli olarak çıkarılır. Bundan dolayı sukuk çıkartacak borçlunun öncelikle bir varlık sahibi olması şarttır. Sukuk sahiplik

hakkını temsil eder. Sukukun esas özelliği de diğer İslâmi finansman türlerindeki gibi, gerçek bir ticari veya yatırım ilişkisini temel alır. Proje, varlık veya bilanço endeksli olarak hazırlanabilmektedir (Tunç, 2010: 152).

Dünyada son 10 yılda 120 milyar dolar “Sukuk” ihracı gerçekleşmiştir. Sukuk ihraçları son 10 yılda global olarak toplamda 120 milyar USD’ye ulaşırken uzun süredir gündemde tutulması ve katılım bankalarınca talep edilmesine rağmen Türkiye’de gerekli yasal izin ve mevzuat düzenlemeleri ancak 2010 yılında tamamlanabilmiştir. Yüz milyar doların üzerinde bir hacme ulaşan bu piyasadan Türkiye 2010 yılına dek pay alamamıştır. Türkiye’de ilk sukuk uygulaması Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. tarafından 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. LMH (Liquidity Management House) ve Citibank’ın ortak lider düzenleyiciler olarak görev aldığı bu işlemle Kuveyt Türk, özellikle Körfez Bölgesi’nde ve Malezya’da geniş bir uygulama alanı bulan bu finansal ürünü Türkiye ile tanıştırmıştır. 100 milyon USD’lik 24.08.2010 vadeli bu ihraca, ihraç tutarınının 1,5 katı oranında bir talep gelmiş ve nihai getiri yüzde 5.25 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu tahvil Londra Borsasında işlem görmektedir (www.kuveytturk.com.tr, 2010).

1.2.2.3.4. Uluslararası Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri

Katılım bankalarının gelineen süreçte yaygın uluslar arası muhabir banka ağları ve profesyonel çalışanları ile özel mevduat bankaları ve kamu bankaları tarafından gerçekleştirilen tüm kambiyo işlemlerini eksiksiz gerçekleştirdikleri görülmektedir. İthalat (peşin, mal mukabili, vesaik mukabili, kabul kredili vesaik mukabili, akreditif), ihracat, döviz havalesi, dövizli çek işlemleri, harici garantiler, SEP (Saudi Export Program) ve ülke kredileri ile benzeri kambiyo işlemlerini yerine getirebilen katılım bankaları bu alanda müşterilerine danışmanlık hizmetleri de sunabilmektedirler.

Yurtdışı şube ve temsilcilik sayılarını da her geçen gün arttıran katılım bankaları yurtiçinde sundukları hizmetleri yurtdışında da sunarak hizmet ağlarını genişletmektedirler. Katılım bankaları proje finansmanı kapsamında yurtdışından özel fon ve krediler de temin edebildikleri gibi belli dönemlerde “genellikle Ortadoğu ve Körfez Ülkeleri kaynaklı” murabaha sendikasyonları temin ederek bu fonları reel sektörün yatırımları için ekonomiye aktarmaktadırlar.

1.2.2.3.5. Vadeli Döviz İşlemleri – Forward

Döviz kurlarındaki hareketlilik ve dalgalanma, başta dış ticaret firmaları olmak üzere döviz cinsinden nakit akımını yönetmek durumunda olan firmalar ve maliyet avantajı nedeniyle döviz cinsinden borçlanmayı tercih etmiş olan yatırımcılar açısından önemli bir risk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır. Vadeli döviz alım-satım işlemleri bu riskin yönetilebilmesi için geliştirilmiş bir türev ürünüdür. Vadeli döviz alım-satım işlemlerinde; ileriki bir tarihte teslimi söz konusu olacak olan bir döviz alım ya da satım işlemi, vade, miktar ve fiyat değişkenleri işlem gününde belirlenerek sözleşmeye bağlanır. Böylelikle kişi ya da firma gelecekte ortaya çıkabilecek olumsuz fiyat değişimlerine karşı kendisini koruma altına almış olur. Örneğin; 3 ay sonra 100 bin USD ithalat ödemesi yapacak olan bir firma; ödeme vadesine kadarki sürede kurlarda yukarı yönlü bir hareketlilikten kaynaklanabilecek kur riskine karşı, bugünden 3 ay vadeli 100 bin USD’lik bir döviz alım işlemi gerçekleştirerek kendisini koruma altına alabilir (www.turkiyefinans.com.tr, 2011).

Yapılacak işlemde işlemin vadesine bağlı olarak spot kura ilave bir marj uygulanır. Banka işlem tutarında döviz forward sözleşmesinin yapıldığı günde satın olarak rezervinde tutar veya mevcut rezervinden ilgili tutarı bu işlemin vadesine kadar ayırır. Gerçek kişilerin forward işlemlerden elde ettiği gelirlere %10 oranında stopaj uygulanmaktadır. Tüzel kişilerin gerçekleştirdiği işlemlerden gelir elde etmesi halinde ise vergilendirme yoktur ve stopaj uygulanmamaktadır.

Katılım bankaları yukarıda detayları verilen işlemler dışında faiz içermeyen tüm bankacılık işlemlerini (EFT, havale, fatura tahsilâtları, çek, senet işlemleri vb.) şubeleri, ATM’leri ve elektronik bankacılık kanalları aracılığıyla gerçekleştirmektedirler.

1.3. KATILIM BANKALARI İLE MEVDUAT BANKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda özellikleri anlatılan mevduat bankaları ve katılım bankalarının karşılaştırmaları aşağıda belirtilmiştir. (Özulucan ve Deran, 2009: 94-98);

Tablo 1.1 : Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırması

NİTELİK	KATILIM BANKALARI	BANKALAR
Çalışma Yöntemleri	Kar – zarar ortaklığı esastır. Katılım bankalarında ana ilke faizin söz konusu olmamasıdır. Para ticari bir ürün olarak alım – satıma tabi değildir. Katılım bankaları mevduat kabulü ve kredi kullandırmanın dışında, her türlü bankacılık hizmetleri vermektedirler. Fakat katılım bankalarında esas olarak fon toplama ve fon kullandırma şeklinde faaliyetler geçerlidir.	Gerek fon toplamada gerekse fon kullanmada faiz esası vardır. Dolayısıyla, klasik bankacılıkta para ticareti söz konusudur. Yaptıkları hizmet yönünden katılım bankaları ile farklılıkları yoktur.
Paranın Fonksiyonları	Bu sistemde para ticari bir ürün gibi alım – satıma tabi değildir. Bu nedenle katılım bankaları kaynak toplarken hesap sahipleri ile K/Z ortaklığı; kaynak kullandırırken ise; vadeli satış, kiralama, K/Z ortaklığına dayanan işlemler yapmaktadırlar. Katılım bankaları çeşitli bankacılık hizmetleri ile birlikte mal ticareti yapmaktadırlar.	Bu sistemde para, belirli bir bedel karşılığında alınıp satıldığı için, ticari bir ürün gibi kullanılmaktadır. Bu nedenle paranın üstlendiği fonksiyon, bu sistemde katılım bankalarından farklıdır. Bankalar bankacılık hizmetlerinin yanı sıra para ticareti de yapmaktadırlar.
Fon Toplama	- Özel cari hesap ve katılma hesabı adı altında fon sahiplerinden kaynak sağlanmaktadır. Katılım bankalarını klasik bankalardan ayıran hesap türü, kar zarara katılım hesabıdır. Burada kurum ile müşteri arasında bir ortaklık söz konusudur. - Katılım bankaları libor sistemi ile borçlanamazlar. Ancak, yurt dışından katılma hesabı adı altında fon sağlayabilirler.	- Ticari hesap ve mevduat hesabı adı altında önceden belirlenen faiz oranında mudilerden fon sağlanmaktadır. Dolayısıyla, banka ile mudi arasında herhangi bir ortaklık ilişkisi yoktur. Borçlu – alacaklı ilişkisi söz konusudur. - Bankalar ihtiyaç duydukları sıcak para ihtiyacını Libor + 2 - 3 ile giderebilirler.
Fon Kullandırma	- Nakit kredi kullanılmamaktadır. Fon; murabaha, mudaraba, icara, musarake, karz – Hasen, mal karşılığı vesaikin alım satımı aracılığı ile nakit değer kullandırılmaktadır. Katılım bankaları topladıkları fonları reel sektöre (üretim – ticaret) plase etmek zorundadırlar. Dolayısıyla, bu sistemde katılım bankaları ile fonu kullananlar arasında ticari bir bağ vardır. Yani, katılım bankaları mal ve ticari amaçla gayrimenkul alım – satımı yapabilmektedirler. - Fonun kullandırılmasında projenin karlılığı önemlidir. - Fon kullanımında vade (genellikle) uzundur.	- Basılı ve külçe altın dışında herhangi bir emtia ve gayrimenkul alım satımında bulunamazlar. Faiz karşılığında nakit kredi kullandırmaktadırlar. Bankaların topladıkları mevduatların nerede kullanıldığı banka için önemli değildir. Yani, para üretim dışında da kullanılabilir. Örneğin; sabit getirisi olan devlet tahvilinin ya da hazine bonosunun satın alınması, repo gibi. - Kredinin kullandırılmasında müşterinin göstereceği teminat önemlidir. - Kısa vadeli fon kullandırmaları mümkündür. - Kredi sınırlaması vardır.
Finansal Kiralama	Finansal kiralama yöntemiyle müşterilerine doğrudan kaynak aktarabilirler. Yani, finansal kiralama yapma yetkileri vardır.	Finansal kiralama yapamazlar. Fakat, finansal kiralama şirketi kurabilirler.

Tablo 1.1 : Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırması (devamı)

Müşterilerin Üstlendikleri risk ve sisteme duyulan güven	Bu sistemde müşteriler kar ve zarara ortak oldukları için riski önceden kabul etmektedirler. Dolayısıyla bu sistemde “güven” esastır. Yani, bu sistemde teminat ve ipotek kadar “ortak olunan projenin sağlamlığı” da önemlidir.	Kar – zarar ortaklığı olmadığı ya da faiz esasına dayandığı için, risk yoktur. Dolayısıyla, bankacılık sisteminde güven konusu “teminat ve ipotek”le çözümlenmiştir.
Kullandırılan Fonun Müşteriler açısından Maliyeti	Fonu kullanan müşterinin belirli bir vade sonunda ödeyeceği tutar bellidir ve sonradan ekonomik konjoktüre göre değişmez.	Bankalar zaman zaman kredi maliyetlerini değişik finansman enstrümanlarına (devlet tahvili, hazine bonusu vb.) endeksleyebilmektedirler. Bu durum kredi maliyetlerinin sonradan değişebilme olasılığını ortaya çıkarmaktadır.
Kullandırılan Fonun Süresi	Daha çok uzun süreli yatırım amaçlı projeleri finanse etmektedirler.	Daha çok ticari amaçlı kısa süreli kredi kullandırmaktadırlar.
Fon Maliyetleri	Özel cari hesaplarda toplanan fonların herhangi bir maliyeti yoktur. Yani, özel cari hesaplara karşılık herhangi bir ödeme yapılamamaktadır. Katılma hesaplarında ise sistem gereği fon sahibine herhangi bir getiri garantisi verilmemektedir.	Fon kaynaklarının tamamının (vadeli, vadesiz ve ihbarlı mevduatta farklı olmak üzere) bankaya maliyeti vardır.
Denetim	Bankalar Kanunu madde 65’e göre, bu Kanun kapsamındaki kuruluşlar (dolayısıyla katılım bankaları dâhil) ve bunların faaliyetleri, Kurumun denetim ve gözetimine tabidir. Kurum, bankaların genel kurul toplantılarına gözlemci sıfatıyla temsilci gönderebilir.	Bankalar Kanunu madde 65’e göre, bu Kanun kapsamındaki kuruluşlar (dolayısıyla yatırım ve kalkınma bankaları ile mevduat bankaları dâhil) bunların faaliyetleri, Kurumun denetim ve gözetimine tabidir. Kurum, bankaların genel kurul toplantılarına gözlemci sıfatıyla temsilci gönderebilir.
İktisadi Sistem	İslam iktisadi sistemini (genel hatlarıyla) esas alarak faaliyet gösterirler. Fakat, katılım bankalarının tam anlamıyla İslami prensiplere göre faaliyette bulunabildikleri söylenemez. Bugüne kadar, faizsiz bankacılık “tek yasal bankacılık sistemi” olarak sadece İran ve Sudan’da uygulanabilmiştir	- Kapitalist iktisat sistemini esas alarak faaliyet gösterirler.
Kredi ve diğer Yatırımlar	Katılım bankalarının kredi kullandırmada dikkat ettikleri en önemli faktör; finansmanın şirkete değil, değerlendirilen projeye yapılmasıdır.	Kredinin açılmasında bankaya karşı verilen teminat ön planda tutulur.

Tablo 1.1 : Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırması (devamı)

Müşteri getirisi	Katılım hesaplarında biriken fonların kullanılmasından doğan karın genel olarak % 80'i hesap sahiplerine dağıtılır. Tabii ki zarar var ise, fon sahiplerinin katılımları oranında zararı karşılayacakları sistemin esasında mevcuttur.	Mudinin kazancı sistem gereği, oransal olarak önceden belirlenmiştir.
İşlemlerinde Kullandıkları Finansal Enstrüman	- Katılım bankaları klasik bankalar ile karşılaştırıldığında kullanılan finansal enstrüman açısından dezavantajlıdır. Çünkü, bu kuruluşların çalışma sistemleri bazı enstrümanların kullanımına uygun olmayabilir Örneğin; tahvil ihracı gibi.	- Bankalar, yeni geliştirilen enstrüman eğer karlı ise, bu enstrümanı herhangi bir kısıtlamaya gidilmeksizin kullanabilirler. Örneğin; repo, bankalar arası piyasa, hazine bonusu gibi kısa vadeli enstrümanlara bankaların yatırım yapmaları mümkündür.
Makro Ekonomiye Etkisi	-Kayıt dışı ekonominin mutlak önlenmesi nedeniyle, yapılan her işlem devletin vergi gelirlerini artırmaktadır. -Kullanılan fon, direkt olarak reel ekonomiye gittiği için, yatırım tutarının artması, istihdam kapasitesinin artması ve bu etkenlere bağlı olarak birçok ekonomik hareketliliğin ortaya çıkması söz konusudur.	Kredi teminat esasına göre verildiği için, işlemlerin ne kadarının kayıt altında olduğu kontrol edilemez. Kullanılan kredinin ne kadarının yatırım amaçlı ne kadarının tüketim amaçlı kullanıldığı kesin olarak kontrol edilemez.
Kültürel Açıdan	Bugün için gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de hakim olan sistem, faiz temeline oturtulmuş olan kapitalist sistemdir. Dolayısıyla, katılım bankaları içinde doğdukları sisteme, kültürel yönden yabancıdır ve bu durum katılım bankaları için dezavantajdır. Yani, katılım bankaları, doğu dünyasına daha yakın olan Türk milletinin sahip olduğu kültür değerlerinin bir ürünüdür. Sonuçta katılım bankaları, İslam iktisadının ürünüdür	Kapitalist sistem, faiz temeline oturtulan banka sistemini doğurmuştur. Dolayısıyla, bankalar bu sistemin öz evlatları durumundadır. Sonuçta, bankalar kapitalist iktisat sisteminin ürünüdür
Reel Ekonomiye Katkı	Katılım bankalarının dayandığı temel ilke ve klasik bankalardan ayrılan temel fark, kar ve zarara katılma esasına göre toplanan fonları, faizsiz yöntemlerle ticari ve sınai faaliyetlerde değerlendirme seklindedir.	Bankalar topladıkları fonların bir kısmını reel ve üretken ekonomiye kazandırırken, bir kısmını da reel ekonomi dışında örneğin rant ekonomisinde değerlendirebilmektedirler. Hazine bonusu, devlet tahvili, repo da olduğu gibi.
Toplanan Fonların Güvencesi	Bankacılık Kanunu'na göre, katılım bankalarında, gerçek kişiler adına özel cari ve kar ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarruflar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun güvencesi altındadır. (Gerçek kişiler adına özel cari ve kar ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların kişi başına, anapara ve kar payı tutarının 50.000 TL'lik bölümü Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun güvencesi altındadır.	Toplanan fonlar "Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu" kapsamındadır. Tutar (50.000 TL) katılım bankalarından farklı değildir. (Bankalar Kanunu'na göre tüm kredi kuruluşları gibi bankalar da, nezdlerindeki tasarruf mevduatını sigortaya tabi kısım üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorundadırlar.)

Tablo 1.1 : Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Karşılaştırması (devamı)

Üstlenilen Risk	Katılım bankalarında toplanan fonların reel ekonomide kullanımı esas olduğu ve katılım bankaları ile fon sahipleri arasında yatırım ortaklığı söz konusu olduğundan, hem katılım bankaları hem de fon sahibi için risk olasılığı her zaman mevcuttur.	Klasik bankacılıkta önceden belli olan faiz oranı ile para toplanmakta ve kredi şeklinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, klasik bankacılıkta mudi açısından herhangi bir risk yoktur. Burada riski üstlenen sadece bankalardır.
Dağıtılan Nemaların GVK'ya Karşı Durumları	Katılım bankalarınca dağıtılan kar payları 193 sayılı GVK'ya (Md. 75/12) göre, Menkul Sermaye iradı sayılmakta ve gelir vergisine tabi tutulmaktadır.	Mevduat faizleri de 193 sayılı GVK'ya göre, Menkul Sermaye İradı sayılmakta ve gelir vergisine tabi tutulmaktadır.
Getiri Dağıtımı	Yasal herhangi bir sınırlama yoktur.	Mevduat faizlerinde bazı sınırlamalar vardır.
Tabi Oldukları Meslek Kuruluşu	Sektörde faaliyet gösteren katılım bankalarının sorunlarını ortaya koyma, çözüm yolları üretme, daha etkin ve verimli hizmet verilmesini sağlama gibi görevleri üstlenen. "Türkiye Katılım Bankaları Birliği"ne üye olma zorunlulukları vardır.	"Türkiye Bankalar Birliği"ne üye olmak zorundadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM

ETKİNLİK, VERİMLİLİK VE VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

2.1. ETKİNLİK VE VERİMLİLİK KAVRAMI

Etkinlik: Birbiriyle ilişkili çeşitli etkinlik tanımları yapılmıştır. *Teknik etkinlik*, mevcut teknoloji çerçevesinde, belirli bir girdi bileşimi kullanılarak maksimum çıktı elde etmek yada belirli bir çıktı bileşiminin en az girdi ile üretilmesi başarısıdır. *Verimlilik:* Verimlilik, diğer bir deyişle üretkenlik kavramı, en yalın haliyle, çıktının girdiye oranıdır ve göreceli bir kavram değildir (Baysal, vd., 2005: 68).

Etkinlik, işletmecilik boyutu itibarıyla; örgütlerin belirlenmiş amaçlarına ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonucunda bu amaçlara ulaşmayı belirleyen bir performans ölçütüdür. Dolayısıyla etkinlik amaçlara yönelik bir kavramdır ve amaçların gerçekleşme düzeyini işletmenin çıktılarıyla ilişkilendirerek belirler (Bakırcı, 2006: 87).

2.1.1. Literatürde Etkinlik

Literatürde etkinlik ölçüm yöntemleri Parametrik (Stokastik, Serbest Dağılım ve Kalın Sınır Yaklaşımı) ve Parametrik olmayan yöntem (Veri Zarflama Analizi, Serbest Atılabilir Zarf Yaklaşımı) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu başlık altında sırasıyla bilgiler verilecektir.

2.1.1.1. Parametrik Yöntem

Parametrik yöntem kendi içinde; Stokastik, Serbest Dağılım ve Kalın Sınır Yaklaşımı olarak üç çeşide ayrılmaktadır.

2.1.1.1.1. Stokastik Frontier

Stokastik sınır yaklaşımı, maliyet, kâr ve üretim gibi değişkenlerle; girdi, çıktı ile çevresel faktörleri gibi açıklayıcı bileşenler arasında fonksiyonel bir ilişki kuran ve hata terimine modelde yer veren bir yöntemdir (Akan ve Çalmaşur, 2009: 2).

Bu teknikte, rassal hata ve etkinsiz gözlemin birbirlerinden ayrılması gerekmektedir. Herhangi bir gözlemin en iyi durumdan sapmasının ne kadarının rassal hata, ne kadarının da etkinsiz gözlem olduğu anlaşılmeden modelin sonuçlarının

güvenilir olmayacağı açıktır. Bu iki unsur, genellikle farklı dağılımlara sahip oldukları varsayılarak ayrılırlar. Rassal hatanın standart normal, etkinsiz gözlemlerin ise asimetrik dağıldığı varsayılır. Yönteme dönük belli başlı eleştiriler de dağılım varsayımları ile ilgilidir. Etkinsiz gözlemlerin normal dağılıma yakın bir dağılım gösterdikleri ya da rassal hatanın normal dağılım göstermediğini bulgulayan çok sayıda araştırma vardır (Kaya, 2010: 76).

2.1.1.1.2. Serbest Dağılım Yaklaşımı

Sınır içinde fonksiyonel bir form belirler ancak etkinsizlikleri ve rassal hatayı farklı bir yönden ayırmaktadır. Stokastik'den farklı olarak serbest dağılım yaklaşımı, etkinsizliklerin veya standart hataların belirli dağılımlarına ilişkin güçlü varsayımlar çıkarmamaktadır. Bunun yerine, serbest dağılım yaklaşımı her karar biriminin etkinliği bütün olarak istikrarlı kabul edilmektedir. Oysa rassal hata bütününde sıfır ortalamaya eğilim göstermekte, verilerdeki her bir karar birimi için etkinsizlik tahmini yapılmakta ve bu karar birimlerinin ortalama fazlalık değeri ile sınırdaki karar biriminin ortalama fazlalık değeri arasındaki fark belirlenerek ve söz konusu bu fazlalık değerler kesilmektedir (Kılınç, 2009: 36).

2.1.1.1.3. Kalın Sınır Yaklaşımı

Kalın sınır yaklaşımı, fonksiyonel bir form belirtmekte ve etkinsizliği temsil eden maksimum ve minimum kartiller arasındaki tahmin edilen performans sapması mevcut iken, rassal hatayı temsil eden gözlemlerin maksimum ve minimum performans sınırları içindeki tahmin edilen performans değerleri sapması olduğunu kabul etmektedir. Kalın sınır yaklaşımı karar birimleri için tam etkinlik noktasını tahmin edememektedir. Ancak toplam etkinliğin genel oranını tahmin edebilmektedir (Kılınç: 2009: 36).

2.1.1.2. Parametrik Olmayan Yöntem

Parametrik olmayan etkinlik ölçüm teknikleri Veri Zarflama (VZA) ve Serbest atılabilir Zarf Yaklaşımı olmak üzere iki çeşittir.

2.1.1.2.1. Veri Zarflama Yöntemi

VZA, 1978 yılında Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilen ve literatürde Data Envelopment Analysis (DEA yada VZA) olarak bilinen bir yöntemdir. Bu teknikte lineer programlama kullanılarak en iyi davranan gözlemlerden oluşan etkinlik sınırı tespit edilmekte ve tüm gözlemlerin bu sınıra uzaklığı (görelî etkinliği) ölçülmektedir (Köseoğlu, 2009: 13).

2.1.1.2.2. Serbest Atılabilir Zarf Yaklaşımı

Serbest atılabilir zarflama yaklaşımı, VZA'nın özel bir hali olmakla beraber değişken ölçek varsayımını kabul etmekte ve buna ek olarak "0-1 tamsayı" kısıtını da modele eklemektedir. Bu kısıt altında, her bir gözlemin göreceli olarak etkinliği hesaplanmaktadır. 0-1 tamsayı kısıtı geçerli olduğundan, gözlem noktalarını birleştiren doğrular dik açılar ile birleşerek, merdiven görüntüsü halini almaktadır. Böylece oluşan bu sınır ile gözlemler arasındaki uzaklık, her birimin görelî olarak ne kadar etkin olduğunun belirlenmesini sağlayacaktır. Serbest atılabilir zarf yaklaşımının VZA'dan ayıran bir diğer özellik ise; VZA modelleri gibi gözlemleri birleştiren kenarları etkin sınır içine almak yerine, gözlem noktaları ile bunların güneydoğu kısımlarını kapsayan bölgeyi etkin sınır içine almasıdır. İşte bu alana serbest atılabilir alan denilmektedir. Serbest atılabilir zarflama yöntemi, VZA'ya komşu yada iç kısmını kapsadığından daha geniş ortalama etkinlik tahminleri yapabilme şansına sahiptir (Lorcu, 2008: 29).

2.1.2. Literatürde Girdi ve Çıktıların Belirlenmesine Yönelik Yaklaşımlar

Performans ölçülmesinde iki temel yaklaşım vardır: üretim yaklaşımı ve aracılık yaklaşımı. Bu iki yaklaşımı ilk olarak Humprey (1985)'de birbirlerinden ayırarak tanımlamıştır. Etkinlik ölçümünde kullanılan teknik ve ölçütler elde edilen sonucun değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu iki temel yaklaşım sırasıyla açıklanacaktır.

2.1.2.1. Üretim Yaklaşımı

Üretim yaklaşımı bankacılık sektöründe mevduat sahiplerine kredi kullanıcılarına hizmet üretme faaliyeti olarak ifade edilmektedir. Bankalar hane halklarının tasarruflarını değerlendirmeleri için onlara fon yönetimi, finansal kaynaklarını değerlendirme gibi çeşitli hizmetleri sunarken, aynı zamanda kredi kullanıcılarına taleplerine yönelik kredi de sağlamaktadırlar. Ayrıca hem kredi kullanıcılarının hem de mudilerin yararlandığı servetlerin gerek nakit, gerek menkul kıymetler ve maddi olarak kasalarda güvenli bir ortamda korunmasını sağlamaktadırlar. Bir de hizmet üretimi yaklaşımının bir üstünlüğü olarak, tüm müşterilerin para hareketleri, menkul kıymet alış ve satışları, çeşitli borçlarının ödenmesi, alacaklarının takibi ve daha birçok finansal işlemlerini yerine getirme hizmetini verirler. Diğer yaklaşımlara nazaran üretim yaklaşımı bu konuları teoriye katarken daha başarılı bir yöntemdir. (Sevimeser, 2005: 66).

2.1.2.2. Aracılık Yaklaşımı

Aracılık yaklaşımı; bankaların topladıkları mevduatı kredilere dönüştürme işlevi nedeniyle fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki aracılık fonksiyonu esas alınmaktadır.

Üretim yaklaşımının bankaların mevduat sahipleri ve kredi kullanıcıları için bir takım hizmetler ürettiği varsayımına karşın, aracılık yaklaşımında bankaların mevduat sahipleri ile kredi kullanıcıları arasında üretici olmaktan çok bir aracı olarak faaliyet gösterdiğini düşünmektedir. Aracılık yaklaşımının temel varsayımı gereği, bankaların toplam maliyeti hesap ederken faaliyet giderlerinin yanına faiz giderlerinin de katılması gerektiğini istemektedir. Bu yaklaşımın yapısı gereği, bankaların girdileri arasında sermaye, bina, araçlar ve insan kaynakları ile birlikte toplam mevduat ve borç alınan diğer kıymetlerde eklenmelidir. Bankaların girdileri ise topladığı fonları içeren ve bankaya gelir getiren aktifleridir. Bunlar krediler, menkul kıymetler yada yatırımlar şeklinde sıralanabilir (Sevimeser, 2005:67).

2.1.2.3. Kârlılık Yaklaşımı

Karlılık yaklaşımı, bankaların temel amacının en yüksek kârı elde etmek olduğundan hareketle bankaların gelirlerini maksimum giderler ve maliyetlerini ise minimum yapmaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda girdi olarak faiz dışı giderler, çıktı ise net faiz geliri ve faiz dışı gelirler alınmaktadır (Özgür, 2007: 131).

2.2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ (VZA)

Veri zarflama Analizi (VZA), etkinlik ölçüm teknikleri içerisinde en çok kullanılan yöntemlerin başında gelmektedir. Bu bölümde VZA'nın tanımı, türleri ve modellerin notasyonları hakkında bilgiler verilecektir.

2.2.1. VZA'nın Tanımı

VZA parametrik olmayan, doğrusal programlama prensiplerine dayanan karar birimleri arasında göreceli karşılaştırma yapan bir analizdir. Literatürde Karar Verme Birimi (KVB) olarak geçen birbirleri arasında aynı girdi kullanılarak benzer çıktıları üreten kurum ve kuruluşları karşılaştırarak göreceli etkinliğini ölçen ve etkinlik analizi yapabilen “firmalar arası karşılaştırma modeli” olarak da bilinen bir yöntemdir. Charnes vd., (1978)'de A.B.D.'deki devlet okullarının verimliliklerini ölçerek literatüre VZA uygulamasını sokmuştur. VZA ilk başlarda “program follow through” olarak tanımlanmıştır. Ancak Farrell'in (1957) “The Measurement of Productivite Efficiency” çalışmasından sonra Charnes Cooper ve Rhodes tarafından yöntem genişletilerek etkinlik ölçümleri için VZA başarı ile uygulanabilir hale getirilmiştir.

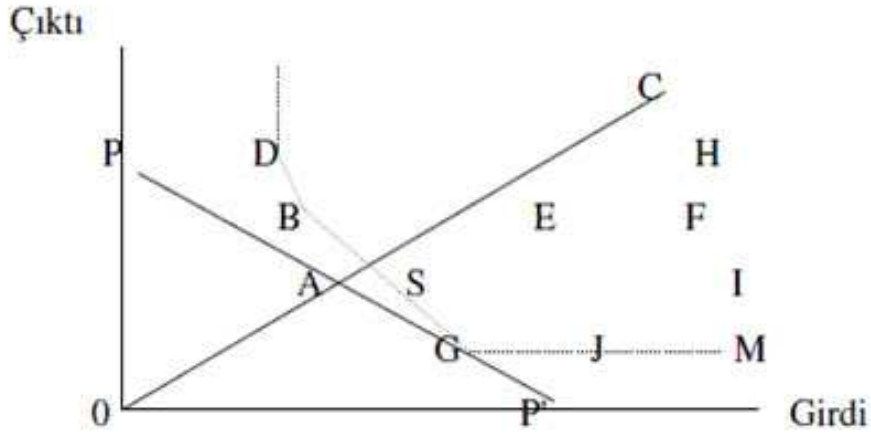
2.2.2. Veri Zarflama Analizinin Gösterim Yöntemleri

2.2.2.1. Grafiksel Gösterim

Parametrik olmayan yaklaşımlarda, üretim fonksiyonunun yapısı hakkında varsayım yapılmamıştır. Bu yüzden VZA modelinin grafiksel yapısı ve etkinlik ölçümleri örneklerle açıklanabilir. Teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve teknik değişiklik

ile ilgili ölçüm yaklaşımları, tek – girdi tek çıktı durumu için Şekil 2.1’de VZA’nın grafiksel yapısı ile açıklanmaktadır (Özgür, 2007: 146).

Şekil 2.1: Veri Zarflama Analizinin Grafiksel Yapısı

Kaynak: Özgür, 2007: 146.

Şekil 2.1’de etkin sınır D, B, G, J, M noktalarının birleştirdiği eğri ile gösterilmektedir. Etkin sınır şu şekilde çizilebilmektedir: Öncelikle yatay eksen üzerinde bir doğrunun bulunduğu varsayılmaktadır. Bu doğru, yatay eksene paralel olacak şekilde ilk noktaya temas edene kadar yukarı doğru çıkartılır. -00’dan +00’a kadar uzanan bu doğrunun temas noktasının sağında kalan kısım sabit bırakılarak, sol taraf nokta etrafında yukarı doğru bükülmektedir. Bu süreç, doğru ikinci bir noktaya temas edene ve giderek en sonunda dikey eksene paralel olana kadar sürmektedir. Diğer bir deyişle, doğru her yeni nokta ile temas ettiğinde, bu yeni nokta kırılma noktasını oluşturmaktadır. Tümüyü kırık doğru ise nokta seti için etkin sınırı oluşturmaktadır. Şekil 2.1’de etkin sınır üzerinde yer alan Karar Verme Birimleri (KVB) (D, B, G, J, M,) etkin KVB’leri ifade etmektedir. Bu sınırın altında yer alan KVB’ler (A, E, F, C, I, H) etkisiz KVB’ler olarak tanımlanmaktadır. Etkin sınırın analize dahil edilen tüm noktaları çevrelemesi ve bir zarf gibi içine alması nedeniyle yönteme “Veri Zarflama” adı verilmiştir. Etkin sınır üzerinde yer almayan KVB’lerin etkinlik değerleri, etkin sınıra olan uzaklığına bağlı olarak değişmektedir (Özgür 2007: 146).

2.2.2.2. Matematiksel Programlama

Farrell'in 1957'deki önemli çalışmasının uzantısı olarak Boles ve Afriat'ın matematiksel programlama önerileri olmuştur: Ancak bu çalışmalar fazla dikkat çekmemiştir. Charnes ve diğerleri tarafından 1978'de yayınlanan ve yaklaşıma VZA adını veren çalışmayla birlikte bu alan yoğun ilgi görmeye başlamıştır. Charnes ve diğerlerinin Farrell'in tanımından hareketle kurdukları kesirli programlama modeli ve bunun eş doğrusal programlama modeli (Charnes-Cooper-Rhodes Modeli, CCR Modeli) aşağıda verilmiştir. Bu modelleri takiben bazı önemli yönetsel bilgileri içeren dual model kurulmuştur (Cingi ve Tarım, 2000: 5-6).

Analiz edilecek problemde herbirinin m adet girdisi ve s adet çıktısı olan n adet KVB bulunduğu varsayılınsın. $X_{ij} > 0$ parametresi j KVB tarafından kullanılan i girdi miktarını ifade etmektedir. Aynı şekilde $Y_{rj} > 0$ parametresi j KVB'nin ürettiği r çıktı miktarıdır. Bu karar problemi için değişkenler, k KVB'nin i girdi ve r çıktıları için vereceği ağırlıklardır. Bu ağırlıklar sırasıyla v_{ik} ve u_{rk} olarak gösterilmektedir. Bu aşamada problem n tane KVB'nin n tane kesirli doğrusal programlama modelinin notasyonudur. Kesirli doğrusal programlama modelinin amaç fonksiyonu, verimlilik tanımından yola çıkarak, k KVB için toplam ağırlıklandırılmış çıktuların toplam ağırlıklandırılmış girdilere oranının maksimizasyonudur (Cingi ve Tarım, 2000: 6):

$$\max h_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik}} .$$

k KVB ağırlıklarını diğer KVB de bu seçilen ağırlıkları kullandığı zaman etkinlikleri 1.0'ın üzerine olmayacak biçimde seçmelidir. Aksi durumda k KVB etkinlik oranı olarak 1.0'ı yakalarken diğer bazı KVB 1.0'ın üzerinde etkin olurlar. Bu kısıt şu şekilde gösterilmektedir (Cingi ve Güran, 2002: 67):

$$\frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij}} \leq 1 \quad ; \quad j = 1, \dots, n$$

Ayrıca k tarafından kullanılacak girdi ve çıktı ağırlıklarının negatif olamayacağı bellidir (Cingi ve Tarım, 2000: 6):

$$\begin{aligned} u_{rk} &\geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s \\ v_{ik} &\geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m \end{aligned}$$

Yukarıda ki kesirli programlama modeli doğrusal programlama modeline dönüştürülebilir ve bu modelde Simplex algoritması yardımıyla çözülebilir. Dönüştürme sonucu ortaya çıkan modele CCR adı verilmektedir. Modelin notasyonu şu şekildedir:

model CCR

$$\max h_k = \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk}$$

st

$$\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} \leq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n$$

$$\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik} = 1$$

$$u_{rk} \geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s$$

$$v_{ik} \geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m$$

VZA analizinin sonuçlarını alabilmek için Model CCR her KVB kendi parametreleriyle tekrar çözülmelidir. Doğrusal programlama modelleri birbirleri ile çok benzeşmektedir. İlk kısıt tüm modeller için değişmemekle beraber gerekli olan parametre değişikliğine sadece amaç fonksiyon ve ikinci kısıtlamada gereklidir (Cingi ve Tarım, 2000: 7).

Model CCR için dual model aşağıdaki gibi kurulur:

model Dual CCR

$$\min w_k = q_k$$

st

$$\sum_{j=1}^n \lambda_{kj} Y_{rj} \geq Y_{rk} \quad ; \quad r = 1, \dots, s$$

$$-\sum_{j=1}^n \lambda_{kj} X_{ij} + q_k X_{ik} \geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m$$

$$\lambda_{kj} \geq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n$$

$$-\infty \leq q_k \leq +\infty$$

Dual modelde q değişkeni ve her KVB karşılık gelen bir λ değişkeni tanımlanmıştır. Bu her iki değişkende yönetsel açıdan önemi bilgilere sahiptir. Değişken q 'nın yorumlanması oldukça basittir. İki model arasındaki dualiteden dolayı q_k ve h_k eşit değerlere sahip olmalıdır. h_k değişkeni primal model için k 'nın etkinliğini gösterdiğine göre, q_k 'da KVB k 'nın etkinliğini verecektir (Cingi ve Tarım, 2000: 7).

Dual değişken λ için yapılacak yorum biraz daha zordur. “Tümleyici aylıklık teoremi” (complementary slackness theorem), λ_{kj} 'nin, sadece KVB k 'nin primal CCR modelinde karşılık geldiği eşitsizliğin eşitlik olarak sağlanması durumunda, pozitif değer alabileceği kabul edilir. Bu durum ise, karar-birimi j 'nin etkin olduğu anlamına gelir. Diğer bir deyişle, modelde yer alan eşitsizliklerinden λ_{kj} 'nin karşılık geldiği eşitsizlik olan

$$\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} \leq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n,$$

$\lambda_{kj} > 0$ olduğu zaman

$$\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} = 0$$

şeklinde yazılabilir (Cingi ve Tarım, 2000: 7-8).

Dolayısıyla, karar-birimi k 'nin primal modelinde pozitif değerler verilen tüm λ_{kj} dual değişkenlerin karşılık geldikleri KVB etkindir. Bu KVB'lerinin oluşturduğu kümeye k 'nin “referans seti,” denir. Eğer k etkin ise, referans setindeki tek KVB kendisi olacağı için dual değişken λ_{kj} 'nin değeri 1.0'a eşit olacaktır. Etkin olmayan karar-birimleri için referans seti, etkinliğin sahip olabilmesi için neler yapılması gerektiği konusunda, yöneticilere yol göstermektedir (Cingi ve Tarım, 2000: 8).

CCR modeli CRS varsayımı altında toplam etkinliği vermektedir. Ölçeğe göre getirinin yönünün CCR modeli kullanılarak elde edilebileceği Banker vd., tarafından gösterilmiştir. k KVB için kurulan CCR modelinin en uygun çözümündeki dual değişkenlerin toplam değeri k KVB için ölçeğe göre getirinin yönünü vermektedir (Cingi ve Tarım, 2000: 8):

$$\sum_{i=1}^n \lambda_{ki} = 1 \Rightarrow CRS$$

$$\sum_{i=1}^n \lambda_{ki} < 1 \Rightarrow IRS$$

$$\sum_{i=1}^n \lambda_{ki} > 1 \Rightarrow DRS$$

Banker ve diğeri 1984'te, önceki Charnes-Cooper-Rhodes (CCR) modeline ölçüğe göre değışken getiri (Variable Return to Scale-VRS) varsayımı çerçevesinde konvekslik kısıtını ilave etmişlerdir (Banker-Charnes-Cooper modeli, BCC modeli). Her iki yaklaşımın da birer VZA modeli olmasına rağmen varsayımları birbirinden farklıdır. CCR modeli CRS varsayımı altında toplam etkinliği ölçerken, BCC modeli VRS varsayımı altında benzer ölçekteki birimleri birbirleriyle kıyaslayarak sadece teknik etkinliğini göstermektedir. Kısaca, E etkinliği göstermek üzere, $E_{CCR} = E_{ölçek} \times E_{BCC}$ (Cingi ve Tarım, 2000: 8).

Yukarıdaki değışken tanımlarından ilk olarak primal BCC modeli kurulmuştur:

model BCC

$$\max h_k = \sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rk} - u_0$$

st

$$\sum_{r=1}^s u_{rk} Y_{rj} - u_0 - \sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ij} \leq 0 \quad ; \quad j = 1, \dots, n$$

$$\sum_{i=1}^m v_{ik} X_{ik} = 1$$

$$u_{rk} \geq 0 \quad ; \quad r = 1, \dots, s$$

$$v_{ik} \geq 0 \quad ; \quad i = 1, \dots, m$$

$$u_0 \text{ ur}$$

BCC modelinin en uygun çözümünde u_0 değışkeninin pozitif değış alması KVB DRS, negatif değış alması IRS ve sıfır değışerini alması CRS durumunda olduğunu göstermektedir (Cingi ve Tarım, 2000: 9).

Dual BCC modeli ise şöyledir:

$$\begin{aligned}
& \text{model Dual BCC} \\
& \min w_k = q_k \\
& \text{st} \\
& \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} Y_{rj} \geq Y_{rk} \quad r = 1, \dots, s \\
& - \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} X_{ij} + q_k X_{ik} \geq 0 \quad i = 1, \dots, m \\
& \sum_{j=1}^n \lambda_{kj} = 1 \\
& \lambda_{kj} \geq 0 \quad j = 1, \dots, n \\
& -\infty \leq q_k \leq +\infty
\end{aligned}$$

2.2.3. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği

Malmquist toplam faktör verimliliği (Total Factor Productivity - TFP) endeksi iki gözlemin TFP'deki değişmeyi ortak bir teknolojiye olan uzaklıklarını oranı şeklinde ölçümünü yapar. Bu ölçüm için "uzaklık fonksiyonu"ndan yararlanılmaktadır. Caves vd., tarafından geliştirilen bu endekse, uzaklık fonksiyonları yardımıyla indeks oluşturma yöntemini Sten Malmquist kurduğu için yöntemin adı Malmquist olarak kalmıştır. Uzaklık fonksiyonu çok-girdili çok-çıkıtlı üretim teknolojilerini, maliyeti minimum yada kârı maksimum yapma gibi amaçları belirtmeden, tanımlamada kullanılmaktadır. Çıktıya göre uzaklık fonksiyonu $d(x, y) = \min\{\delta : (y/\delta) \in S\}$ olarak tanımlanmıştır. Uzaklık fonksiyonu $d(x, y)$ 'nin alacağı değerler, y vektörü S sınırı (üretim sınırı) üzerinde ise 1.0; y vektörü S içindeki teknik etkin olmayan bir noktayı tanımlıyorsa >1.0 ; ve y vektörü S dışındaki mümkün olmayan bir noktayı tanımlıyorsa <1.0 'dir (Cingi ve Tarım, 2000: 10).

Fare vd., esas alınan s dönemi ve izleyen t dönemi arasındaki çıktıya göre Malmquist TFP değişim endeksi, "uzaklık fonksiyonu" çerçevesinde,

$$m(Y_s, X_s, Y_t, X_t) = \sqrt{\left[\frac{d^s(Y_t, X_t)}{d^s(Y_s, X_s)} \times \frac{d^t(Y_t, X_t)}{d^t(Y_s, X_s)} \right]}$$

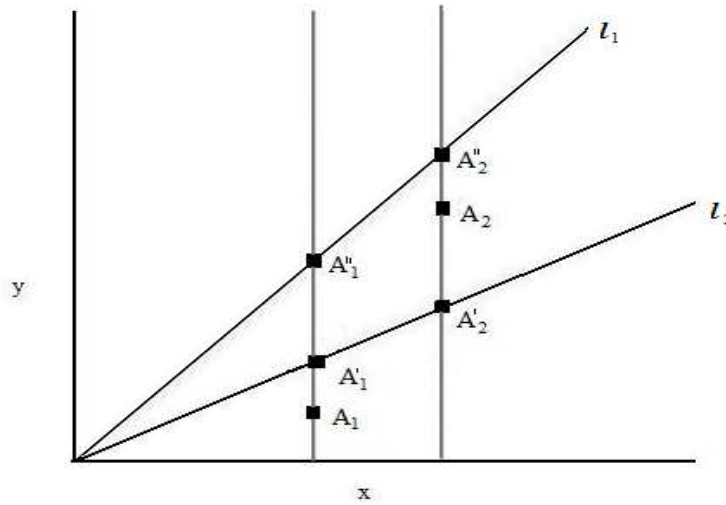
olarak hesaplamıştır. Bu gösterimde $d^s(X_t, Y_t)$, t dönemi gözleminin s dönemi

teknolojisinden olan uzaklığını ifade etmektedir. $m(\cdot)$ fonksiyonunun değerinin 1.0'dan büyük olması s döneminden t dönemine TFP'de artış olduğunu, 1.0'dan az olması ise aynı dönemler dikkate alındığında TFP'de azalış olduğu anlamına gelmektedir. Yukarıdaki eşitlik aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Bakırtas, Kecek ve Ozturk, 2010: 34).

$$m(Y_s, X_s, Y_t, X_t) = \frac{d^t(Y_t, X_t)}{d^s(Y_s, X_s)} \sqrt{\left[\frac{d^s(Y_t, X_t)}{d^t(Y_t, X_t)} \times \frac{d^s(Y_s, X_s)}{d^t(Y_s, X_s)} \right]}$$

Eşitliğin sağ tarafındaki ilk terim dönem s ve dönem t arasındaki Farrell'in toplam teknik etkinlikteki değişimin kriteridir. Parantez içinde alınan ifade ise teknik değişmeyi ifade göstermektedir. Bu yaklaşım bir grafik üzerinde Şekil 2.2'te açıklanmıştır.

Şekil 2.2: MTFP Endeksi

Kaynak: Tarım, 2001:153

Şekilde CRS varsayımı altında tek-girdi tek-çıkıktı durumu gösterilmiştir. s döneminde teknoloji l_1 altında A gözlemi yapılmışken, t döneminde teknoloji l_2 altında B gözlemi yapılmıştır. Bu durumda

$$\text{etkinlik değişimi} = \frac{y_B / y_{B'}}{y_A / y_{A'}}$$

$$\text{teknik değişme} = \left[\frac{y_B / y_{B'}}{y_B / y_{B''}} \times \frac{y_A / y_{A'}}{y_A / y_{A''}} \right]^{1/2}$$

Bir ampirik çalışmada birbirini izleyen iki dönem için hesaplama yapabilmek için dört uzaklık fonksiyonunun hesaplanması gerekmektedir. Bu hesaplama ise matematiksel programlamayla veya ekonometrik tekniklerle yapılabilir. Malmquist TFP endeksi ile ilgili olarak geniş bir tarama Fare vd. tarafından ele alınmıştır. TFP endeksi için kullanılan uzaklık fonksiyonlarının hesaplanmasında gunumuzde en çok başvurulan yaklaşım olan, Fare vd. geliştirdiği, matematiksel programlama modelleri matris notasyonuyla aşağıda gösterilmiştir (Cingi ve Tarım, 2000: 10-11):

1. Uzaklık Fonksiyonu

$$\begin{aligned} [d^t(y_t, x_t)]^{-1} &= \max_{\phi, \lambda} \phi \\ \text{st} \\ -\phi y_{it} + Y_t \lambda &\geq 0 \\ x_{it} - X_t \lambda &\geq 0 \\ \lambda &\geq 0 \end{aligned}$$

2. Uzaklık Fonksiyonu

$$\begin{aligned} [d^s(y_s, x_s)]^{-1} &= \max_{\phi, \lambda} \phi \\ \text{st} \\ -\phi y_{is} + Y_s \lambda &\geq 0 \\ x_{is} - X_s \lambda &\geq 0 \\ \lambda &\geq 0 \end{aligned}$$

3. Uzaklık Fonksiyonu

$$\begin{aligned} [d^t(y_s, x_s)]^{-1} &= \max_{\phi, \lambda} \phi \\ \text{st} \\ -\phi y_{is} + Y_t \lambda &\geq 0 \\ x_{is} - X_t \lambda &\geq 0 \\ \lambda &\geq 0 \end{aligned}$$

4. Uzaklık Fonksiyonu

$$\begin{aligned} [d^s(y_t, x_t)]^{-1} &= \max_{\phi, \lambda} \phi \\ st \\ -\phi y_{it} + Y_s \lambda &\geq 0 \\ x_{it} - X_s \lambda &\geq 0 \\ \lambda &\geq 0 \end{aligned}$$

Yukarıda gösterilen uzaklık değerlerinin tüm dönemler ve gözlemler için hesaplanabilmesi, n gözlem sayısını ve t dönem sayısını göstermek üzere, $n(3t-2)$ tane doğrusal programlama modelinin çözümü ile gerçekleştirilebilir (Cingi ve Tarım, 2000: 11).

Malmquist toplam faktör verimlilik indeksi (MTFP) üretkenliğin zaman boyutunda değişimini ölçmek ve sebeplerini araştırmak için kullanılan bir tekniktir. MTFP'nin oranı faktör verimliliğindeki değişme olarak kabul edilmekte, değer "1.00"dan büyük olması etkinliğin arttığını, "1.00"den küçük olması ise etkinsizliği ifade etmektedir. MTFP üretkenlikteki değişme, teknik ve teknolojik etkinlikteki değişimin çarpımından oluşmaktadır. Teknolojik etkinlik, KVB'lerinin aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki başarıyı göstermektedir. Teknik etkinlik ise, saf teknik etkinlik ve ölçek etkinliğinin çarpımının sonucudur. Saf teknik etkinlik KVB'lerinin yönetsel etkinliğindeki değişmeyi, ölçek etkinliği ise KVB'lerin ne kadar kendilerine uygun ölçekte çalıştıklarını göstermektedir (Özgür, 2007: 253).

2.2.4. Veri Zarflama Analizi Yaklaşımları

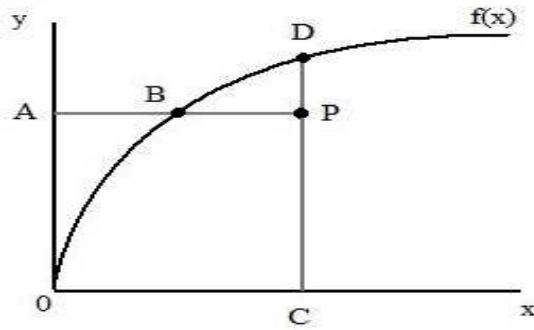
Veri Zarflama Analizinde iki farklı yaklaşım vardır. Bunlar; girdi odaklı yaklaşım ve çıktı odaklı yaklaşımdır. Bu başlık altında sırayla VZA yaklaşımları anlatılacaktır.

2.2.4.1. Girdi Odaklı Yaklaşım

Farrel kendi düşüncelerini, ölçeğe göre sabit getiri tahmini altında, iki girdi (x_1 ve x_2) kullanarak bir çıktı (y) üreten bir KVB örneğiyle açıklamıştır.

azalan ölçek teknolojisiyle $f(x)$, P noktasında çalışan etkinsiz KVB görülmektedir (Coelli, 1996: 8).

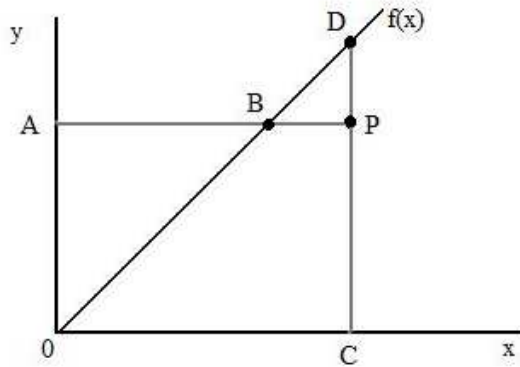
Şekil 2.4: Ölçeğe Göre Azalan Getiri

Kaynak: Coelli, 1996: 8.

Farrell'in teknik etkinliğinin çıktı yönlü ölçümü CP / CD oranına eşit olurken, teknik etkinliğin girdi yönlü ölçümü AB/AP oranıyla temsil edilmektedir. Girdi ve çıktı yönlü ölçüler sadece ölçeğe göre sabit getiri olduğu zaman eşit teknik etkinlik ölçümleri oluştururlar. Fakat ölçeğe göre artan yada azalan getiri söz konusu olduğu durumlarda farklı değerler alırlar. Ölçeğe göre sabit getirinin olduğu yani her seçtiğimiz etkinsiz P noktası için $AB / AP = CP / CD$ durumunun gözlendiği şekil 2.5'te çizilerek gösterilmiştir (Ekren ve Emiral, 2002: 10).

Şekil 2.5: Ölçeğe Göre Sabit Getiri

Kaynak: Coelli, 1996: 8.

2.2.5. Veri Zarflama Analizinin Uygulanması

VZA uygulanması dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

- KVB'ler seçilmektedir,
- Analizde kullanılacak girdi ve çıktı değişkenleri seçilmektedir,
- Seçilen değişkenler analiz edilmektedir,
- Son olarak analiz sonuçları yorumlanarak çalışma tamamlanmaktadır.

2.2.5.1. Karar Verme Birimlerinin Seçilmesi

VZA ile etkinlik ölçüm aşamasındaki ilk adım, analize dâhil edilecek KVB'lerinin tanımlanmasıdır. Yöntem; göreceli etkinliklerin ölçülmesinde kullanılacağından, karşılaştırmanın anlamlı olabilmesi için, karar birimlerinin aynı girdiyi kullanarak, aynı çıktıyı üreten homojen birimler olması gerekmektedir. Ayrıca, homojen karar birimlerinin sayısı girdi ve çıktıların sayısı en az iki katı olmalıdır (Eroğlu, 2007: 35).

2.2.5.2. Girdi ve Çıktı Kümelerinin Belirlenmesi

Girdi ve çıktılar, verilen hizmet için hangi kaynakların kullanıldığı ile ilgilidir. Charnes vd., (1978) göre KVB'lerin değişkenliğini etkileyen tüm faktörler seçilmelidir. Girdi değişkenlerini belirlemek çıktı değişkenlerini belirlemeye nazaran daha kolaydır; çünkü girdiler, sürekli satın alınan mal (ürün) ve bu durumda oluşan bütçe kalemlerinden oluşmaktadır (Baysal vd., 2005: 69).

2.2.5.3. VZA ile Göreli Etkinlik Ölçümü

2.2.5.3.1. Güvenilir Verilerin Elde Edilebilmesi

VZA için girdi ve çıktı değişkenleri seçildikten sonra, tüm KVB'ler için bu girdi ve çıktı verileri elde edilmelidir. Herhangi bir KVB için bu girdi ve çıktı değişkenlerinin elde edilememesi halinde bu KVB analizden çıkarılmalıdır. VZA'nın yapısı gereği bir KVB'nin çıkması kalan KVB'leri olduklarından daha etkin

görünmesine sebep olabilir. Analizde, verilere ulaşım ulaşılmaması girdi ve çıktı seçimini etkilemektedir. Eğer bir girdi yada çıktıya ait veri elde edilemiyorsa üretim ilişkisini açıklayabilecek ve elde edilebilecek başka girdi yada çıktı analize dahil edilmelidir. Verilerin elde edilmesi kadar önemli olan bir diğer nokta ise verilerin güvenilirlikleridir. Doğru olmayan veriler ait oldukları karar biriminin etkinlik değerini etkileyemedikleri gibi, göreceli verimlilikleri nedeniyle diğer bütün karar birimlerinin etkinlik değerini tartışmalı bir duruma getirebilir (Aydagün, 2003: 9).

2.2.5.3.2. Göreceli Etkinlik Ölçümü

Bu aşamada araştırmacı, incelediği üretim teknolojisini en iyi ifade edebileceği VZA modelini analiz de seçmek durumundadır. Doğrusal programlama çözümünde bilgisayar aracılığı ile DEAP (Data Envelopment Analyses) programında yapılmaktadır (Aydagün, 2003: 9).

2.2.5.3.3. Etkinlik Değerleri – Etkinlik Sınırı

Verimlilik hesaplamaları sonucunda her bir KVB için “0” ile “1” yani %’de cinsinden “0” ile “100” arasında bir etkinlik skoru bulunur. Verimlilik değeri “1”e (%100) eşit olan KVB “en iyi gözlem” kümesini oluşturmaktadır. Verimlilik değeri “1”den küçük olan KVB ise göreceli olarak etkinsizdir. Göreceli olarak verimsiz KVB’lerinin birden sapma oranı göreceli verimsizlik değerini vermektedir (Aydemir: 2002: 90).

2.2.5.3.4. Referans Grupları

VZA, verimli olmayan KVB de göreceli olarak verimli birimlerin uyguladığı yönetsel veya organizasyonel yöntemleri uygulayarak aynı verimlilik seviyesine sahip olabileceklerini varsaymaktadır. Bu varsayım göre, etkinsiz bir KVB için aynı girdi – çıktı değişkenleri ile daha iyi bir üretim performansını yakalayabileceğinin ispatı, etkin KVB’lerin olmasıdır. Literatürde, etkinsiz bir KVB’nin başvuru grubunda yer alan birimlerle yalnızca girdi çıktı değişkenleri şeklinde değil, yönetsel uygulamalar açısından derinlemesine incelemeler yapılarak karşılaştırılması gerektiği yatmaktadır

(Aydemir, 2002: 90).

2.2.5.3.5. Potansiyel İyileştirme

VZA ile aynı girdi ile çıktıya sahip KVB'lerin göreceli etkinlikleri karşılaştırılmaktadır. Her bir KVB için model çözülmektedir. Çözüm algoritmasında kullanılan doğrusal programlama tekniğinin çözümü sonucunda amaç fonksiyonu 1.0'a eşit ise etkin olarak tespit edilir ve amaç fonksiyonu 1.0'a eşit olmayan KVB etkin olan KVB'lere benzeştirilmektedir. Bu şekilde etkin olmayanların etkin hale geldiği varsayılmaktadır. Buna, VZA literatüründe potansiyel iyileştirme adı verilmektedir. VZA modelinin çözümü sonucunda etkin KVB'ne ait aylak değişkenlerin, değeri "0" olmalıdır. Çünkü aylak değişkenler girdi ve çıktılar açısından kullanılmayan kapasitelerini göstermektedir. Etkin KVB için tüm girdi ve tüm çıktı değişkenler açısından kullanılmayan bir kapasite kalmadığı zaman aylak değişken değerleri "0" olmaktadır. Sadece kendine ait olan aylak değişkenin değeri "1.0" olmaktadır. Referans seti etkin olmayan, birimler etkin KVB'ni referans olarak potansiyel iyileştirmeler yapabilmektedir (Baysal 1999: 111).

2.2.6. Veri Zarflama Analizinin Değerlendirilmesi

VZA ile etkinlik analizinde, uygun modellerin seçilerek analizin yapılması ve elde edilen sonuçların yorumlanması son adımı oluşturmaktadır.

2.2.6.1. Güçlü Yönleri

VZA'yı güçlü kılan etkenlerin bazıları şöyledir (Atan vd, 2002: 3);

- VZA doğrusal form dışında, girdi ile çıktıları ilişkilendirilen bir fonksiyonel forma ihtiyaç duymamaktadır.
- VZA ile etkinlikleri hesaplanan KVB'ler göreceli olarak tam etkinliğe sahip olanlar ile ölçülmektedir.
- Girdiler ile çıktılar çok farklı birimlerde olabilmektedir. Bu durumda, girdi – çıktı değişkenleri aynı biçimde ölçülebilmek için çeşitli varsayımlar kullanmaya,

dönüşümler yapma ihtiyacı yoktur.

- VZA görelî etkinliği hesaplarırken KVB için kullandığı notasyonu ayrı ayrı eniyiler. Ayrıca her birim yöneticisi açısından etken hale dönüşebilmeleri için neler yapılmalari gerektiğini tavsiye eder. Fakat, parametrelî yöntemler endüstrinin tamamını göz önünde bulundurmakta ve ortalama etkinliğe göre analiz yapmaktadır (Yolalan, 1990).
- VZA çok girdi ve çok çıktıyı işleyecek kapasiteye sahiptir (Kıyıldı ve Karaşahin: 2006: 393).

2.2.6.2. Zayıf Yönleri

VZA'nın zayıf olan yönleri şöyledir (Bakırcı, 2006: 2005);

- VZA maksimum sınır tekniğine dayandığı için ölçüm hatalarına karşı çok hassastır,
- KVB'lerin performanslarını tespit etmede yeterlidir. Ancak mutlak etkinlik değerlendirilmesi için yetersiz kalmaktadır,
- Parametrik olmayan bir teknik olarak istatıksel analiz araçlarının kullanımına fırsat vermez,
- Statik veya mukayeseli statik bir analiz yapabilmektedir, dinamik analize uygun değildir,
- Uygun ve elverişli paket programları analizde kullanılmadıkça büyük boyutlu problemlerin çözümü çok uzun zaman sürebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**KATILIM BANKALARI İLE ÖZEL SERMAYELİ BANKALARIN VZA İLE
ETKİNLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI: 2006 – 2009 TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

3.1. AMAÇ

Türkiye’de Ocak 2011 itibariyle 4 adet katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bunlar; Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş., Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Asya Katılım Bankası A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.’dir.

Faizsiz bankacılık yani “Katılım Bankacılığı”, tasarruf sahiplerinden toplanan fonların faizsiz finansman prensiplerine bağlı kalarak ticaret ve sanayide değerlendirilmesi sonucunda oluşan kâr yada zararın tasarruf sahipleri ile paylaşıldığı bankacılık sistemidir. Mali sektörde faaliyet göstererek reel ekonomiyi fonlayan katılım bankaları, ticaret ve sanayi işletmelerinin hammadde, gayrimenkul, makine ve teçhizatın alınmasından, bireylerin; araç, konut, seyahat, alışveriş gibi tüketim ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar birçok konuda faizsiz bankacılık prensipleri dahilinde fon sağlayabilmektedirler.

Çalışmanın amacı çalışma prensipleri bakımından rakiplerinden ayrılan katılım bankalarının etkinlik ve verimliliğinin ölçülmesi ve faiz esasına göre faaliyet gösteren özel sermayeli mevduat bankaları ve tüm bankacılık sektörünün (çalışmada karar verme birimi olarak seçilen 21 özel mevduat bankası ve 4 katılım bankasının) etkinlik ortalamasına göre etkinlik düzeylerini göstermek ve kıyaslamaktır.

Katılım bankalarının etkinliği literatürde VZA (Veri Zarflama Analizi) ismiyle yer alan ve Charnes, Cooper ve Rhodes (1978)’in kamu kuruluşlarının teknik verimliliklerini ölçtüğü çalışma giren teknik ile ölçülecek, VZA ve Malmquist analiz sonuçlarına göre karşılaştırma ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Çalışmada daha önce yapılan etkinlik çalışmaları göz önüne alınarak 2006 ve 2009 yılları arasında faaliyet gösteren 25 karar verme biriminin bilanço ve gelir tablolarındaki; “Mevduat Toplamı - Toplanan Fonlar, Faiz Giderleri – Kâr Payı Giderleri ve Personel Giderleri” girdi olarak, “Krediler, Plasman Toplamı – Kullandırılan Fonlar, Faiz Gelirleri – Kâr Payı Gelirleri, Net Ücret ve Komisyon Gelirleri” kalemleri ise çıktı olarak seçilmiştir.

Çalışma katılım bankalarının incelenen değişkenler bakımından rakiplerine kıyasla daha etkin ya da yakın etkinlik düzeyinde oldukları varsayımına açıklık getirecektir.

3.2. VERİ METOD

Bu çalışma, Türkiye’de, 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında aralıksız olarak bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları ile özel sermayeli mevduat bankalarını kapsamaktadır. Özel sermayeli mevduat bankalarının verileri Türkiye Bankalar Birliği’nin “Bankalarımız Kitabından”, katılım bankalarının verileri ise ilgili bankaların “Bağımsız Denetim Raporları”nda yer alan bilanço ve gelir tablolarından elde edilmiştir.

Özel sermayeli mevduat bankaları ile katılım bankalarına ait girdi ve çıktı verilerinin değişkenlerine girdiye yönelik değişken getiri varsayımı altında VZA ve Malmquist verimlilik endeksi uygulanmıştır. Bu çalışmada analizler, VZA bilgisayar programı VZAP 2.1 / DEAP 2.1. (Data Envelopment Analysis Program) ile yapılmıştır. VZA yönteminin aşağıda belirtilen uygulama aşamaları sırasıyla seçilen karar verme birimlerine (bankalara) uygulanmıştır.

VZA’nın uygulanma aşamaları şöyledir:

- Birinci aşamada karar verme birimleri seçilmektedir.
- İkinci aşamada analizde kullanılacak değişkenler ve sayıları belirlenmektedir.
- Üçüncü aşamada belirlenen değişkenler analiz edilmektedir.
- Dördüncü ve son aşamada ise analiz sonuçları yorumlanarak çalışma tamamlanmaktadır.

3.2.1. Karar Verme Birimlerinin Seçilmesi

VZA, gözlemlenen girdi ve çıktılara dayanarak, örneklemede ya da gözlem kümesinde yer alan karar birimlerinin karşılaştırmalı verimlilik oranlarını tespit etmektedir. Verimlilik değerlerinin tespit edilebilmesi için, öncelikle amaçlanan çalışma için uygun karar birimlerinin ne olduğu saptanmalıdır (Özgür, 2007:171).

Karar verme birimleri çalışmanın amacına uygun olarak aynı sektörde faaliyet gösteren ve faaliyet yöntemi nedeniyle diğer karar verme birimleri ile homojen yapıda olan aynı zamanda analiz dönemi boyunca kesintisiz faaliyet göstermiş bankalardan seçilmiştir.

Analizde kullanılan KVB'lerinin kısaltmaları Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1: Karar Verme Birimleri ve Kısaltmaları

KATILIM BANKALARI		
1	KTM1	Al Baraka Türk Katılım Bankası A.Ş.
2	KTM2	Bank Asya Katılım Bankası A.Ş.
3	KTM3	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.
4	KTM4	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
ÖZEL SERMAYELİ MEVDUAT BANKALARI		
5	OZ1	Akbank T.A.Ş.
6	OZ2	Alternatif Bank A.Ş.
7	OZ3	Anadolubank A.Ş.
8	OZ4	Arap Türk Bankası A.Ş.
9	OZ5	Citibank A.Ş.
10	OZ6	Denizbank A.Ş.
11	OZ7	Deutsche Bank A.Ş.
12	OZ8	Eurobank Tekfen A.Ş.
13	OZ9	Finans Bank A.Ş.
14	OZ10	Fortis Bank A.Ş.
15	OZ11	HSBC Bank A.Ş.
16	OZ12	ING Bank
17	OZ13	Millennium Bank A.Ş.
18	OZ14	Şekerbank T.A.Ş.
19	OZ15	Tekstil Bankası A.Ş.
20	OZ16	Turkish Bank A.Ş.
21	OZ17	Turkland Bank A.Ş.
22	OZ18	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
23	OZ19	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
24	OZ20	Türkiye İş Bankası A.Ş.
25	OZ21	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

VZA çalışmalarında KVB'lerinin sayısı en az girdi – çıktı değişkenlerinin toplamının iki katı ($3+3=6 \times 2=12$) olması istenmektedir. Bu çalışmada ise 3 girdi ile 3 çıktı seçilmiş ve toplam 25 KVB analize dahil edilmiştir. Sonuç olarak KVB sayısı yeterli ve güvenilir bir seviyededir.

3.2.2. Girdi ve Çıktı Kümelerinin Belirlenmesi

VZA’da kullanılan girdi ve çıktılar çalışmadaki karar birimlerini karşılaştırmanın temelini oluşturdukları için büyük bir dikkatle belirlenmelidir. Her ne kadar fonksiyonel bir varsayım bulunmasa da, aynı karar birimi için farklı girdi ve çıktı grupları farklı verimlilik oranları alacağından, üretim sürecine nedensel olarak bağlı girdi ve çıktı değişkenleri seçilmelidir (Aydemir, 2002:89). Yani VZA ile güvenilir biçimde ölçüm yapılabilmesi için, sistemi yada sektörü en iyi şekilde ifade edebilecek girdi ve çıktı kümeleri seçilmelidir (Özden, 2008: 176).

Modele çok fazla girdi ve çıktı eklenmesi, VZA’nın verimli ve verimsiz birimleri birbirinden ayırıştırma yeteneğini düşürmektedir. Sharman, HD. (1984)’ten aktaran Özok’a göre “Girdi ve çıktı sayılarının artabilmesi için, karar verme birimlerinin de artması gerekmektedir. $N =$ gözlem sayısı, $M =$ girdi sayısı, $S =$ çıktı sayısı iken, $N > M+S$ olmalıdır (Özok, 2006:22).

Bankacılık sektöründe yapılan etkinlik çalışmaları ve kullanılan değişkenler Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2: Bankacılık Sektöründe VZA ile Yapılan Etkinlik Analizleri ve Girdi – Çıktı Değişkenleri

ARAŞTIRMACI	GİRDİLER	ÇIKTILAR
Altınok	· Sermaye Standart Rasyosu	· Net Dönem Karı /Ortalama Toplam Aktifler
	· Toplam Krediler / Toplam Aktifler	· Net Dönem Karı / Ortalama Özkaynaklar
	· Takipteki Krediler / Toplam Krediler	· Net Dönem Karı /Ortalama Ödenmiş Sermaye
	· Duran Aktifler / Toplam Aktifler	
	· Likit Aktifler / Toplam Aktifler	
	· Likit Aktifler / Mevduat + Mevduat Dışı Varlıklar	
Berg et al.	· İşgücü	· Vadesiz Mevduat
	· Makine	· Vadeli Mevduat
	· Malzeme	· Kısa Vadeli Krediler
	· Bina	· Uzun Vadeli Krediler
		· Diğer Hizmetler
Bozdağ, Altan ve Atan	·Sermaye Standart Rasyosu	· Net Dönem Karı/Ortalama Toplam Aktifler
	· Toplam Krediler/Toplam Aktifler	· Net Dönem Karı/ Ortalama Özkaynak
	· Takipteki Krediler/Toplam Krediler	· Net Dönem Karı /Ortalama Ödenmiş Serm.
	· Duran Aktifler/Toplam Krediler	

Tablo 3.2: Bankacılık Sektöründe VZA ile Yapılan Etkinlik Analizleri ve Girdi – Çıktı Değişkenleri (Devamı)

	· Likit Aktifler/Toplam Aktifler,	
	· Likit Aktif/Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar	
Charnes et al.	· Toplam İşletme Giderleri	· Toplam Faaliyet Geliri
	· Toplam Faiz Dışı Harcama	· Toplam Faiz Geliri
	· Şüpheli Alacaklar Karşılığı	· Toplam Faiz Dışı Gelir
	· Batık Kredi Miktarı	· Toplam Kredi
Cingi ve Tarım	· Toplam Aktifler	· Toplam Kar
	· Toplam Giderler	· Toplam Kredi,
		· Toplam Mevduat
		· Kredi Geri Dönüş Oranı
Elyasiani-Mehdian	· Personel Sayısı	· Toplam Gelir
	· Sabit Varlık	
	· Mevduat Sertifikası	
	· Mevduat Sertifikası Dışı Mevduat	
Emiral	· Toplam Mevduat	· Toplam Krediler
	· Kısa Vadeli Borçlar	· Diğer Gelir Getiren Aktifler
	· Toplam Maliyet (Faiz Giderleri+Faiz Dışı Giderler+Personel Giderleri)	
Ferrier-Hirschberg	· Personel Sayısı	· Krediler
	· Sabit Varlıklar	· Bankalararası Mevduat
	· Tüketici Mevduat Hesabı Sayısı	· Yatırımlar
	· Ticari Mevduat Hesabı Sayısı	· Şube Sayısı
	· Sınai Mevduat Hesabı Sayısı	
Ferrier-Lovell	· Personel Sayısı	· Vadesiz Mevduat Hesabı #
	· Kira+Donanım Giderleri	· Vadeli Mevduat Hesabı #
	· Malzeme Giderleri	· Gayri Menkul Kredisi
		· Tesis Kredisi
		· Ticari Kredi
Kaya ve Doğan	Üretim Yaklaşımı	Üretim Yaklaşımı
	· Personel Giderleri / Toplam Aktifler	· Toplam Mevduat / Toplam Aktifler
	· Diğer Faiz Dışı Giderler/Toplam Aktifler	· Toplam Krediler / Toplam Aktifler
	· Şube Başına Personel Sayısı	Aracılık Yaklaşımı
	Aracılık Yaklaşımı	· Toplam Krediler / Toplam Aktifler
	· Mevduat / Toplam Aktifler	· Faiz Gelirleri /Toplam Aktifler
	· Mevduat Dışı Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler	
	· Faiz Giderleri / Toplam Aktifler	
· Faiz Dışı Giderler / Toplam Aktifler		
Kılı	1. Analiz	
	· Toplam Mevduatlar	· Net Dönem Kar-Zararı
	· Şube Sayısı	· Toplam Krediler
	· Personel Sayısı	
	2. Analiz	
	· Özkaynaklar/Toplam Pasifler	· Net Dönem Karı/Toplam Aktifler
	· Özkaynak+Kar-Zarar/Toplam Aktifler	· (Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri)/Toplam Gelirler
	· Toplam Krediler/ Toplam Aktifler	
· Takipteki Krediler / Toplam Krediler		

Tablo 3.2: Bankacılık Sektöründe VZA ile Yapılan Etkinlik Analizleri ve Girdi – Çıktı Değişkenleri (Devamı)

	· Likit Aktifler / Toplam Aktifler	
	· Likit Aktifler / (Mevduat +Mevduat Dışı Kaynaklar)	
	· Toplam Gelirler/Toplam Giderler	
	· Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	
	· Vergi Öncesi Kar-Zarar / Toplam Aktifler	
	· Vergi Öncesi Kar-Zarar/Şube Sayısı	
	3. Analiz	
	· Özkaynaklar/Toplam Pasifler	· Toplam Öz Kaynaklar
	· Özkaynak+Kar-Zarar/Toplam Aktifler	· Toplam Mevduatlar
	· Toplam Krediler/ Toplam Aktifler	· Şube Sayısı
	· Takipteki Krediler / Toplam Krediler	· Personel Sayısı
	· Likit Aktifler / Toplam Aktifler	
	· Likit Aktifler / (Mevduat +Mevduat Dışı Kaynaklar)	
	· Toplam Gelirler/Toplam Giderler	
	· Faiz Gelirleri / Toplam Aktifler	
	· Vergi Öncesi Kar-Zarar /Toplam Aktifler	
	· Vergi Öncesi Kar-Zarar/Şube Sayısı	
Kıllı Ve Atan	· Toplam Özkaynaklar	· Net Dönem Kar/Zararı
	· Toplam Mevduatlar	· Toplam Krediler
	· Şube Sayısı	
	· Personel Sayısı	
Köksal	· Şube Sayısı	· Net Dönem Karı
	· Personel Sayısı	· Toplam Krediler
	· Toplam Aktifler	· Toplam Mevduat
	· Toplam Faiz Giderleri	· Kredi Dönüş Oranı
Kurt	· Toplam Aktifler	· Net Kar
	· Toplam Giderler	· Toplam Kredi
	· Kredi Dönüş Oranı	· Toplam Mevduat
Önal ve Sevimeser	· Mevduat	· Krediler
	· Faiz Giderleri	· Faiz Gelirleri
	· Faiz Dışı Giderleri	· Faiz Dışı Gelirler
Özgür	· Mevduat Toplamı – Toplanan Fonlar	· Kredi Toplamı – Kul. Fonlar
	· Faiz Giderleri – Kar Payı Giderleri	· Faiz Gelirleri – Kar Payı Gelirleri
Özgür	· Mevduat Toplamı	· Kredi Toplamı
	· Personel Giderleri	· Faiz Gelirleri
	· Faiz Giderleri	
Özgür ve Elenen	1.Analiz	· Kredi
	· Mevduat	
	· Özsermaye	
	2. Analiz	
	· Mevduat	
	· Personel Giderleri	
	3.Analiz	
· Özsermaye		
· Personel Giderleri		
Rangan et al.	· Personel Sayısı	· Gayri Menkul Kredisi
	· Defter Değeri	· Ticari Ve Sınai Krediler
	· Mevduat Sertifikası	· Tüketici Kredisi

Tablo 3.2: Bankacılık Sektöründe VZA ile Yapılan Etkinlik Analizleri ve Girdi – Çıktı Değişkenleri (Devamı)

		· Vadesiz Mevduat
		· Vadeli Tasarruf Mevduatı
Coşkun ve Balatan	· Mevduat Ve Diğer Kaynaklar	· Krediler Ve Benzeri Diğer Varlıklar
Tatje-Lovell	· Personel Sayısı	· Krediler
	· Personel Dışı Harcamalar	· Tasarruf Ve Çek Hesabı
Taylor et al.	· Toplam Mevduat	· Toplam Gelir
	· Toplam Faiz Dışı Gider	
Thompson et al.	· Personel Sayısı	· Toplam Kredi
	· Fiziki Sermaye	· Toplam Faiz Dışı Gelir
	· Yabancı Fonlar	
	· Şube Sayısı Ve Mevduat	
Zaim	· Personel Sayısı	· Vadesiz Mevduat
	· Faiz Giderleri	· Vadeli Mevduat
	· Amortisman	· Kısa Dönemli Borç
	· Malzeme Giderleri	· Uzun Dönemli Borç

Daha önce yapılan etkinlik çalışmaları göz önüne alınarak Mevduat Toplamı - Toplanan Fonlar, Faiz Giderleri – Kâr Payı Giderleri ve Personel Giderleri girdi olarak seçilmiştir.

Çalışmada en az girdi ile en fazla çıktıyı elde etmek için kullanılacak en uygun bileşim oluşturulmaya çalışılmıştır. Burada belirli bir çıktı düzeyine ulaşmak için etkinliği ölçülen KVB'ne ait girdilerin ne kadar azaltılabileceği araştırılmaktadır.

Krediler, Plasman Toplamı – Kullandırılan Fonlar, Faiz Gelirleri – Kâr Payı Gelirleri, Net Ücret Gelirleri çıktı olarak seçilmiştir. Analizlerde kullanılacak olan girdi ve çıktılar ile tablolardaki tanımlamalar Tablo 3.3'de gösterilmiştir ve bu girdi çıktı değişkenleri ana hatlarıyla tanımlanmıştır.

Tablo 3.3: Girdi – Çıktı Değişkenleri ve Kısaltmaları

Girdi – Çıktı	Veri Kalemleri	Kısaltmaları
Girdi 1	Mevduat / Toplanan Fonlar	MVDT
Girdi 2	Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri	FGİD
Girdi 3	Personel Giderleri	PGİD
Çıktı 1	Krediler, Plasman Toplamı / Kullandırılan Fonlar	KRD
Çıktı 2	Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri	FGEL
Çıktı 3	Net Ücret Gelirleri	ÜGEL

KVB'lerinin, üretim teknolojisi açısından birbirlerine benzemelerinin yanı sıra, analizde kullanılacak olan doğrusal programlama modelinin gerektirdiğinden az sayıda olmaması gerekmektedir. VZA'da seçilen girdi sayısını " m ", çıktı sayısını ise " p " olarak kabul edersek, en az $m+p+1$ tane KVB'nin analize dahil edilmesi, sonucun güvenilirliği açısından önemli bir kısıttır (Akhisar ve Bülbül, 2005b:661-662). Bu açıdan yapılan çalışmada analizi yapılan karar verme birimlerinin toplam sayısı (25), girdi ve çıktı değişkenlerinin toplam sayısının (6) iki katı (12)'dan fazla olduğu için analiz güvenilir seviyededir.

Analizde kullanılan girdi ve çıktı değişkenlerinin tanımlamaları sırasıyla aşağıda yapılmaktadır.

A) Girdiler: Analizde Mevduat / Toplanan Fonlar, Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri ve Personel giderleri girdi değişkeni olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerin tanımlamaları şöyledir:

Mevduat / Toplanan Fonlar: Finansal aracı kuruluşların temel işlevi fon fazlası olan ekonomik birimlerle fon açığı olanlar arasında köprü görevi görmeleridir. Bankalar finansal aracı kuruluşların en etkin olanlarıdır ve fon fazlası olanların en fazla tercih ettikleri kuruluşlardır. Katılım bankaları topladıkları fonları cari ve kâr/zarar katılma hesaplarında tutarlar ve bilanço pasifinde bunların tamamı toplanan fonlar kaleminde takip edilir. Özel sermayeli bankalar ise mevduat ve cari hesaplarda toplanan fonları bilançonun pasif kısmında mevduat kaleminde takip ederler.

Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri: Özel sermayeli bankaların mevduat sahiplerine mevduatlarını bankada tutmaları karşılığında ödedikleri ücretler faiz olarak adlandırılır. Bu ücret; paranın tutarı, bankada tutulacağı süre gibi kıstaslar göz önüne alınarak bankaca mevduat sahiplerine baştan belirlenen tutarlarda belirtilen dönem sonunda ödenir ve bankanın gelir tablosunda faiz giderleri kaleminde takip edilir. Ayrıca bankanın kullandığı kredilere, para piyasası işlemlerine, ihrac edilen menkul kıymetlere ödediği faizlerle bunlar dışında faiz adı altında ödediği tüm giderleri faiz giderleri kalemi altında takip edilir.

Katılım bankaları mevduat sahiplerine mevduatlarını/fonlarını bankada tutmaları karşılığında baştan oranı belirtilmemiş tutarda kâr payı ödemeyi taahhüt ederler. Mevduat sahibi mevduatı ölçüsünde kârdan pay alabileceği gibi bankanın belirtilen dönemde zarar etmesi halinde mevduatı nispetinde oluşan zarara da katılmayı taahhüt etmektedir. Katılım bankalarının katılma hesaplarına ödedikleri kâr payları, gelir tablolarının kâr payı giderleri kaleminde takip edilir.

Personel Giderleri: Personel ve hizmet tedarik edenlere bilanço döneminde yapılan ödemeler toplamı, gelir tablosunda personel giderleri kaleminde takip edilir.

B) Çıktılar: Analizde Krediler, Plasman Toplamı / Kullandırılan Fonlar, Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri, Net Ücret Gelirleri çıktı kalemi olarak kullanılmıştır. Bu değişkenlerin tanımlamaları ise şöyledir:

Krediler, Plasman Toplamı / Kullandırılan Fonlar: Bankalar topladıkları mevduatları ve sermayelerini atıl halde tutamazlar. Biriken fonları plase ederek bu plasmanlardan faiz geliri/kâr sağlamak zorundadır. Bu nedenle bir bankanın mevduat toplayabildiği gibi bu birikimleri kârlı bir biçimde krediye dönüştürebilmesi de önemlidir. Krediler hem özel hem de katılım bankalarının bilançosunda aktifte yer alır.

Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri: Faiz/kâr payı gelirlerini oluşturan başlıca kaynak kullandırılan kredilerdir. Kullandırılan kredilerden alınan faiz/kâr payı başta olmak üzere; zorunlu karşılıklardan (bankaların MB nezdinde mevduatlarının belli bir oranında tutmak zorunda oldukları mevduat payları) alınan faiz/kâr payları, bankalararası işlemler nedeniyle diğer bankalardan alınan faiz/kâr payı gelirleri, menkul değerlerden alınan gelirler, katılım bankalarının finansal kiralama gelirleri ve diğer

faiz/kâr payı gelirleri; özel bankaların gelir tablosunda “faiz gelirleri”, katılım bankalarının gelir tablolarında ise “kâr payı gelirleri” kaleminde takip edilirler.

Net Ücret ve Komisyon Gelirleri: Bankalar faaliyetleri esnasında aldıkları hizmetler için ücret ve komisyonlar ödedikleri gibi, bankacılık faaliyetleri ve sundukları hizmetler için ücret ve komisyon gelirleri de sağlarlar. Bankacılık işlemleriyle ilgili her türlü ücret ve komisyonla, gayrinakdi kredilerden sağlanan komisyonlar yani bankanın tahsil ettiği komisyon ve ücretler ile bankanın ödediği komisyon ve ücretler toplamı arasındaki fark, gelir tablosunun “net ücret komisyonlar” kalemi altında takip edilir. Bankaların kârlılığı açısından oldukça önemli bir kalemdir. Özellikle hizmet gelirleri krediler gibi kazanç sağlamak için risk almayı gerektirmediğinden (operasyonel riskler dışında) sermayedar ve üst yönetim açısından büyümenin en fazla arzu edildiği alanlardır.

3.3. ANALİZ VE BULGULAR

Türkiye’de faaliyetlerini sürdüren dört (4) katılım bankası ve özel sermayeli mevduat bankalardan KVB olarak seçilen 21’i analiz için seçilmiş ve bu bankaların ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı VZA ve Malmquist verimlilik endeksi yöntemiyle karşılaştırmalı etkinlik analizleri sırasıyla raporlanmıştır.

3.3.1. Katılım Bankalarının VZA ile Göreceli Etkinlik Analizi

VZA uygulaması için araştırmaya konu karar verme birimlerinin 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki mali verilerini gösteren bilanço ve gelir tabloları kaynak alınmıştır. Özel sermayeli bankalar için TBB’nin “Bankalarımız Kitabı’ndan”, katılım bankaları için ise “bağımsız denetleme raporlarında yer alan mali tablolarından” elde edilen girdi ve çıktı kümeleri çalışmanın veri setini oluşturmaktadır. Analizde yer alan katılım bankaları ile özel sermayeli mevduat bankalarının ortalaması sektör ortalamasını ifade etmektedir.

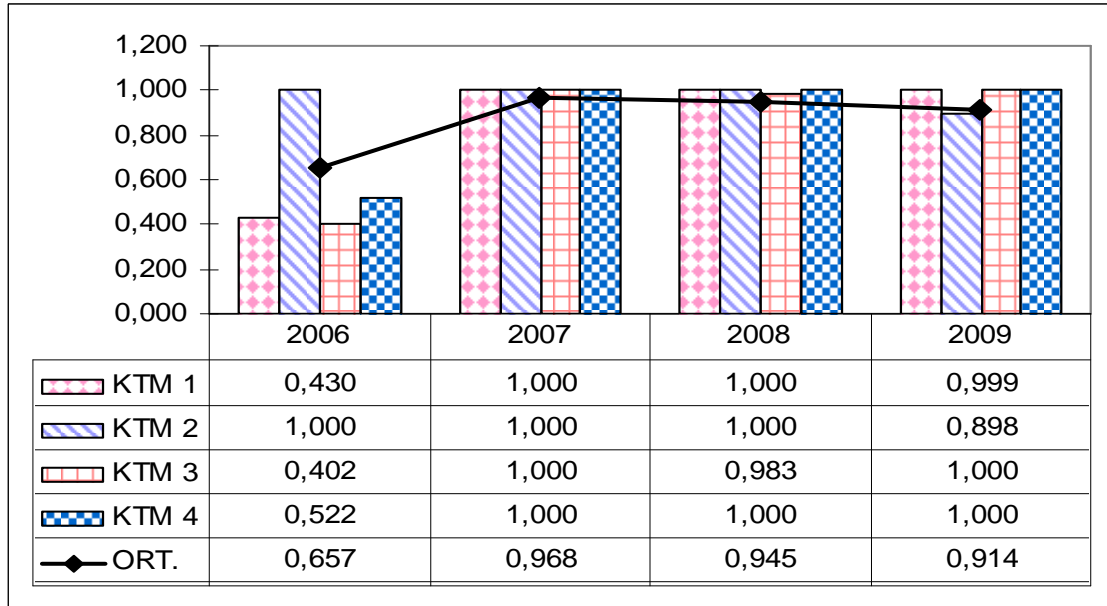
Katılım bankalarına ait yıllar itibariyle ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı VZA ve Malmquist verimlilik endeksine göre etkinlik özetleri aşağıda tablolar ve grafikler halinde raporlanmıştır.

Tablo 3.4: Katılım Bankalarının Yıllar İtibariyle Ölçeğe Göre Değişken Getiri Varsayımı Altında Girdi Odaklı VZA Sonuçları

ETKİNLİK	YIL	KTM 1	KTM 2	KTM 3	KTM 4	KTM ORT.	SEKTR ORT.	MİN.	MAK.	STD.
ÖLÇEĞE GÖRE DEĞİŞKEN	2006	0,564	1,000	0,467	0,572	0,651	0,801	0,453	1,000	0,209
	2007	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,992	0,904	1,000	0,024
	2008	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,971	0,701	1,000	0,068
	2009	1,000	0,899	1,000	1,000	0,975	0,961	0,784	1,000	0,067
ÖLÇEĞE GÖRE SABİT	2006	0,430	1,000	0,402	0,522	0,589	0,657	0,193	1,000	0,253
	2007	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,968	0,785	1,000	0,057
	2008	1,000	1,000	0,983	1,000	0,996	0,945	0,698	1,000	0,077
	2009	0,999	0,898	1,000	1,000	0,974	0,914	0,600	1,000	0,104
ÖLÇEK ETKİNLİĞİ	2006	0,762	1,000	0,860	0,912	0,884	0,826	0,278	1,000	0,227
	2007	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,976	0,785	1,000	0,052
	2008	1,000	1,000	0,983	1,000	0,996	0,973	0,813	1,000	0,044
	2009	0,999	0,999	1,000	1,000	1,000	0,952	0,600	1,000	0,092

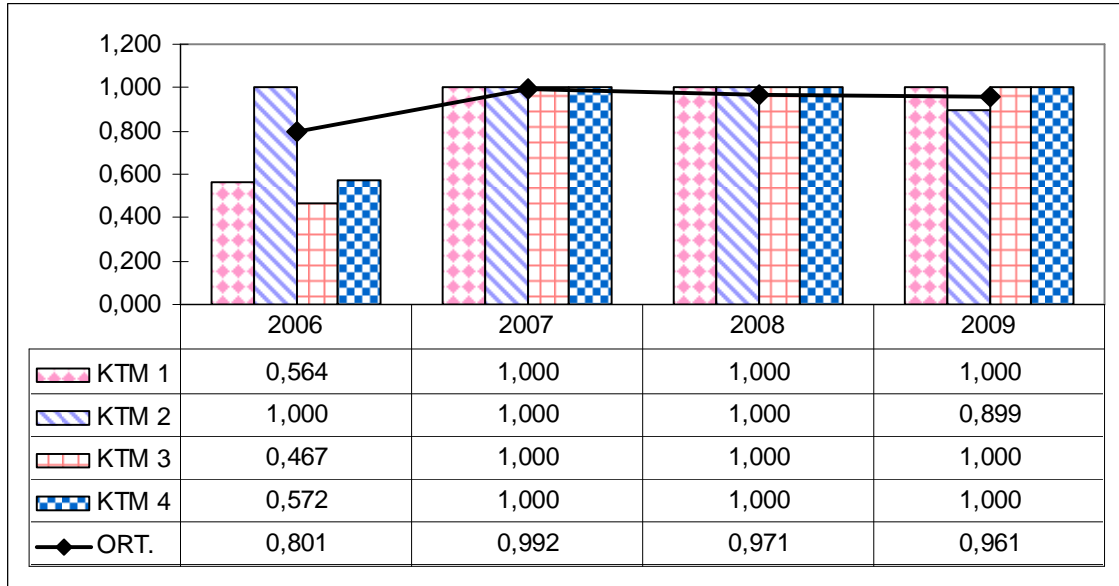
Elde edilen bulgular sonucunda ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında 2006 yılında 1, 2007 ve 2008 yılında hepsi, 2009 yılında ise 3 tane katılım bankası teknik olarak etkindir. Karar birimlerinin ölçeklerini ne kadar optimal kullandıklarını gösteren ölçek etkinliği incelendiğinde 2006 yılında 1, 2007 yılında 4, 2008 yılında 3, ve 2009 yılında ise 2 banka ölçeğe göre tam etkindir. Bu durum 2006, 2007 ve 2008 yıllarında ölçeğe göre tam etkin olan KVB'lerinin kendilerine uygun ölçekte çalıştıklarını göstermektedir.

Araştırmaya konu bankaların genel durumu incelendiğinde, Tablo 3.4'de görüldüğü üzere sektörün ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik etkinliği 2006 yılında % 80, 2007 yılında % 99, 2008 yılında % 97, 2009 yılında ise % 96 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının ortalama etkinliğine bakıldığında ise 2006 yılında % 65, 2007 ve 2008 yıllarında % 100, 2009 yılında ise % 97 etkin olduğu görülmektedir. Özel ve katılım bankalarının minimum etkinlik değeri 2006 yılında % 45, 2007 yılında % 90, 2008 yılında % 70, 2009 yılında % 78 olmuştur. Standart sapması ise 2006 yılında % 20, 2007 yılında % 2, 2008 ve 2009 yıllarında ise % 6'dır. Özetle Tablo 3.4'e göre Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren özel sermayeli bankalar ile katılım bankalarının genel ortalaması etkinlik skoruna yakın olmasına rağmen, tam etkin değildir.

Grafik 3.1: Katılım Bankalarının Ölçeğe Göre Sabit Getiri Etkinliği

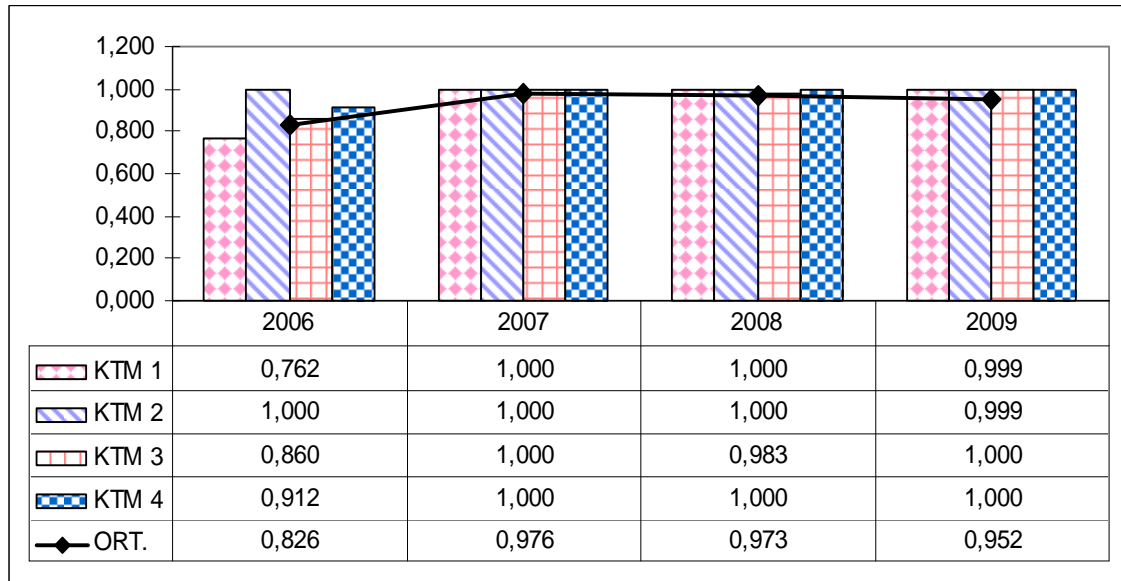
Grafik 3.1'e göre katılım bankaları ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında incelendiğinde 2006 yılında 3, 2007 yılında 0, 2008 yılında 1, 2009 yılında ise 2 KVB'nin etkisiz olduğu görülmektedir. KTM1, 2006 yılında etkisiz olmasına rağmen 2007 ve 2008 yıllarında etkin olmuş ancak 2009 yılında etkinliğini tekrar kaybetmiştir. KTM2, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında etkin olmasına karşın 2009 yılında etkinliğini kaybetmiştir. KTM3 karar birimi 2006 ve 2008 yıllarında etkisiz 2007 ve 2009 yıllarında ise etkindir. KTM4, 2006 yılında etkisiz olmasına karşın sonraki yıllarda istikrarlı bir performans yakalayarak etkin olmuştur.

Grafik 3.2'de katılım bankalarının yıllar itibariyle ölçeğe göre değişken getiri etkinliği yer almaktadır.

Grafik 3.2: Katılım Bankalarının Ölçeğe Göre Değişken Getiri Etkinliği

Katılım bankaları genel itibariyle ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında incelendiğinde 2006 yılında 3, 2007 ve 2008 yılında 0, 2009 yılında ise 1 KVB'nin etkisiz olduğu görülmektedir. Ayrıca bu etkisiz KVB'lerin 2006 yılında 3'ünün, 2009 yılında ise 1'inin etkinlik değerleri ortalama sektör etkinliğinin altında kalmıştır. KTM1, 2006 yılında etkisizdir ancak 2007, 2008 ve 2009 yıllarında etkin bir karar birimidir. KTM2 2006 – 2008 yılları arasında etkin olmasına karşın bu etkinliğini 2009 yılında koruyamamış ve etkisizdir. KTM3 ve KTM4 karar birimleri 2006 yılında etkinlik değerine çok uzak olmalarına karşın sonraki yıllarda istikrarlı bir performans göstererek etkinlik değerini yakalamıştır.

Grafik 3.3 katılım bankalarının yıllar itibariyle ölçek etkinlik düzeyini göstermektedir.

Grafik 3.3: Katılım Bankalarının Ölçek Etkinliği

Katılım bankalarının ölçek etkinliğine bakıldığında 2006 yılında 3, 2007 yılında 0, 2008 yılında 1, 2009 yılında ise 2 KVB'nin etkinsiz olduğu görülmektedir. Ancak etkinsiz KVB'lerin (KTM1 karar biriminin 2006 yılı etkinlik değeri dışında) tüm yıllarda etkinlik değerlerinin ortalama sektör etkinliğinin üstünde olduğu görülmektedir.

3.3.2. Katılım Bankalarının Malmquist Toplam Verimlilik İndeksi ile Etkinliklerinin Ölçümü

Karar birimlerinin etkinliği, VZA ile tespit edilmektedir. Ancak etkinliği belirlenmiş bir karar birimi, daha sonraki yıllarda etkinliğini kaybedebilmekte ve referans olabilme özelliğini yitirebilmektedir. Bu açıdan "Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi", KVB'lerin etkinliğinin zaman içerisinde nasıl bir değişime uğradığını göstermektedir (Dinçer, 2008: 826). Analize konu olan KVB'lerinin 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarındaki etkinlik değişim düzeyleri tablo ve grafiklerle ayrıntılı bir şekilde raporlanmıştır.

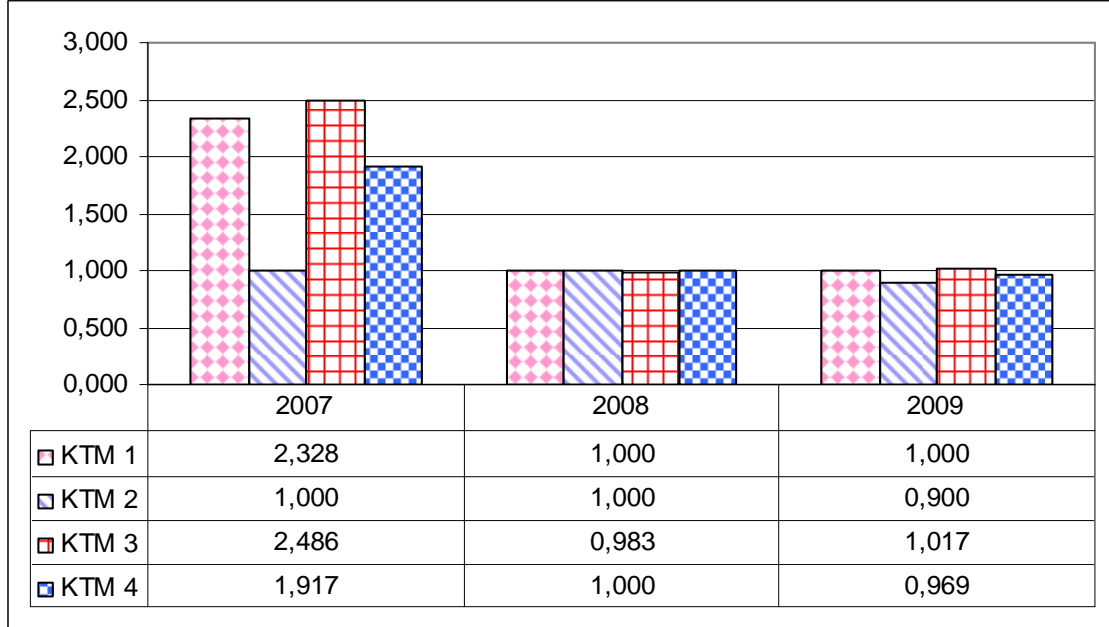
Tablo 3.5 : Katılım Bankalarının Malmquist VZA Etkinlik Gelişim Sonuçları

ETKİNLİK		KTM 1	KTM 2	KTM 3	KTM 4	ORT.	MİN.	MAK.	STD.
<u>TEKNİK</u>	<u>2007</u>	2,328	1,000	2,486	1,917	1,933	0,985	5,194	0,987
	<u>2008</u>	1,000	1,000	0,983	1,000	0,996	0,766	1,293	0,092
	<u>2009</u>	1,000	0,900	1,017	0,969	0,972	0,770	1,085	0,073
<u>TEKNOLOJİK</u>	<u>2007</u>	0,483	0,869	0,420	0,505	0,569	0,104	1,111	0,270
	<u>2008</u>	1,004	1,013	0,984	0,982	0,996	0,894	1,626	0,148
	<u>2009</u>	1,059	1,057	1,090	1,095	1,075	0,780	1,922	0,211
<u>SAF TEKNİK</u>	<u>2007</u>	1,774	1,000	2,139	1,748	1,665	0,730	2,141	0,430
	<u>2008</u>	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,701	1,370	0,102
	<u>2009</u>	1,000	0,916	1,000	0,993	0,977	0,860	1,426	0,100
<u>ÖLÇEK ETKİNLİĞİ</u>	<u>2007</u>	1,312	1,000	1,162	1,097	1,143	0,050	3,602	0,788
	<u>2008</u>	1,000	1,000	0,983	1,000	0,996	0,924	1,093	0,040
	<u>2009</u>	1,000	0,983	1,017	0,976	0,994	0,761	1,053	0,070
<u>TFP</u>	<u>2007</u>	1,124	0,869	1,044	0,968	1,001	0,104	2,155	0,400
	<u>2008</u>	1,004	1,013	0,967	0,982	0,992	0,894	1,629	0,152
	<u>2009</u>	1,059	0,952	1,109	1,060	1,045	0,780	2,025	0,231

Malmquist verimlilik indeks analizi, 2006 – 2009 yıllarında aralıksız faaliyet gösteren dört (4) katılım bankası ile yapılmıştır. Katılım bankalarına ait etkinlik değerlerinin ortalama, minimum, maksimum ve standart sapma oranları Tablo 3.5'in en sağında yer almaktadır. Malmquist verimlilik endeksinde saf teknik etkinlik değeri yönetsel anlamda etkinlik oranını vermektedir. Katılım bankalarının saf etkinlik değeri 2007 yılında 1,933; 2008 yılında 0,996; 2009 yılında ise 0,972 olmuştur. Ölçek etkinliği 2007 yılında 1,143 iken 2008 yılında 0,996, 2009 yılında ise 0,994 olmuştur. Bu gelişme katılım bankaları olarak bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2007 yılında kendilerine uygun ölçekte çalışmalarına rağmen 2008 ve 2009 yıllarında kendilerine uygun ölçekte çalışmadıklarını göstermektedir. Teknolojik etkinlik değeri 2007 yılında 0,569, 2008 yılında 0,996 iken, 2009 yılında 1,075 olmuştur. Bu değerler 2007 ve 2008 yıllarında katılım bankalarının ürettiği çıktı miktarında başarısız olmasının karşın 2009 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki artışı ve performansındaki başarıyı göstermektedir. Teknik etkinlik değeri, 2006 yılında 1,933 iken 2007 yılında 0,996; 2009 yılında ise 0,972 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında teknik etkinliğin 1,000'den büyük olması, KVB'lerinin en iyi üretim sınırını yakaladıklarını ancak 2008 ve 2009 yıllarında bu başarıyı sürdürmediklerini göstermektedir.

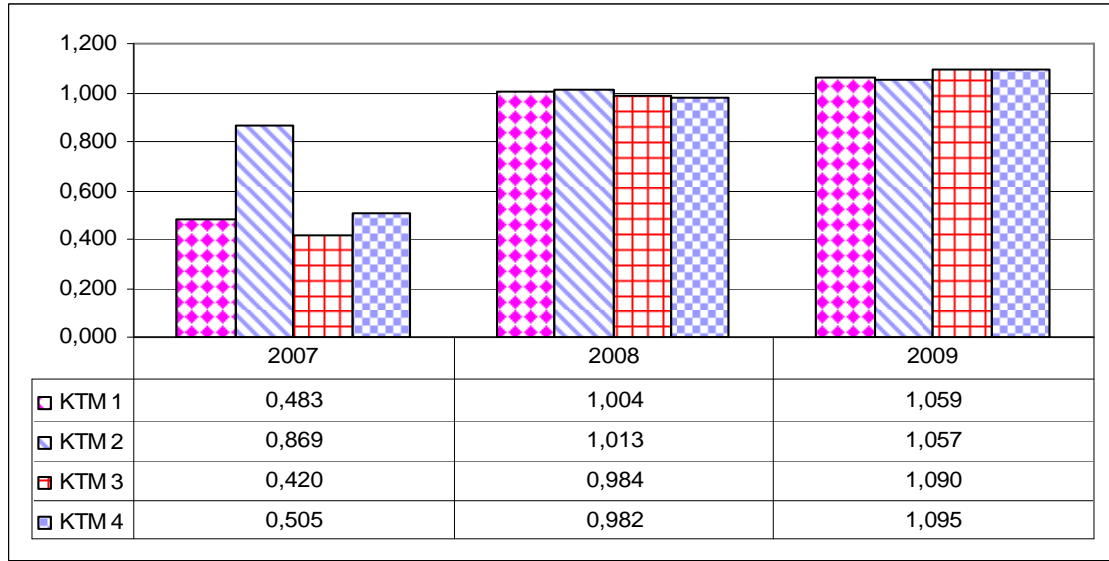
Grafik 3.4'te katılım bankalarının teknik etkinlikleri yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) yer almaktadır.

Grafik 3.4: Malmquist Analiz Sonucu Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

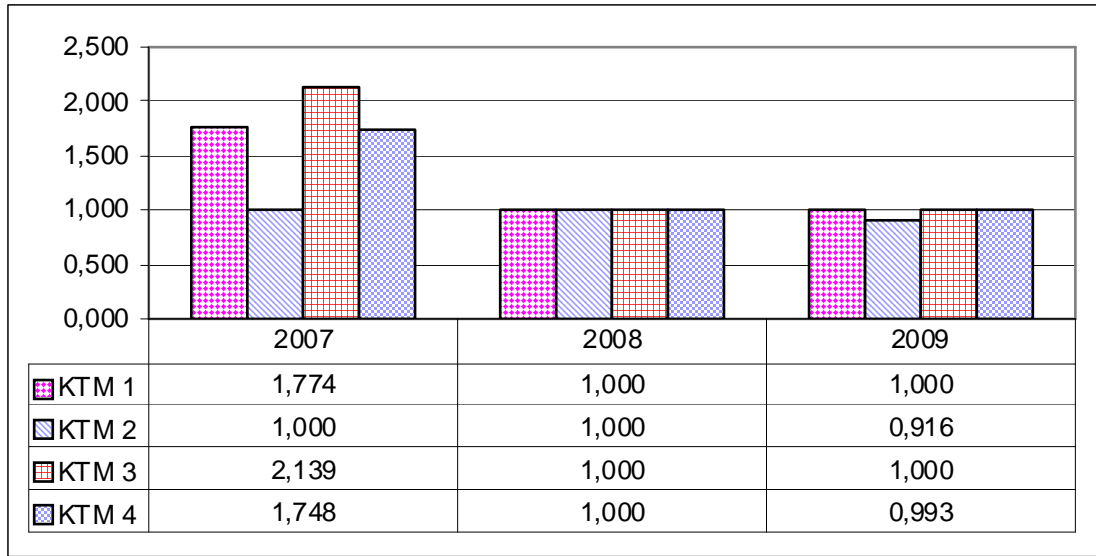
Grafik 3.4'e göre; KTM1 teknik etkinlik sınırından 2007 yılında % 132 oranında yüksekken 2008 ve 2009 yıllarında herhangi bir değişiklik olmamış ve sabit kalmıştır. KTM2'nin teknik etkinliğinde 2007 ve 2008 yıllarında herhangi bir değişiklik olmamış ve teknik etkinlik düzeyi 1 olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2009 yılında % 10 gerilemiş ve en iyi üretim sınırından uzaklaşmıştır. KTM3'ün teknik etkinliği 2007 yılında % 148,6 oranında yüksekken 2008 yılında % 1,7 oranında azalmış, 2009 yılında ise % 1,7 oranında artmıştır ancak 2007 yılına göre 2009 yılında % 59,09 oranında azalmıştır. KTM4'ün teknik etkinliği 2007 yılında % 91,70 oranında artarken 2008 yılında herhangi bir değişiklik olmamış ancak 2009 yılında % 3,1 oranında azalmış ve 2007 yılına göre bu azalış %49,45 oranında gerçekleşmiştir.

Grafik:3.5'de katılım bankalarının teknolojik etkinliklerinin yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) yer almaktadır.

Grafik 3.5: Malmquist Analiz Sonucu Teknolojik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

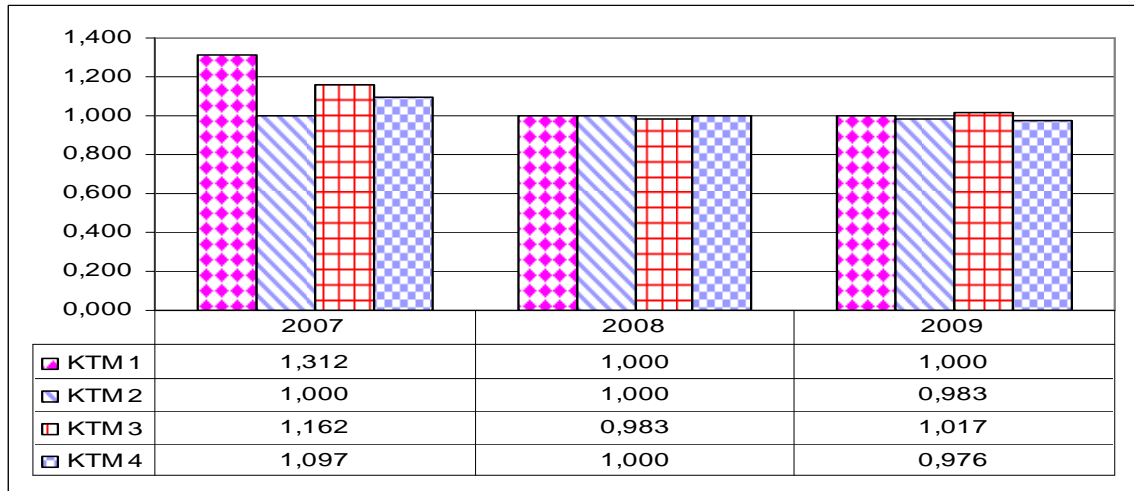
KTM1'in teknolojik etkinliği 2007 yılında etkinlik düzeyinden % 51,70 oranında düşükken 2008 ve 2009 yıllarında etkinlik düzeyini aşmıştır. Yani KTM1 2007 yılına göre aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarı bakımından 2008 yılında % 0,4, 2009 yılında ise % 5,9 oranında etkinlik artışı sağlamış ve bu artış 2007 yılına göre % 119,25 olarak gerçekleşmiştir. KTM2'nin teknolojik etkinliği 2007 yılında etkinlik skorundan % 13,10 düşükken 2008 yılında % 1,3 2009 yılında ise % 5,7 oranında yüksektir. Bu durum KTM2'nin 2007 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında başarısız olmasına karşın 2008 yılı ve 2009 yılında başarılı olduğunu ve 2007 yılına göre 2009 yılında % 21,63 oranında bir iyileşmenin olduğunu göstermektedir. KTM3'ün teknolojik etkinliği 2007'de % 58, 2008'de % 1,6 oranında düşükken 2009'da % 9 oranında yüksek ve 2007 yılına göre % 159,52 oranında bir iyileşme söz konusudur. KTM4 2007 yılında % 49,50, 2008 yılında % 1,8 oranında düşükken 2009 yılında % 9,5 oranında yüksektir. Yani KTM4 katılım bankası 2007 ve 2008 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında başarısız iken 2009 yılında başarılıdır.

Katılım bankalarının saf teknik etkinliklerine ilişkin bilgilerin üç yıllık dönem için yüzde değişimleri (%) Grafik 3.6'da gösterilmektedir.

Grafik 3.6: Malmquist Analiz Sonucu Saf Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

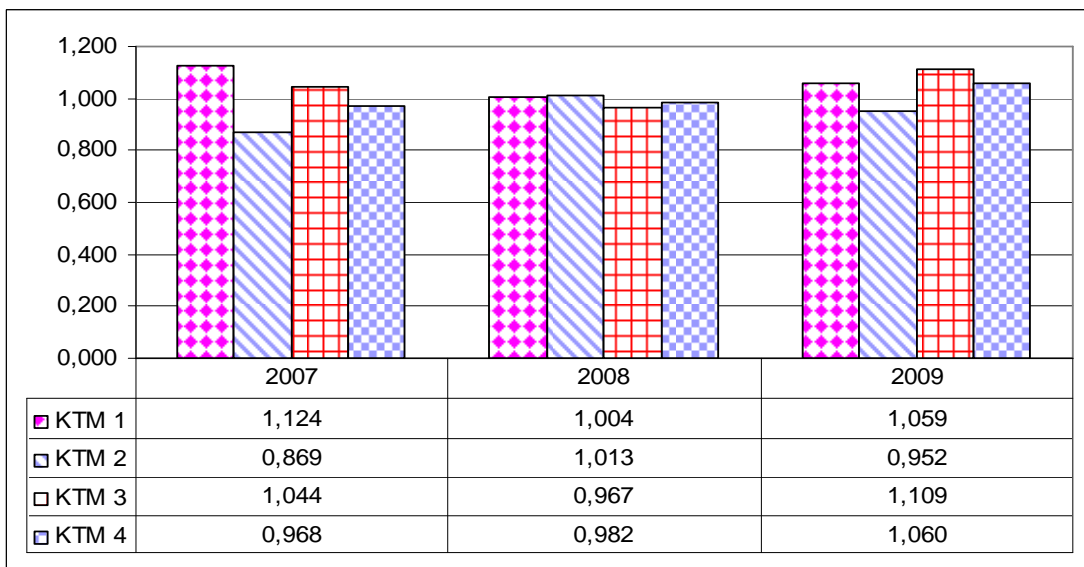
KTM1'in saf teknik etkinliği, 2007 yılında % 77,4 oranında yüksekken 2008 ve 2009 yıllarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. KTM2'nin 2007 ve 2008 yıllarında yönetsel etkinliği 1 olarak gerçekleşirken 2009 yılında % 8,4 oranında düşüş meydana gelmiştir. KTM3'ün saf teknik etkinliği 2007 yılında % 113,9 oranında yüksekken 2008 ve 2009 yıllarında ise herhangi bir değişim olmayarak sabit kalmıştır. KTM4 2007 yılında saf teknik etkinliğini % 74,8 oranında artırırken 2008 yılında saf teknik etkinliği sabit düzeyde kalmış, 2009 yılında ise % 0,7 oranında azalmıştır.

Katılım bankaları ölçek etkinliklerindeki yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) Grafik 3.7'de yer almaktadır.

Grafik 3.7: Malmquist Analiz Sonucu Ölçek Etkinliği Değişim Yüzdeleri

KTM1'in ölçek etkinliği, 2007 yılında % 31,2 oranında artarken 2008 ve 2009 yıllarında sabittir. KTM2 karar birimi ölçek etkinliği, 2007 ve 2008 yıllarında sabitken 2009 yılında % 1,7 oranında azalmıştır. KTM3'ün ölçek etkinliği 2007 yılında % 16,2 oranında artmasına karşın 2008 yılında % 1,7 oranında azalmış ancak 2009 yılında % 1,7 artmıştır. KTM4 2007 yılında etkinlik sınırından % 9,7 yüksekken 2008 yılında sabit kalmış ancak 2009 yılında % 2,4 oranında azalmış ve bu azalma 2007 yılına göre % 11,03' olarak gerçekleşmiştir.

Katılım bankalarının Malmquist toplam faktör verimliliği yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) Grafik: 3.8'de yer almaktadır.

Grafik 3.8: Malmquist Toplam Faktör Etkinliği

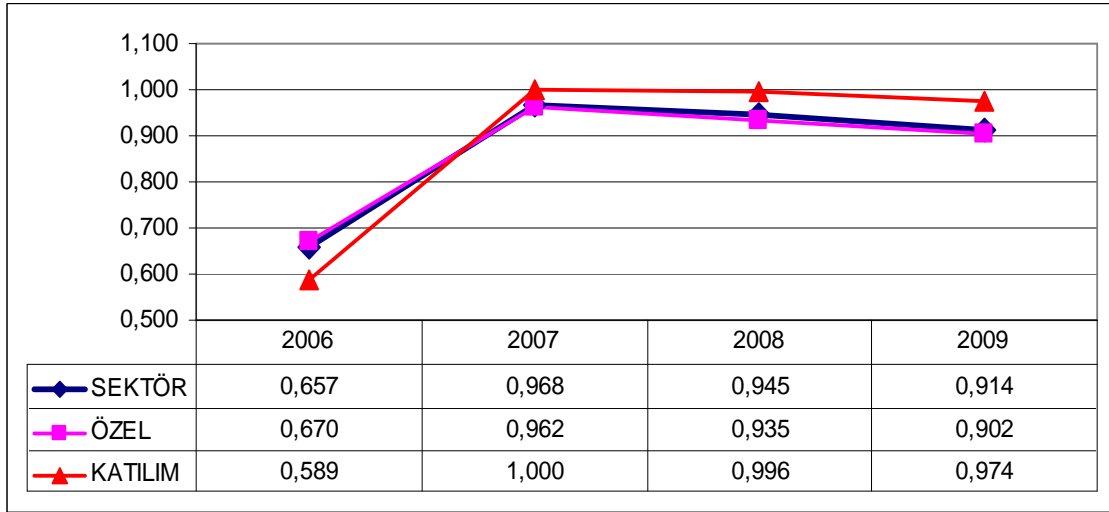
KTM1'in toplam faktör verimliliği 2007 yılında % 12,4 2008 yılında % 0,4 2009 yılında ise % 5,9 oranında artmıştır. KTM2 karar biriminin toplam faktör verimliliği 2007 yılında % 13,10, 2009 yılında ise % 4,80 oranında azalmış ancak 2008 yılında % 1,3 oranında artmıştır. KTM3 karar biriminin toplam faktör verimliliği 2007 yılında % 4,4 oranında artmış, ancak 2008 yılında % 3,30 oranında azalmış 2009 yılında ise % 10,9 oranında artmıştır. KTM4'ün toplam faktör verimlilik endeksi 2007 yılında % 3,2, 2008 yılında % 1,8 oranında azalırken 2009 yılında % 6,0 oranında artmış ve bu artış 2007 yılına göre % 9,5 olmuştur.

KVB'lerinin toplam faktör verimlilik endeksindeki düşüşün sebebini özetlemek gerekirse şöyle bir değerlendirme yapılabilir; KTM2'nin etkinsizliğinin nedeni 2007 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki başarısız olması, 2009 yılında ise kendine uygun ölçekte çalışmadığı gibi yönetsel anlamda başarısız olmasından kaynaklanmaktadır. KTM3 ise 2008 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki başarısızlığının yanı sıra söz konusu dönemde kendine uygun ölçekte de çalışmamıştır. KTM4 karar biriminin 2007 ve 2008 yıllarında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki performansından dolayı toplam faktör verimlilik endeksi etkinsizdir.

3.3.3. Katılım Bankalarının Özel Bankalarla Etkinlik Karşılaştırılması

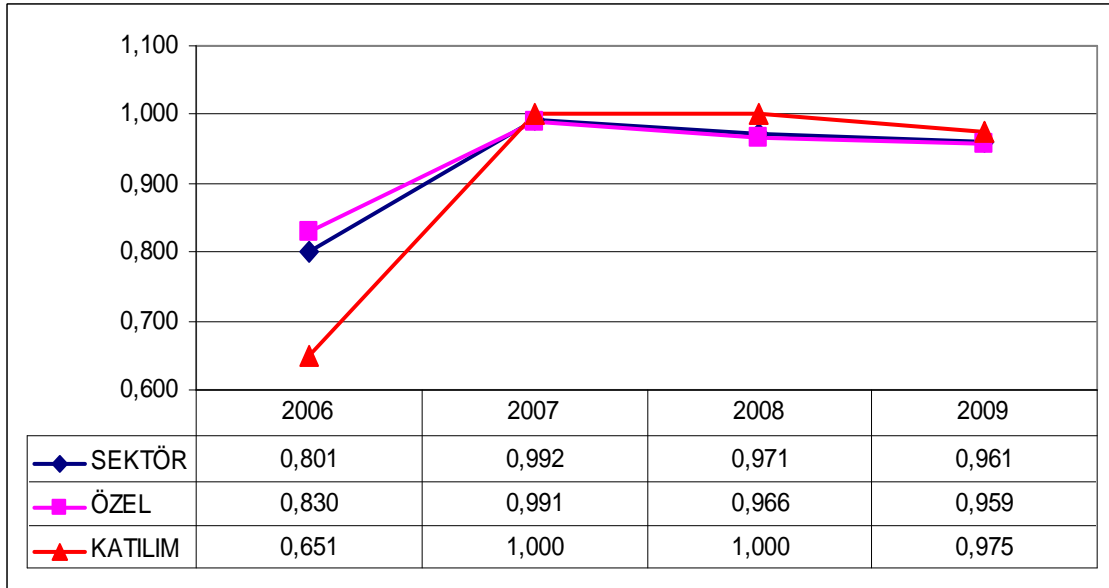
Bu bölümde katılım bankalar ile özel bankaların etkinlik karşılaştırması yapılacaktır.

Grafik 3.9'da katılım bankalarının ölçeğe göre sabit getiri etkinliğinin yıllar itibariyle değişimi gösterilmektedir.

Grafik 3.9: Banka Gruplarının Ölçeğe Göre Sabit Getiri Etkinliği

Grafik 3.9'a göre sektör ortalaması ele alındığında 2006 – 2009 dönemlerinde bankacılık sektörünün ölçeğe göre sabit getiri etkinliği artmakla birlikte tam etkinlik sınırına sahip değildir. Özel sermayeli bankalar 2006 yılında etkinlik sınırından oldukça uzak olmasına ve 2007 yılında etkinlik oranını artırmalarına rağmen 2008 ve 2009 yıllarında etkinlik sınırından uzaklaşmış ve inişli çıkışlı bir performans göstermişlerdir. Katılım bankalarının etkinlik düzeyi 2006 yılında etkinlik sınırının çok altında olmasına karşın 2007 yılında etkinlik düzeyini yakaladıkları, ancak 2008 ve 2009 yıllarında aynı etkinlik düzeyini koruyamadıkları görülmektedir. Katılım bankaları ile özel sermayeli bankaların ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında teknik etkinlikleri karşılaştırıldığında 2006 yılı haricinde katılım bankalarının etkinlik skoru özel sermayeli bankalardan daha yüksek ve en iyi üretim sınırına daha yakın seviyelerdedir.

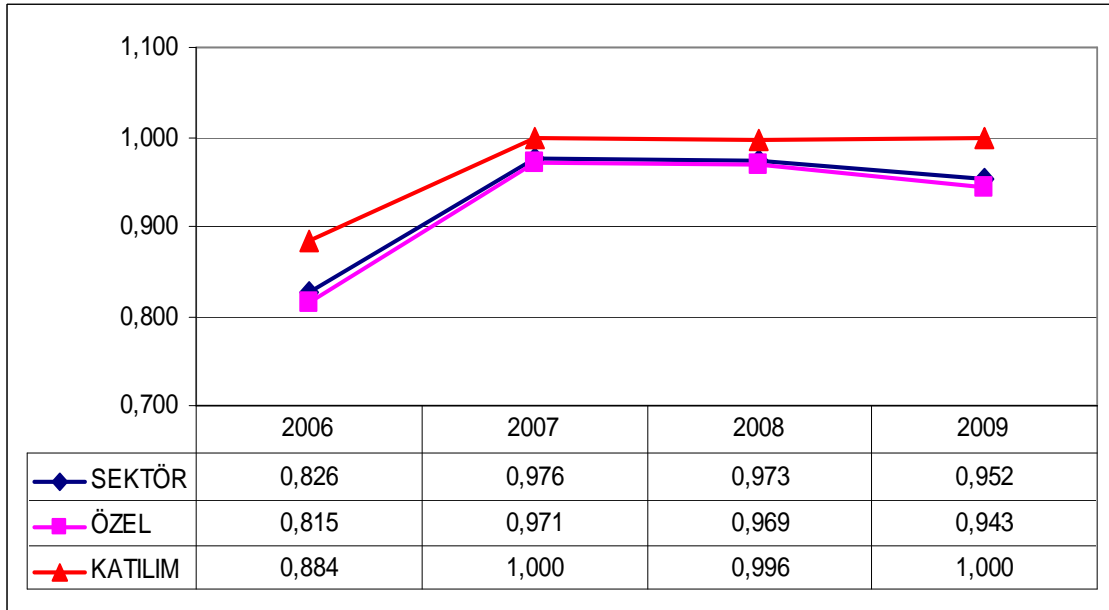
Grafik 3.10'de banka gruplarının yıllar itibariyle ölçeğe göre değişken getiri etkinliği yer almaktadır.

Grafik 3.10: Banka Gruplarının Ölçeğe Göre Değişken Getiri Etkinliği

Ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında bankaların performansı incelendiğinde; sektör ortalamasının tam etkinliğe sahip olmadığı, 2006 yılından sonra yükselme trendine girse de 2009 yılında nispeten gerileyerek 0.961 seviyesinde kaldığı görülmektedir. Özel sermayeli bankalar etkinlik oranlarını 2006 yılından sonra arttırmakla birlikte etkinlik sınırını yakalayamamışlardır. Katılım bankaları ise 2006 yılında etkinlikleri çok düşük olmasına karşın 2007 ve 2008 yıllarında tam olarak etkindir ancak 2009 yılında bu etkinlik seviyesini koruyamamışlardır.

2007 yılına göre takip eden yıllarda yaşanan aşağı yönlü etkinlik değişimleri global ekonomik krizin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Analiz sonuçları, yaşanan süreçte bankaların kârlılıklarını arttırmalarına karşın ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri yaklaşımları altında etkinlik düzeylerini koruyamadıkları ve etkinlik seviyesinden giderek uzaklaştıklarını göstermektedir. Katılım bankaları özel sermayeli bankalara göre 2006 yılı haricinde daha etkin ve daha başarılı bir performans göstermişler aynı zamanda etkin olmadıkları 2009 yılında da sektör ortalamasının üzerinde etkinlik düzeyine ulaşmışlardır.

Grafik 3.11. Banka gruplarının yıllar itibariyle ölçek etkinlik düzeyini göstermektedir.

Grafik 3.11: Banka Gruplarının Ölçek Etkinliği

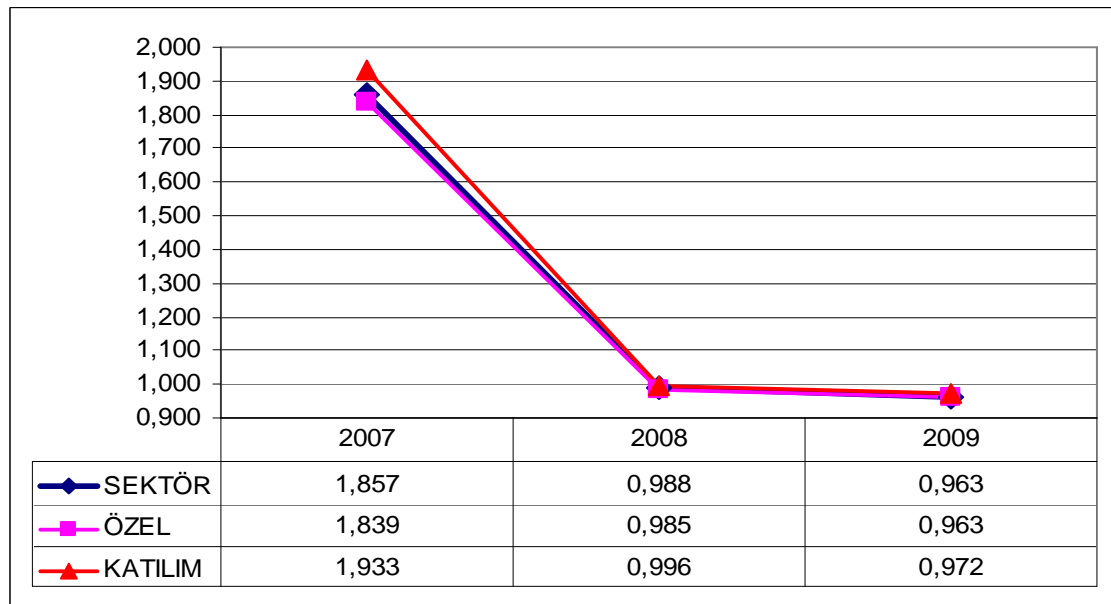
Banka gruplarının ölçek etkinliğine bakıldığında; bankacılık sektörünün etkinlik değerleri 2006 yılında etkinlik sınırına çok uzak olmakla beraber 2007 yılında artmış ancak 2008 ve 2009 yıllarında küçüğe olsa düşüşler olmuştur. Ayrıca özel sermayeli bankalar 2006, 2007, 2008 ve 2009 yıllarında hiç etkin olmamıştır. Katılım bankaları 2006 ve 2008 yıllarında etkinsiz iken 2007 ve 2009 yıllarında etkindir. Katılım bankaları 2006 – 2009 yılları arasında özel sermayeli bankalara nazaran ölçek etkinliği bakımından daha etkin ve daha başarılıdır.

Ayrıca 2008 ve 2009 yıllarında özel mevduat bankalarının ölçek etkinlik düzeyi ve sektörün ortalama ölçek etkinlik düzeyleri düşüş eğilimindeyken, katılım bankalarının ölçek etkinliği bakımından 2008 yılından sonra tekrar artış yaşadıkları ve etkinlik düzeyine yaklaştıkları görülmektedir. Bu durumda; 2008 yılında yaşanan düşüşün global krizle ilişkilendirilmesi halinde, katılım bankalarının rakiplerine göre daha kısa sürede toparlanarak, ölçeklerine uygun etkinliğe yakın seviyelerde çalıştıkları söylenebilir.

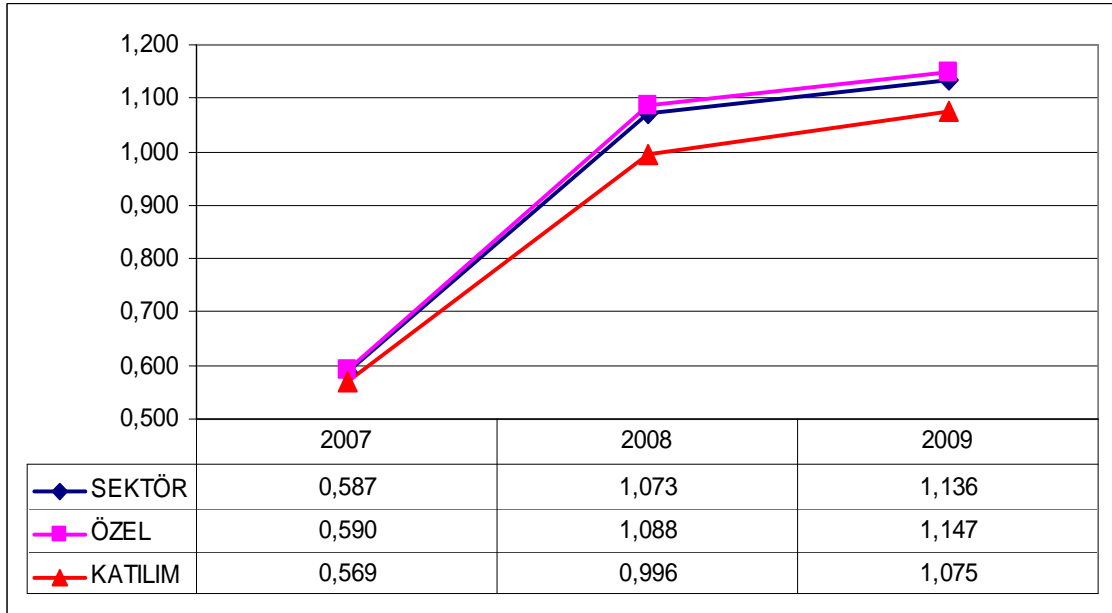
3.3.4. Katılım Bankalarının Özel Sermayeli Bankaların Malmquist Toplam Verimlilik İndeksi İle Etkinliklerinin Karşılaştırılması

Bu başlık altında katılım bankaları ile özel sermayeli bankaların Malmquist toplam verimlilik indeksi ile yapılan etkinlik karşılaştırmalarına ait sonuçlar sırasıyla verilecektir.

Grafik 3.12: Malmquist Analiz Sonucu Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

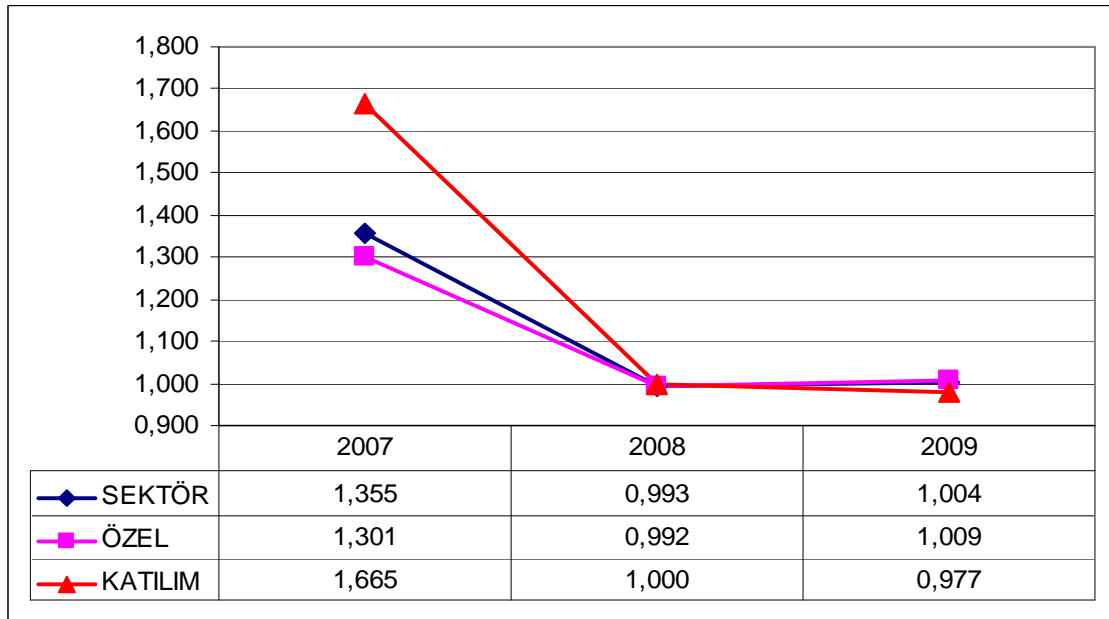

Grafik 3.12’de katılım bankalarının teknik etkinlikleri yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) yer almaktadır. Grafik 3.12’ye göre; Özel sermayeli bankalar, katılım bankaları ve bankacılık sektörünün etkinlik oranları 2007 yılında etkinlik sınırından çok yüksekte olmasına karşın 2008 ve 2009 yıllarında bu seviyeyi koruyamamışlar ve teknik etkinlikleri etkinlik düzeyi olan 1’in altına düşmüştür. Bu durum başta katılım bankaları olmak üzere özel sermayeli bankalar ile Türk bankacılık sektörü global mali krizin etkisiyle en iyi üretim sınırını yakalayamamıştır. Ancak özel bankalar ile katılım bankalarının etkinlik skorları karşılaştırıldığında katılım bankalarının etkinlik değerleri daha yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 3.13: Malmquist Analiz Sonucu Teknolojik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

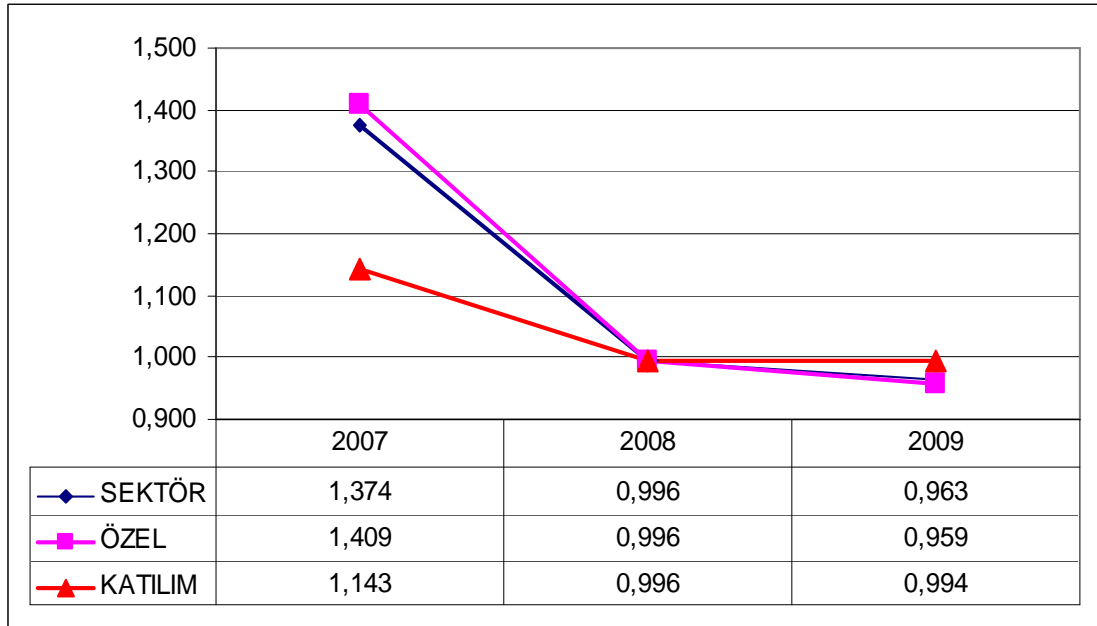
Grafik: 3.13'te Banka gruplarının teknolojik etkinliklerinin yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) yer almaktadır. Özel sermayeli bankalar, katılım bankaları ve bankacılık sektörünün 2007 yılında etkinliği çok düşük iken 2008 ve 2009 yıllarında artış eğilimindedir. Özel sermayeli bankalar 2007 yılında teknolojik olarak etkisiz ancak 2008 ve 2009 yıllarında etkindir. Katılım bankaları ise 2007 ve 2008 yıllarında teknolojik olarak etkin değil iken 2009 yılında etkindir. Daha net bir ifade ile özel sermayeli bankalar 2007 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında başarısız iken 2008 ve 2009 yıllarında başarılıdır. Katılım bankaları ise 2007 ve 2008 yıllarında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında başarısız olmasına karşın 2009 yılında başarılıdır. Yani katılım bankaları 2009 yılında önceki yıllara göre aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında iyi bir performans göstermiştir.

Bankaların saf teknik etkinliklerine ilişkin bilgilerin yıllar itibariyle yüzde (%) değişimleri Grafik 3.14'de gösterilmektedir.

Grafik 3.14: Malmquist Analiz Sonucu Saf Teknik Etkinlik Değişim Yüzdeleri

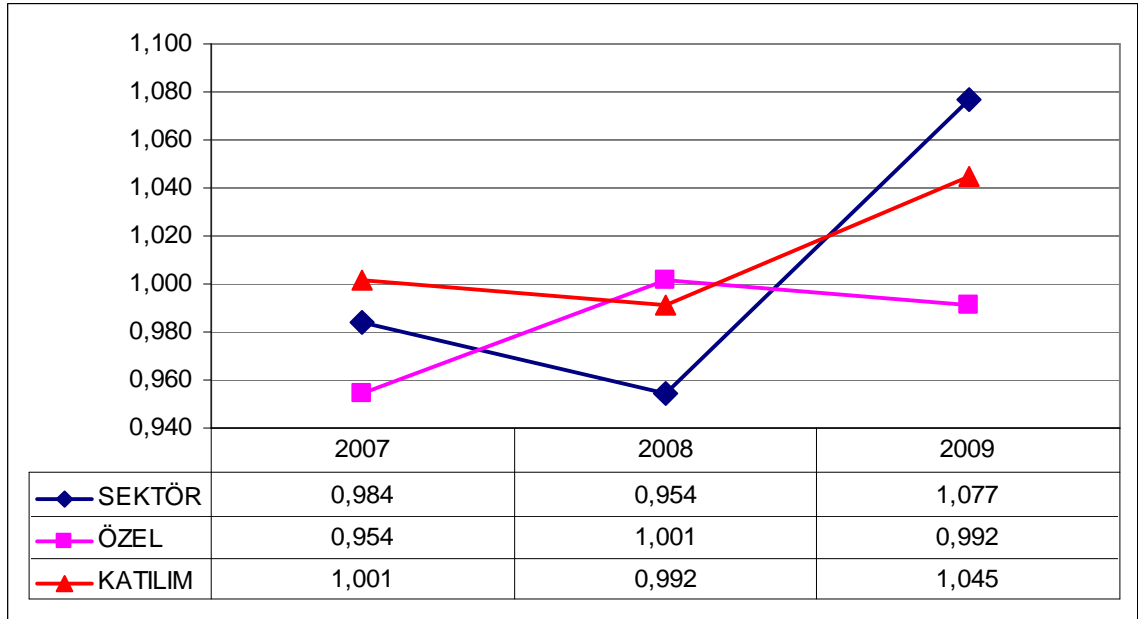
Bankacılık sektörünün saf teknik etkinliği incelendiğinde, bankalar 2007 yılında etkin iken 2008 yılında etkinliklerini kaybetmiş ancak 2009 yılında tekrar etkinliği yakalamışlardır. Özel sermayeli bankaların da saf teknik etkinlik performansı bankacılık sektörü ile paralellik göstermekte ve 2007 yılında etkin 2008 yılında etkinsiz ve 2009 yılında yine etkin bir görünüm sergilemektedir. Katılım bankalarının saf teknik etkinliği 2007 yılında etkinlik seviyesinin çok üstündeyken, 2008 yılında etkinlik düzeyinde sabit kalmış, 2009 yılında ise etkinlik düzeyinin altında kalmıştır. Kısaca bankacılık sektörü ile özel sermayeli bankalar 2007 ve 2009 yıllarında yönetsel anlamda etkin iken 2008 yılında etkinsizdir. Katılım bankaları ise yönetsel anlamda 2007 ve 2008 yılında etkin ancak 2009 yılında etkin değildir. Özel sermayeli bankalar ile katılım bankalarının saf teknik etkinlik skorlarına bakıldığında katılım bankalarının 2007 ve 2008 yılında daha iyi bir skora sahipken 2009 yılında daha düşük bir etkinliğe sahip olduğu gözlemlenmiştir. Özetle katılım bankalarının incelenen dönemler itibarıyla yönetsel etkinliğinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Bankaların ölçek etkinliklerinin yıllar itibarıyla değişim yüzdeleri (%) Grafik 3.15'te yer almaktadır.

Grafik 3.15: Malmquist Analiz Sonucu Ölçek Etkinliği Değişim Yüzdeleri

Bankacılık sektörü, özel sermayeli bankalar ve katılım bankalarının ölçek etkinliği 2007 yılında etkinlik sınırından daha yüksekken 2008 ve 2009 yıllarında etkinlik sınırından düşüktürler. 2009 yılında etkinlik değerleri eşit olmakla birlikte tüm dönemler ele alındığında özel sermayeli bankaların ölçek etkinliği katılım bankalarının ölçek etkinliğine nazaran daha düşüktür. Bu durum katılım bankalarının özel sermayeli bankalara göre daha kendine uygun ölçekte çalıştığını göstermektedir. Ayrıca 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan düşüşler, global krizin Türkiye bankacılık sektörü üzerinde etkisiz olmadığını, bankaların ölçeklerinin gerektirdiği etkinlik düzeylerinin altında çalıştıklarını göstermektedir.

Bankaların Malmquist toplam faktör verimliliği yıllar itibariyle değişim yüzdeleri (%) Grafik: 3.16'da yer almaktadır.

Grafik 3.16: Malmquist Toplam Faktör Etkinliği

Bankacılık sektörünün toplam faktör verimliliği 2007 ve 2008 yılında 1'in altında iken 2009 yılında 1'in üstündedir. Özel sermayeli bankalar 2007 ve 2009 yıllarında etkinlik sınırının altında kalmış ancak 2008 yılında etkinlik sınırının üzerine çıkabilmiştir. Katılım bankalarının toplam faktör verimliliği ise 2007 ve 2009 yıllarında etkinlik sınırından yüksek ancak 2008 yılında düşüktür. MTFP (Toplam Faktör Verimliliği) endeksi, KVB'lerin yıllar itibarıyla üretkenliğindeki değişimi göstermektedir. Bu açıdan grafik 3.16 incelendiğinde; Türk bankacılık sektörü 2007 ve 2008 yıllarında üretkenlikte başarısız olmasına karşın 2009 yılında bu başarıyı yakalamıştır. Özel sermayeli bankalar 2007 yılında üretkenliğini artıramazken 2008 yılında artırmış ancak 2009 yılında yine etkin üretim sınırından uzaklaşmıştır. Katılım bankalarının ise 2008 yılında üretiminde azalma olmasına karşın 2007 ve 2009 yıllarında üretkenlikleri artmıştır. Ayrıca Katılım bankaları ile özel sermayeli bankaların toplam faktör verimlilik indeksi karşılaştırıldığında katılım bankalarının daha iyi değerlere sahip olduğu ve daha üretken olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern örneklerine en yakın bankacılık işlemleri dünyada ilk olarak Lombardiyalı Yahudilerin pazarlara koydukları masalarla (banco) yapılmaya başlanmıştır. İlk banka örnekleri ise M.Ö. 3500 yıllarına kadar dayanmaktadır. Mezopotomya’da bulunan bazı tapınaklar bilinen ilk bankalar olarak kabul edilmektedir. M.Ö. 1800 yılında Babil kralı Hammurabi’nin faiz ve ticaretle ilgili olarak koyduğu kanunlar da faize karşı ilk kanuni müdahale olarak tarihte yerini almıştır.

Türk bankacılık sektörü, 24 Ocak kararları diye adlandırılan liberal ekonomi politikaları sayesinde, 1980 sonrasında büyük değişiklikler yaşamıştır. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri de katılım bankalarının (özel finans kuruluşları) kurulması olmuştur. Özel Finans Kurumları’nın kuruluşu, Bakanlar Kurulu’nun 16 Aralık 1983 tarih ve 83/7506 sayılı karar ile gerçekleşmiştir. Bu yasal düzenlemeden sonra 1985 yılında Albaraka Türk Özel Finans Kurumu ilk özel finans kurumu olarak faaliyetlerine başlamıştır. İlerleyen dönemde 6 özel finans kurumu bankacılık sistemi içerisinde yer almış, 1 kapanma ve 1 birleşmenin ardından 4 özel finans kurumu faaliyetlerini sürdürmüştür. Özel Finans Kurumları 2006 yılında yapılan düzenleme ile Katılım Bankası adı almışlardır. Katılım bankaları tasarruflarla yatırımlar arasında köprü görevi yaptıkları için fonksiyon olarak mevduat bankalarına benzemektedirler.

Kuruluşlarından bu yana (2010/3. çeyrek sonu) 40 milyar liralık bir kaynağı Türkiye ekonomisine kazandıran katılım bankalarının son beş yılda aktifleri yüzde 300 büyüyerek 9.9 milyar TL’den 39.5 milyar TL’ye yükselmiş, bankacılık sektöründeki payları ise yüzde 2.4’ten yüzde 4.3’e çıkmıştır. Toplanan fonlarda yüzde 250 artış sağlayan katılım bankaları, sektördeki paylarını yüzde 3.2’den yüzde 5.2’ye yükseltmişlerdir. Kullanılan fonlarda ise yine yüzde 300 artış sağlayan katılım bankalarının bu alanda sektördeki payı yüzde 4.6’dan 5.8’e yükselmiştir. 2010 yılı 3. çeyrek gerçekleşmeleri esas alındığında aktif büyüklükleri 40 milyar TL olan katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin bankacılık sektöründeki payı yüzde 4.3’e, çalışan sayısı 12 bin 414’e, şube sayısı da 595’e çıkmıştır.

Bankacılık sektörü tasarruf sahiplerinin tasarrufunu ihtiyacı olana dolayısıyla da ekonomiye aktarmakla kalmayıp, ülke ekonomisinin ve refahının artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bir ülke ekonomisi için bankacılık sektörünün önemi kadar o

sektörün aktörleri de önem arz etmektedir. Katılım bankaları faizli işlem yapan mevduat bankalarından farklı olarak dini hassasiyeti olan bireylerin tasarruflarını faizsiz enstrümanlar ile ekonomiye aktarmaktadır. Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Katılım Bankaları, Bankalar Kanunu'na uygun olarak faaliyet göstermekte ve 24 yılı aşan bir süredir yastık altı paraların ekonomiye kazandırılması konusunda önemli işlevler üstlenmektedirler. Bir anlamda Risk Sermayesi (Venture Capital) kuruluşu niteliğinde olan katılım bankaları, topladıkları atıl (yastık altı) fonları doğrudan Türk sanayicisi ve müteşebbisinin ihtiyaç duyduğu hammadde, yarı mamul ve mamul maddeler ile yatırım mallarının temininde kullanmak suretiyle ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlamaktadırlar.

Yastık altı tasarrufları, sunduğu alternatif ürünlerle ekonomiye kazandıran aynı zamanda körfez ülkelerinden ülkemize fon akışı sağlayan katılım bankaları topladıkları fonları reel sektöre aktararak, kaynakların verimsiz ve spekülatif amaçlı kullanımını önlemekte ve daha sağlam bir aktif yapısı/kredi dengesi oluşturarak ekonomik dalgalanmalara ve krizlere karşı daha dirençli bir bankacılık yapısı sağlamaktadırlar.

Bankacılık sisteminde spekülatif işlemlerin ve kontrolsüz türev araçların yol açtığı sorunlar henüz etkileri devam eden global krizde de net olarak görülmüştür. Bu bakımdan faizsiz bankacılığın bankacılık sistemi içerisinde payının artması sağlam ve derinleşmiş bir finansal sistem oluşması bakımından da önem arz etmektedir. Mevcut bankacılık sistemine birçok farklı ürün kazandıran katılım bankalarının, sektör içerisindeki payı giderek artmakla birlikte yeterli düzeylere ulaşamamıştır.

Katılım bankalarının ortak ürün geliştirme ve faaliyetlerinde sinerji sağlama konusunda ise yetersiz kaldıkları görülmektedir. Örneğin; ortak ATM, ortak POS hizmeti, ortak kredi kartı oluşturma, katılım bankalarının kendi aralarında muhabir bankacılık hizmeti sağlama veya ortak para transfer/nakil sistemi kurma ve daha birçok alanda maliyetleri azaltıp etkinlikleri ve pazar payını arttırabilecek alanlarda işbirliği sağlamadıkları/sağlayamadıkları görülmektedir. Hatta kimi ürünlerin uygulanış biçimleri açısından da farklılıklar olduğu görülmektedir. Bir katılım bankasının faizsiz bankacılık sistemine uygun bularak gerçekleştirdiği işlemin diğer katılım bankalarınca uygulanamadığı görülmektedir. Bu durum sadece pazar kaybına değil, katılım bankalarının işlemlerini faizsiz bankacılık esaslarına uygun yürütüp yürütmediği

konusunda tartışmalara da yol açmaktadır. Bir katılım bankasında faizsiz bankacılık sistemine uygun olmayacağı gerekçesiyle talep ettiği işlemi gerçekleştiremeyen müşteri aynı işlemi başka bir katılım bankasında gerçekleştirebiliyorsa, her ne kadar farklı fıkhi dayanak ve içtihatlar esas alınsa da yapılan işlem, sistemi tam olarak bilmeyen çevreler açısından birçok şüpheyi de beraberinde getirecektir. Katılım bankalarının ortak danışma kurulu olmaması, bazı katılım bankalarının bünyelerinde danışma kurulu veya benzer bir fıkhi istişare kurulunun olmaması bu sorunun asıl sebebidir. Birlikte hareket edemeyen katılım bankaları sektörde rakiplerinin pazarından pay almakla birlikte daha çok birbirlerinin rakibi konumunda yer almaktadırlar. Bu durum katılım bankalarının sektörden aldıkları payın beklenenden düşük seviyelerde kalmasına sebep olmaktadır. 2010 Kasım ayı BDDK ve TKBB verilerine göre; katılım bankalarının bankacılık sektöründe aktif payı %4,28, kredi payı %5,70, mevduat payı ise %5,29'dur.

Katılım bankaları her ne kadar faizsiz bankacılık işlemlerinin hitab ettiği İslami hassasiyetlere sahip kitle hedeflenerek kurulmuş olsalar da bugün anlayış ve inanışları farklılıklar gösteren, ortak yönü bankacılık işlemi yapmak olan tüm ekonomik birimlere hizmet götürmektedirler. Katılım bankaları rakiplerinin uyguladığı kimi ürünleri faizsiz bankacılık sistemine uygun olmadığı için müşterilerine sunmamaktadır. Finans piyasasındaki her ürünün faizsiz bankacılık sistemine adapte edilmesi mümkün değildir. Katılım bankalarının söz konusu ürünlerden alamadığı payı alternatif ürünleri yaygınlaştırarak tolere etmesi gerekmektedir.

Mevcut finans piyasasının güven sorunu yaşadığı, faizsiz bankacılık uygulamalarının dikkatle incelenerek alternatif olarak tüm çevrelerce önerilir hale geldiği bu dönemde, ülkemizdeki katılım bankalarının bu fırsatı iyi değerlendirmesi, diğer bankalardan farklı oldukları hususlardan yani faizsiz bankacılık prensiplerinden ödün vermeden sektörün büyük paya sahip önemli aktörleri haline gelmeleri beklenmektedir.

Bu nedenle çalışmada Türkiye'deki katılım ve mevduat bankaları ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı VZA ve Malmquist toplam verimlilik indeksi yöntemi ile etkinlikleri ölçülerek rakipleri olan özel mevduat bankaları ile karşılaştırmaları yapılmıştır.

Katılım bankalarının yıllar itibariyle ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı VZA sonuçları incelendiğinde Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren özel sermayeli bankalar ile katılım bankalarının genel ortalaması etkinlik skoruna yakın olmasına rağmen, tam etkin olmadıkları görülmüştür.

Malmquist verimlilik indeks analizi, 2006 – 2009 yıllarında aralıksız faaliyet gösteren dört (4) katılım bankası ile yapılmıştır. Malmquist verimlilik endeksinde saf teknik etkinlik değeri yönetsel anlamda etkinlik oranını vermektedir. Katılım bankalarının saf etkinlik değeri 2007 yılında 1,933; 2008 yılında 0,996; 2009 yılında ise 0,972 olmuştur.

Ölçek etkinliği 2007 yılında 1,143 iken 2008 yılında 0,996, 2009 yılında ise 0,994 olmuştur. Bu gelişme katılım bankaları olarak bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2007 yılında kendilerine uygun ölçekte çalışmalarına rağmen 2008 ve 2009 yıllarında kendilerine uygun ölçekte çalışmadıklarını göstermektedir.

Teknolojik etkinlik değeri 2007 yılında 0,569, 2008 yılında 0,996 iken, 2009 yılında 1,075 olmuştur. Bu değerler 2007 ve 2008 yıllarında katılım bankaları ürettiği çıktı miktarında başarısız olmasının karşın 2009 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki artışı ve performansındaki başarıyı göstermektedir.

Teknik etkinlik değeri, 2006 yılında 1,933 iken 2007 yılında 0,996; 2009 yılında ise 0,972 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında teknik etkinliğin 1,000'den büyük olması, KVB'lerinin en iyi üretim sınırını yakaladıklarını ancak 2008 ve 2009 yıllarında bu başarıyı sürdürmediklerini göstermektedir.

Toplam faktör verimlilik endeksinde tespit edilen düşüşün sebebi şöyle değerlendirilebilir; KTM2, 2007 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarında başarısız olmuş, 2009 yılında ise kendine uygun ölçekte çalışmadığı gibi saf teknik etkinlik alanında başarısız olmuştur. KTM3, 2008 yılında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki başarısızlığının yanı sıra söz konusu dönemde kendine uygun ölçekte çalışmamıştır. KTM4 karar birimi ise 2007 ve 2008 yıllarında aynı girdiyle ürettiği çıktı miktarındaki etkinlik düzeyine ulaşamamış ve toplam faktör verimlilik endeksi etkisiz olmuştur.

Katılım bankaları ile özel sermayeli bankaların ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında teknik etkinlikleri karşılaştırıldığında 2006 yılı haricinde katılım

bankalarının etkinlik skoru özel sermayeli bankalardan daha yüksek ve en iyi üretim sınırına daha yakın seviyelerdedir.

2007 yılına göre takip eden yıllarda yaşanan aşağı yönlü etkinlik değişimleri global ekonomik krizin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Analiz sonuçları, yaşanan süreçte bankaların kârlılıklarını arttırmalarına karşın ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri yaklaşımları altında etkinlik düzeylerini koruyamadıkları ve etkinlik seviyesinden giderek uzaklaştıklarını buna rağmen katılım bankalarının özel sermayeli bankalara göre etkinlik skorlarının daha iyi seviyelerde olduğunu göstermektedir. Ayrıca Katılım bankaları ile özel sermayeli bankaların toplam faktör verimlilik indeksi karşılaştırıldığında katılım bankalarının daha iyi değerlere sahip olduğu ve daha üretken olduğu gözlemlenmiştir.

EKLER

EK 1: 2006 Yılı VZA Veri Seti

	Input	Input	Input	Output	Output	Output
DMU	MEVDT	FAIZGD	PERS	KRDI	FGEL	UCRET
AK	34201506	4082581	549848	28336941	6661962	767567
ALTRNTF	1127985	135610	35396	13443966	248433	13824
ANADLU	1681298	191462	53268	1377910	302949	36779
ARAP	92018	17946	15371	106096	32157	6341
CITI	5365411	201970	113515	1767206	7472557	2885
DENIZ	7219890	653908	219886	6824972	1279685	92963
DEUTSCH	527981	117245	9363	81166	42107	4130
EUROBANK	760781	75836	20956	576778	111020	9093
FINANS	11462479	1109620	268280	11042419	2110190	338052
FORTIS	4703249	554304	223991	4808381	1023534	109058
HSBC	5907904	706591	267187	7524235	1387803	181578
ING	7899493	922438	195872	7318699	1381203	109247
MILNIMM	867708	64971	19109	634866	90524	2235
SEKER	3046909	268929	140325	1995215	534617	70542
TEKSTIL	1225445	163498	48298	1693177	255186	23146
TURKSH	299648	42459	8404	127467	59768	2359
TURKLAND	337467	45430	12646	306004	58226	6196
EKONOMI	5425907	506090	149262	4951436	824547	63844
GARANTI	30139355	3196437	531928	27350490	5158574	954120
IS	46399355	5084205	936890	29818316	7671519	978059
YPKRDI	31127271	3233785	636863	22504146	5045202	799696
ALBRK	2154014	157896	41416	1832861	280289	18605
BASYA	3178778	222401	84425	2766076	511529	96008
KUVEYT	2360890	168284	63201	2311720	299329	21745
TFINANS	3512725	247568	73762	2984837	488202	40978

EK 2: 2007 Yılı VZA Veri Seti

	Input	Input	Input	Output	Output	Output
DMU	MEVDT	FAIZGD	PERS	KRDI	FGEL	UCRET
AK	41044281	5239865	615950	37015783	8481572	946358
ALTRNTF	1704039	170802	45454	1863638	324945	17753
ANADLU	1856397	233237	72102	1764279	419624	41450
ARAP	85524	13886	14750	128359	27169	6607
CITI	3251458	337061	147423	1952276	689604	8438
DENIZ	9217391	979934	306291	10405011	1725389	101941
DEUTSCH	225221	133272	26729	171826	102720	13716
EUROBANK	1151874	206389	25751	881735	274146	11967
FINANS	12957845	1388719	390090	14174414	2765076	500549
FORTIS	5646622	730919	272193	5528093	1334105	150262
HSBC	7663176	852290	333576	9345446	1635644	272282
ING	8903669	1137352	267967	8510653	1749837	146249
MILNIMM	954895	57555	24549	736203	123674	2168
SEKER	4155066	475569	164693	3614433	914782	90805
TEKSTIL	1514363	225539	64461	2082976	372803	27106
TURKSH	365742	42499	11042	129024	62527	2032
TURKLAND	331470	50974	19121	418905	77145	5452
EKONOMI	7082972	894144	241012	6864427	1453194	107357
GARANTI	39533145	4412503	699515	37217886	7216606	1197703
IS	48533145	6173858	1085006	33979841	9134079	1074511
YPKRDI	32166933	3936467	788343	28508881	6059185	973785
ALBRK	2928308	207905	82374	3009769	397212	38495
BASYA	46649096	383691	125548	4318069	809463	130906
KUVEYT	4318905	331166	110243	4497688	659971	42391
TFINANS	2998108	209419	57672	2694918	387971	29880

EK 3: 2008 Yılı VZA Veri Seti

	Input	Input	Input	Output	Output	Output
DMU	MEVDT	FAIZGD	PERS	KRDI	FGEL	UCRET
AK	52181947	6212528	833754	44374104	9700358	1091896
ALTRNTF	2653553	251980	59590	2370575	448961	20112
ANADLU	2086935	258471	89388	1958164	473259	51049
ARAP	98000	16199	16220	325521	58447	9203
CITI	4228633	336469	147990	2512889	757291	11334
DENIZ	9999213	1267234	372885	12759178	2362657	195191
DEUTSCH	277329	79694	20215	137141	98632	22194
EUROBANK	1795524	378723	38358	1091606	457703	20559
FINANS	15939067	2001853	464599	17878045	3709241	575346
FORTIS	5460673	923985	296034	7238078	1627272	169873
HSBC	9183424	1059048	402967	723783	2235379	348347
ING	9997729	1396591	322070	11044083	2208567	170968
MILNIMM	986008	65430	26984	883815	113634	3717
SEKER	5931571	695010	203730	4799814	1321601	93955
TEKSTIL	1434470	262142	82238	1606119	422616	25748
TURKSH	413340	41484	14076	201734	70781	2232
TURKLAND	577887	71539	35721	594796	123047	9544
EKONOMI	9271747	1261604	350471	8504777	1965791	191528
GARANTI	52715281	6200432	962916	49907407	9378392	1441128
IS	63539185	6977852	1251804	47610332	10596147	1204214
YPKRDI	41705329	4608669	873717	38672952	7023786	1262736
ALBRK	4069372	298455	109730	4237712	523135	53441
BASYA	5802361	560771	182998	6147566	1071245	218982
KUVEYT	5312548	423556	149965	5498927	827812	69573
TFINANS	3985110	295199	82582	3657261	568735	51264

EK 4: 2009 Yılı VZA Veri Seti

	Input	Input	Input	Output	Output	Output
	MEVDT	FAIZGD	PERS	KRDI	FGEL	UCRET
AK	52181947	6212528	833754	44374104	9700358	1091896
ALTRNTF	2653553	251980	59590	2370575	448961	20112
ANADLU	2086935	258471	89388	1958164	473259	51049
ARAP	98000	16199	16220	325521	58447	9203
CITI	4228633	336469	147990	2512889	757291	11334
DENIZ	9999213	1267234	372885	12759178	2362657	195191
DEUTSCH	277329	79694	20215	137141	98632	22194
EUROBANK	1795524	378723	38358	1091606	457703	20559
FINANS	15939067	2001853	464599	17878045	3709241	575346
FORTIS	5460673	923985	296034	7238078	1627272	169873
HSBC	9183424	1059048	402967	723783	2235379	348347
ING	9997729	1396591	322070	11044083	2208567	170968
MILNIMM	986008	65430	26984	883815	113634	3717
SEKER	5931571	695010	203730	4799814	1321601	93955
TEKSTIL	1434470	262142	82238	1606119	422616	25748
TURKSH	413340	41484	14076	201734	70781	2232
TURKLAND	577887	71539	35721	594796	123047	9544
EKONOMI	9271747	1261604	350471	8504777	1965791	191528
GARANTI	52715281	6200432	962916	49907407	9378392	1441128
IS	63539185	6977852	1251804	47610332	10596147	1204214
YPKRDI	41705329	4608669	873717	38672952	7023786	1262736
ALBRK	4069372	298455	109730	4237712	523135	53441
BASYA	5802361	560771	182998	6147566	1071245	218982
KUVEYT	5312548	423556	149965	5498927	827812	69573
TFINANS	3985110	295199	82582	3657261	568735	51264

KAYNAKÇA

- AKAN, Yusuf ve Gaye, ÇALMAŞUR, (2009), “Etkinliğin Hesaplanmasında Veri Zarflama Analizi ve Stokastik Sınır Yaklaşımı Yöntemlerinin Karşılaştırılması (Erzurum Alt Bölgesi Üzerine Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu 27-29 Mayıs**, Erzurum.
- AFRIAT, S. N., (1972), “Efficiency Estimation of Production Functions”, **International Economic Review**, 13: pp.568-598.
- AKGÜÇ, Öztin, (1998), “1980 Sonrası Türk Bankacılığının Özellikleri” **75. Yılda Param Serüveni**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AKTEPE, İ. Emin, (2010), **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, Erkam Matbaası, İstanbul.
- ALTINOK, B., (2002), “Toplam Etkinlik Ölçümü: Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- ARSLAN, Ramazan ve Mustafa, HOTAMIŞLI, (2007), “Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Çevrenin Bankanın Yapı ve Uygulamaları Üzerinde Oluşturduğu Teşvik ve Kısıtlamalar”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:1.
- ATAN, Murat, Gaye, KARPAT ve Aykut, GÖKSEL, (2002), “Ankara’daki Anadolu Liselerinin Toplam Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Saptanması”, **XI. Eğitim Bilimleri Kongresi**, KKTC Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs, ss.1-10.
- AYDAGÜN, Alper, (2003), “Veri Zarflama Analizi”, **Huten Yıl Sonu Semineri**, Hava Harp Okulu, Havacılık ve Uzay Teknolojileri Enstitüsü, Ankara.
- AYDEMİR, Zeynep Canan, (2002), “Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanım Görece Verimlilikleri: Veri Zarflama Analizi Uygulaması” Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, **Devlet Planlama Teşkilatı**, Ankara.

- BANKER, Rhodes. D., CHARNES, Abraham, COOPER, W. William, (1984), "Some Models for Estimating Technical and Scale Inefficiencies in Data Envelopment Analysis" **Management Science**, Vol:30, No:9, pp.1078-1092.
- BAKIRCI, Fehim, (2006), "Sektörel Bazda Bir Etkinlik Ölçümü: VZA ile Bir Analiz" **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 2, Erzurum, ss. 199-217.
- BAKIRCI, Fehim, (2006), **Üretimde Etkinlik ve Verimlilik Ölçümü Veri Zarflama Analizi Teori ve Uygulama**, 1.Basım, Atlas Yayınları.
- BAKIRTAŞ, İbrahim, Gülnur KEÇEK, Doğan, ÖZTÜRK, (2010), "Efficiency Evaluation of Turkish Individual Pension System by Data Envelopment Analysis" **Journal of Money, Investment and Banking**, ISSN 1450-288X, Issue 18. pp. 29-39.
- BAYSAL, M. Emin, (1999), "Veri Zarflama Analizi ile Orta Öğretimde Performans Ölçümü", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- BAYSAL, M. Emin, Bahriye, ALÇILAR, Hakan, ÇERÇİOĞLU ve Bilal, TOKLU, (2005), "Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin 2004 Yılı Performanslarının, Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Belirlenip Buna Göre 2005 Yılı Bütçe Tahsislerinin Yapılması", **SAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Sakarya, ss. 67-73.
- BERG, S.A., F.R. FORSUND, F.R, and JANSEN E.S, "Technical Efficiency of Norwegian Banks: the Non-Parametric Approach to Efficiency Measurement," **Journal of Productivity Analysis**, Vol.2, 1991, pp.127-142.
- BOLES, J. N., (1966), "Efficiency Squared - Efficiency Computation of Efficiency Efficiency Indexes", **Proceedings of the 39th Annual Meeting of the Western Farm Association**, pp.137-142.
- BOZDAĞ, N., A., ATAN ŞENOL, (2001), **Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama**, Gazi Üniversitesi, Ankara.

- CAVES, D.W., L.R., CHRISTEN and W.E., DIEWERD, (1982), “Multilateral Comparisons of Output, Input, and Productivity Using Superlative Index Numbers” **Economic Journal**, Vol: 92, pp. 73-86.
- CHARNES, Abraham, W.William, COOPER, E., RHODES and M. LAWRENCE (1978), “Measuring Efficiency of Decision Making Units” **European Journal Of Operational Research**, pp.3:339.
- CHARNES, Abraham, W.William, COOPER, Y.Arie, LEWIN SEIFORD, M. LAWRENCE, (2000), **Data Envelopment Analysis Text With Models, Applications, References and VZA Solver Software**, Kluwer Academic Publishers, Massachusetts.
- CİNGİ, Selçuk ve M. Cahit, GÜRAN, (2002), “Devlet Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, Antalya, ss. 56-89.
- CİNGİ, Selçuk ve Armağan, TARIM, (2000), “Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü VZA – Malmquist TFP Endeksi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi**, Cilt 01, Sayı 2000, Ankara, ss. 1-34.
- COELLI, T.J, (1996), “A Guide to VZAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program”, **Centre For Efficiency and Productivity Analysis (CEPA) Working Papers**, The University of New England, No. 8/96, Armidale, pp. 1-50.
- COŞKUN Y. S. ve Z. BALATAN, (2009), **Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi**, Ege Üniversitesi İİBF, İzmir, ss.15.
- ÇİVİ, Halil, (1985), “Türkiye’de Bankacılık”, **Cumhuriyet Üniversitesi Yardımcı Ders Kitabı**, Yayın No 1, Ankara.
- DARÇIN, A. Cüneyt, (2007), “Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi**, Ankara.

- DİNÇER, S.Erdal, (2008), “Veri Zarflama Analizinde Malmquist Endeksiyle Toplam Faktör Verimliliği Değişiminin İncelenmesi ve İMKB Üzerinde Bir Uygulama, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt XXV, Sayı 2, İstanbul, ss. 825-846.
- EKREN, Nazım ve Fatih, EMİRAL, (2002), “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (Veri Zarflama Analizi Uygulaması)”, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Sayı 24, Cilt 4, İstanbul, ss. 1-32.
- ELYASIANI, E. and S. MEHDIAN, (1990) "Efficiency in the Commercial Banking Industry, a Production Frontier Approach," **Applied Economics**, Vol.22, pp.539-551.
- EMİRAL, Fatih, (2001), “Türk Bankacılık Sisteminde Etkinlik Analizi (Veri Zarflama Analizi Uygulaması)”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü**, İstanbul.
- EROĞLU, Ergün ve Fatma, LORCU, (2007), “Veri Zarflama Analitik Hiyerarşi Prosesi (VZAHP) ile Sayısal Karar Verme”, **İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Cilt 36, İstanbul, ss. 30-53.
- FARE, R., GROSSKOPF and C.A.K, LOVELL, (1994), **Production Fintions**, Cambridge Universty Press.
- FERRIGER, G.D. and C.A.K. LOVELL, (1990), "Measuring Cost Efficiency in Banking: Econometric and Linear Programming Evidence," **Journal of Econometrics**, Vol.46, pp.229-245.
- FERRIGER, G.D., and J.G., HIRSCHBERG, (1997), "Bootstrapping Confidence Intervals for LP Efficiency Scores: With an Illustration Using Italian Banking Data," **Journal of Productivity Analysis**, Vol.8, pp.19-33.
- FARRELL, M. J., (1957), “The Measurement of Productivity Efficiency” **Journal Of the Royal Statistical Society**, pp.120:253-290.
- GÜNAL, Vural, (1989), **Özel Finans Kurumları**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Ankara.
- GÜNAL, Mehmet, (2001), **Türk Bankacılık Sektörü**, ATO Yayınları, Ankara.

- HUMPREY, D., (1985), “Cost and Scale Economies in Bank Intermediation” in Aspinwall and Eisenbies, **Handbook For Banking Strategy**.
- <http://web.firat.edu.tr/msoysaldi/islamdagunah.pdf>, (20.02.2011).
- KAÇMAZ, Ahmet, (2009), “Katılım Bankalarının 2005-2008 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişimi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Projesi, **Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- KAPLAN, İbrahim, (2007), **Bankaların Gözetimi, Denetimi ve Hukuki Sorumluluk**, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- KAYA, Ömer, (2010), “Katılım Bankacılığının Gelişimi Ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- KAYA, Y. Türker ve Ela, DOĞAN, (2005), “Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellemesi”, **BDDK Çalışma Raporu**, Ankara.
- KILINÇ, F. Esin, (2009), “Türk Sigortacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Etkinliğinin Araştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta.
- KILLI, Mine, (2004), “Toplam Etkinlik ve Veri Zarflama Analizi Üzerine Karşılaştırmalı Yaklaşımlar ve Bir Uygulama” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- KILLI, Mine ve Murat ATAN, (2005), “Etkinlik/Verimlilik Çalışmalarında Kullanılan Veri Zarflama Analizi Üzerine Karşılaştırmalı Yaklaşımlar”, **4. İstatistik Kongresi**, İstatistik Mezunları Derneği ve Türk İstatistik Derneği, Antalya.
- KIYILDI, R. Koray ve Mustafa, KARAŞAHİN, (2006), “Türkiye’de Hava Alanlarının Veri Zarflama Analizi ile Altyapı Performansının Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, Isparta, ss. 391-397.
- KÖKSAL, C. Deniz, (2001) “Veri Zarflama Analizi ile Bankacılıkta Verimlilik Ölçümü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta.

- KÖSEOĞLU, Aylın, (2009), “Veri Zarflama Analizi ile Türkiye’deki Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Etkinliğinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- KURT, Timuçin, (2002), “Bankalarda Risk Yönetimi ve Etkinlik: Türk Bankacılık Sisteminde 1992-2000 Döneminde VZA ile Etkinlik Ölçümü” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- KUTLAR, Aziz ve Adem, BABACAN, (2008), “Türkiye’deki Kamu Üniversitelerinde CCR Etkinliği – Ölçek Etkinliği Analizi: VZA Tekniği Uygulaması”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, Kocaeli, ss. 148-172.
- KÜÇÜKKOCAOĞLU, Güray, (2005), “İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları”, www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc, (20.10.2010).
- LORCU, Fatma, (2008), “Veri Zarflama Analizi (DEA) ile Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Sağlık Alanındaki Etkinliklerinin Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ÖÇAL, Tezer ve Faruk, ÇOLAK, (1998), **Para – Banka**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ÖÇAL, Tezer ve Faruk, ÇOLAK, (1973), **Finansal Piyasalar ve Bankacılık**, Ankara.
- ÖNAL Y. Beyazıt ve Cem, SEVİMESER, (2006), “Yabancı Banka Girişlerinin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri: Yerli ve Yabancı Bankaların Etkinlik Analizi”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, Adana, ss. 295-312.
- ÖZDEN, H. Ünal, (2008), “Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Türkiye’deki Vakıf Üniversitelerinin Etkinliğinin Ölçülmesi”, **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 2, İstanbul, ss. 167-185.

- ÖZGÜR, Ersan, Ali, ELEREN, (2006), “Türkiye’de Yabancı Sermayeli Yerli Mevduat Bankalarının Veri Zarflama Yöntemi İle Etkinlik Analizlerinin Yapılması”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, Cilt VIII, sayı 2, Afyonkarahisar, ss. 53-76.
- ÖZGÜR, Ersan, (2007), “Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyonkarahisar.
- ÖZOK, Ufuk, (2006) “Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi ile Türkiye’deki İllerin Tarım Etkinliklerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara.
- ÖZTÜRK, Doğan, (2010), “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Hizmeti Sunan Şirketlerin Etkinlik Analizi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- PARASIZ, İlker, (2000), **Para – Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- RANGAN, N., R. GRABOWSKI, H.Y. Aly and PASURKA C, (1988), "The Technical Efficiency of US Banks," **Economics Letters**, Vol.28, pp.169-175.
- SEVİMESER, N. Cem, (2005), “Yabancı Bankaların Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Faaliyetleri ve Etkileri: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana.
- TAKAN, Mehmet, (2002), **Bankacılık Teori ve Uygulama Yönetimi**, Nobel Yayınları Kitabevi, Ankara.
- TARIM, Armağan, (2001), **Veri Zarflama Analizi Matematiksel Programlama Tabanlı Görelî Etkinlik Ölçümü Yaklaşımı**, Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü Araştırma İnceleme Çeviri Dizisi: 15, Ankara.
- TAŞTEKİL, Orhan, Hamit, KÜTÜK, Kamil, KİBAR, Çetin, GENÇ, Mustafa, BEGÜN, Mustafa, BATI ve Fatma, ÇINAR, (2010), **Türkiye Ekonomi Bülteni, Aralık 2010**, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Süreli Yayınları, ss.16-25.

- TATJE, E.G. and C.A.K. Lovell, (1997), "The Sources of Productivity Change in Spanish Banking," **European Journal of Operational Research**, Vol.98, pp.364-380.
- TAYLOR, W.M., R.G., THOMPSON, R.M. THRAL and P.S., DHARMAPALA (1997), "DEA/AR Efficiency and Profitability of Mexican Banks: A Total Income Model," **European Journal of Operational Research**, Vol.98, pp.346-363.
- THOMPSON, R.G., P.S., DHARMAPALA, D.B., HUMPHREY, W.M., TAYLOR and R.M., THRALL, (1996), "Computing DEA/AR Efficiency and Profit Ratio Measures With an Illustrative Bbank Application," **Annals of Operations Research**, Vol.68, pp.303-327.
- TUNÇ, Hüseyin, (2010), **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayıncılık, İstanbul.
- YAŞA, Ahu, (2008), "Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Ölçülmesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- YOLALAN, Reha, (1993), **İşletmeler Arası Görelî Etkinlik Ölçümü**, Milli Prodüktivite Merkezi, No: 483, Ankara.
- ZAIM, O., (1995), "The Effect of Financial Liberalization on the Efficiency of Turkish Commercial Banks," **Applied Financial Economics**, Vol.5, 1995, pp. 257-264.
- ZAIM, Sabahattin, (1970), **İslam - İnsan Ekonomi**, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.
- ZORAKOĞLU, Avni, (1970), **Para, Kredi ve Bankalar**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- www.bddk.gov.tr, (02.02.2011).
- www.tkbb.org.tr, (03.09.2010).
- www.tbb.org.tr, (01.12.2010).
- www.tmsf.org.tr, (03.12.2010).
- www.kuveytturk.com.tr, (23.10.2010).

www.albaraka.com.tr, (15.12.2010).

www.turkiyefinans.com.tr/tr/uluslararası_bankacılık/hazine_islemleri/vadeli_doviz_islemleri.aspx, (04.01.2011).

www.saglik-sigortasi.com/sigorta-pastasini-buyutmek-icin-tekaful, (27.12.2010).

www.ekodialog.com, (15.11.2010).

www.bankasya.com.tr, (18.11.2010).

www.neova.com.tr, (25.12.2110).

www.profkaplanlawoffice.com, (13.11.2010).

www.darulkitap.com/oku/fikih/delileriyleislamfikhi/039.htm#_ftn26, (29.01.2011).

www.cu.edu.tr, “**Banka Hukukunun Tarihçesi**”, (27.01.2011).

www.cu.edu.tr/mceker, (23.12.2010).

www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm, (02.02.2011).

www.alomaliye.com/saban_kucuk, (15.12.2010).

DİZİN

- A**
- Aktif, 67
Altın, 33, 34
Analiz, v, xi, 73, 93, 102
- B**
- Banka, 4, xiii, 5, 14, 20, 25, 26, 36, 83, 84, 85, 87, 103, 106, 107, 108
BCC, xiv
BDDK, xiv, 13, 105
Bireysel, 73, 76, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 106
Bireysel Emeklilik, 76, 86, 106
Borsa, 34
- C**
- CCR, xiv
Charnes, xiv, 44, 46, 48, 51, 58, 63, 67
Cooper, xiv, 44, 46, 48, 51, 63
CRS, xiv, 55
- Ç**
- Çıktı, xi, 70
- D**
- DEA, xiv, 1, 2, 62, 63, 64, 66, 70, 72, 76, 97, 98, 99, 100, 103
- E**
- Emeklilik, v, 70
Etkinlik, v, xi, xii, xiii, xiv, 42, 44, 56, 58, 59, 66, 67, 68, 69, 72, 77, 78, 79, 80, 82, 86, 87, 88, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108
- F**
- Faiz, v, 18, 33, 37, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 105
Farrell, 46, 48, 53, 57
Fon Kullandırma, 24, 37
Fon Toplama, 21, 37
Forward, 36
- G**
- Girdi, xi, 70, 73, 93
- İ**
- İcara, 24, 28, 29
İcara ve İktina, 24, 29
İstisna, 24, 30
- J**
- Joala, 24, 30
- K**
- Kambiyo, 35
Kamu Borçları, 2
Kâr, v, 18, 21, 22, 27, 33, 63, 69, 70, 71
Karz-ı Hasen, 30
Katılım Bankası, 4, 33, 34, 35, 65, 91
Komadite, 31
Kredi, 8, 25, 37, 38, 39, 65, 67, 68, 69, 108
KVB, xiv, 69, 70
- L**
- Leasing, 24, 28
- M**
- Malmquist, v, vi, xi, xiii, xiv, 1, 2, 52, 54, 64, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 103, 104, 107
Mevduat, 2, 3, v, xi, xiii, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 37, 38, 39, 40, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 107
Mudaraba, 24, 27, 32
Murabaha, 24, 25
Musakat, 24, 29
Muşaraka, 24, 26
- Ö**
- Ölçeğe Göre Değişken, xiii, xiv, 75, 84
Ölçeğe Göre Sabit, xii, xiii, xiv, 57, 74, 83
Ölçek, xiii, xiv, 76, 80, 85, 88
Özel Finans Kurumu, 91

P

Plasman, v, 69, 70, 71
Puan Sistemi, 24, 30

S

Selem Satışı, 24, 29
SPK, xiv
Stokastik, 42, 43, 101
Sukuk, 34, 35

Ş

Şube, xiii, 12, 14, 15, 67, 68, 69

T

Tasarruf, 22, 23, 24, 39, 69
TBB, xiv, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 72
Tekafül, 32

Teknik Etkinlik, xiii, xiv, 80, 88

Teverruk, 31

Toplam Faktör Verimliliği, xiv, 76, 104

Türkiye, 1, 2, 102, 103, 105, 106

V

Veri Zarflama Analizi, 2, 3, v, xii, xiv,
42, 46, 55, 58, 60, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 108

Verimlilik, v, 42, 59, 64, 76, 86, 105

VRS, xiv

W

Wakala, 32

Y

Yakınsama Analizi, 2